

Petra Martinková

Edice Qfwfq

Není téma jako téma

aneb téma jak ho znáte a neznáte

Olomouc
2014

Petra Martinková

**Není téma jako téma,
aneb téma, jak ho znáte a neznáte**

Obsah

Místo úvodu	7
Téma a réma v historické perspektivě	10
Henri Weil	10
Vilém Mathesius	11
Hlavní přístupy k tematicko-rematické výstavbě	13
Malostranská škola a Brněnská škola	13
Danesův přístup	14
Případová studie – téma a réma jako jedna z metod odhalení persvazivní linie	44
Tematizace	44
Metodologie	46
Několik poznámek k definici tématu	47
Historické a společenské pozadí komunikační události	60
Topics dle Wodak – hypertéma dle Daneše a Pípalové	61
Tematická výstavba komunikátů	63
Odhalení tematicko-rematické linie	64
Základní typy TP	65
TP s průběžným tématem	65
TP s tématem derivovaným z hypertématu	66
Rozvíjení rozštěpeného R	66
Tematický skok	66

Není téma jako téma, aneb téma, jak ho znáte a neznáte

Petra Martinková

Recenzovali

PhDr. Vojtěch Veselý, Ph.D.

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Tato publikace vychází v rámci projektu Inovace studia obecné jazykovědy a teorie komunikace ve spolupráci s přírodními vědami, reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0076.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

1. vydání

© Petra Martinková, 2014

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2014

Téma v reklamě	69
Rozbor lexikální a slovtvorný	69
Slovnědruhový a tvaroslovný rozbor	71
Syntaktický rozbor	73
Stylistický pohled	74
Rozbor zvukové stránky jazykových prostředků v konkrétních reklamách	76
Základní cíl komunikační události, komunikační záměry	78
Komunikační strategie a komunikační efekt	79
Pragmatické a komunikační funkce	80
Předmětné objekty a věcné obsahy komunikace	81
Obsahově pragmatická segmentace	88
Tematické posloupnosti v reklamě – TEXT 1	90
Tematické posloupnosti – TEXT 2	93
Téma v testování MAL	94
1. Jazyk jako fraktální množina	95
2. Menzerath-Altmannův zákon	96
3. Použitá metoda	96
4. Vlastní analýza	97
5. Shrnutí výsledků	99
Přílohy	123
Věcný rejstřík	133

Místo úvodu

Není téma jako téma. V současné češtině narážíme na polysémii lexému téma, se kterým se setkáváme jednak v každodenní komunikaci, jednak v odborné terminologii některých humanitně orientovaných disciplín. Ve výkladovém slovníku je téma definováno ve dvou významech, jednak jako „základní myšlenka, předmět uměleckého díla, jazykového projevu, vědeckého bádání, námět¹“, dále jako jazykovědný termín odpovídající východisku výpovědi (SSČ 2007: 446).

Původ slova *téma*, kterému je v této monografii věnována ústřední pozornost, lze dohledat z latinského slova *thema* a řeckého *théma* jako něco stanoveného, danost, tvrzení, výrok, které bylo odvozeno ze slovesa *tithemi* – kladu, stavím (něco do pozornosti).

V muzikologické terminologii se tématem rozumí základní melodie určité skladby. Hudební téma nebývá příliš dlouhé a mívá převážně jednoduchou, ale výraznou melodii, prostou harmonii, nekomplikovaný rytmus a mírné tempo.

V literární vědě je téma pojímáno jako základní myšlenka uměleckého projevu – jako námět. Někdy se hovoří i o tematickém plánu, který představuje strukturu literárního díla zahrnující výběr jevů skutečnosti ze širšího tematického okruhu. Téma lze v literárním díle dělat na halvní a vedlejší

V *Lexikonu literatury a kultury* (Nünning 2006: 767) je téma vymezeno jako část z pojmové dvojice téma a réma v rámci informační struktury vyjadřování. Téma je zde definováno těmi prvky výpovědi, které obsahují starou (již dříve zmíněnou) skutečnost, proti tomu réma je zde kontrastně představeno jako složka přinášející do výpovědi novou informaci.²

Termín téma se do české lingvistiky integroval skrze Pražský lingvistický kroužek a kromě kontextově zapojeného východiska výpovědi podle aktuálního členění větného se užívá i pro příznak zakončující přítomný či minulý kmen slovesa (známý někdy jako kmenová přípona či tematický morfém).

1 Námět ve smyslu téma básně, téma hudební, téma odborné, téma aktuální, úvaha na téma... (SSČ 2007: 446).

2 Tématu a rématu v rámci informační struktury se věnuji v kapitole XY.

V této knize je zkoumáno pojetí tématu v jazykovědných disciplínách. Motivací tohoto psaní bylo hledání odpovědi na otázky, které je záhodno klást si při zkoumání struktury jakéhokoli textu – na úrovni výpovědi – o čem se mluví a co se o tom říká? Tyto otázky a spoustu dalších si kladl již Daneš (1968) a jiní: na úrovni nadvětných jednotek: Existuje vzájemný tematický vztah dvou po sobě následujících výpovědí jakožto jednotek souvislého textu? Pokud ano, odkud se berou témata rozhovorů a písemných projevů?

Cílem této knihy je podat zajímavý a přehledný nástin hlavních přístupů k aktuálnímu členění větnému (a nadvětnému). Vybrané kapitoly jsou věnovány i méně známým koncepcím tématu a pojednávají o obecnějších možnostech metodologie při tematicko-rematické analýze textu. Kniha slouží k základní orientaci v problémech terminologie a metodologie při zkoumání tematické výstavby a také představuje jejich možné řešení. Není mým cílem problematiku tématu a rématu rozřešit, mé ambice jsou poněkud skromnější. V souvislosti s tematickou výstavbou komunikátů jsem zaregistrovala mnoho zajímavých myšlenek, které se pokouším dále rozvíjet a aplikovat. Můj přístup vychází z Danešovského pojetí tématu (1968, 1974), proto jsem se rozhodla věnovat poměrně hodně prostoru tematickým posloupnostem, které se významně podílejí na jedné z konstitutivních vlastností textu, tedy na jeho koherenci.

Téměř všechny koncepty, které jsou v této knize představeny, vycházejí (některé více, některé méně) z dlouholeté tradice bádání v oblasti větných a nadvětných celků. Tato tradice se formovala v Pražském lingvistickém kroužku již od meziválečného období, kdy předmětem zkoumání členů PLKu mimo jiné bylo právě i aktuální členění větné v různých perspektivách. Za zakladatele novodobého pojetí aktuálního členění (AČ) je považován Vilém Mathesius (1924, 1939), který z hlediska aktuální komunikační situace segmentoval výpověď na jádro a východisko. Mathesius vědomě navazuje na Weilovo pojetí psychologického (nikoli gramatického) podmětu a predikátu (1844). Dříve než Mathesius se v souvislosti s českým slovosledem o tuto problematiku zajímal i Václav Ertl (1917).

Poslední kapitola se svou povahou od těch předchozích výrazně liší, protože přináší konkrétní analýzu komunikátů. Tato analýza je

provedena v souladu s Danešovou koncepcí tématu a představuje jedno z mnohých možností využití tematicko-rematické segmentace.

Jak vyplývá z předchozích odstavců problémy, které jsou v této knize pojednávány, jsou jednak konceptuálního, jednak metodologického charakteru.

Orientace na anglosaské prameny (autorčina preference) z důvodu výrazné etablovanosti uváděných koncepcí. Kompletní tematiku tématu by bylo možné zpracovat do mnohonásobně obsírnější monografie, jejíž autorem by však stěží mohl být jeden člověk, nýbrž tým odborníků.

Autorka knihy ví, že není téma jako téma, ale doufá, téms téma se čtenáři zalíbí.

Téma a réma v historické perspektivě

Téma a réma jsou dva hlavní deskriptory v rámci aktuálního členění větného.

HENRI WEIL

Koncepty tématu a rématu tak, jak je později převzala Pražská škola, poprvé naznačil v devatenáctém století Henri Weil. Weil mluví o „tématu“ a „rématu“ v souvislosti s přirozeným vývojem jazyka (1844, 25–26). Ve své rekonstrukci vývoje jazyka naznačuje, že v bodě, kdy byli komunikační schopnosti člověka natolik vyvinuté, že promluva se již nevztahovala jenom k přítomnosti a nebyla nutně spjata s momentem vněmové percepcce, nýbrž vztahovala se i k věcem nepřítomným a minulým, význam sdělení byl již hůř zachytitelný (jelikož předmět komunikace nebyl fyzicky přítomen). Proto bylo vhodné, aby účastníci komunikace volili správné řečové prostředky na zachování logiky události. Jinými slovy, aby na straně adresáta došlo k porozumění, bylo zapotřebí začínat promluvu známou informací, „tématem“. Weil ovšem ještě pojem „téma“ neznal, používá termín *point de départ* anebo *notion initiale* (výchozí bod/ počáteční pojem). Réma je u Weila nazývané *but du discours* (cíl sdělení).

Z Weilova textu vyplývá, že pro něj stojí téma nutně na počátku výpovědi. Proto také soudí o jazycích s volným slovosledem, že jsou přirozenější (umožňují vždy umístit téma před réma). O také stavbě výpovědi mluví jako o *logickém slovosledu*.

Weilovy myšlenky vedly Hermanna Paula k novému přístupu k syntaxi z hlediska logického (psychologického). Paul zavedl do lingvistiky termíny psychologický predikát, psychologický subjekt a kopula (1891, 312). Podotkl, že každý větný člen se může stát psychologickým predikátem, subjektem nebo kopulou v závislosti na komunikační situaci. Paul dále tvrdil, že v rámci nadvětných celků platí, že vztažná věta je vždy psychologickým subjektem, zatímco věta tážací je vždy psychologickým predikátem.

Weil a rovněž Paul věnují pozornost inverzi jakožto přirozené obraně jazyků s pevným slovosledem proti nekonzistentnosti mezi gramatickým podměttem a „psychologickým subjektem“. Podle slov Hermanna Paula se psychologický podmět (téma) inverzí dává do nominativu, a tedy formy vlastní gramatickému podměttem. Inverze jakožto forma emfáze taktéž zapadá do Paulovy definice psychologického predikátu jako elementu s největší emfází ve větě. Například v italské větě „Gli amici vostri non gli conosco“ (Vaše přátelé, ty já neznám), psychologickým podměttem je inverzovaný předmět *vaše přátelé*.

Termíny gramatický a psychologický podmet a predikát převedl do češtiny Václav Ertl. Ertl tyto pojmy používal v podobném smyslu jako Paul (Ertl 1917).

Termíny téma a réma poprvé použil lingvista Ammann (Sgall-Hajičová-Buraňová 1980, 142).

VILÉM MATHESIUS

Vilém Mathesius navazuje na Weile a Paula, ale nepřejímá trojici termínů, nýbrž jen dvojici a dává jim název *východiště výpovědi a jádro výpovědi*. Na Weilovu koncepci logického slovosledu odpovídá též vlastní terminologií (Mathesius 1947). Mathesius rozlišuje *objektivní pořadí* (od známého k neznámému a tedy téma předchází réma) a *subjektivní pořadí* (případy, kdy réma předchází téma). Mathesius se zmiňuje i o možnosti vět bez tématu. Podle něho jsou věty bez jádřeného podměttem celé jádro. Mathesius přináší také termíny *nová informace* a *známá informace*. Zavedení těchto pojmů způsobí v budoucnu značné terminologické nejasnosti, jelikož ne vždy to, o čem se mluví je nutně „známá“ informace a tudíž nemůžeme ztotožnit téma se známou informací. Např. ve větě „Nějaký cizinec se mě ptá na cestu,“ tématem je nová informace (*nějaký cizinec*).

V českém prostředí byl Mathesiův koncept tématu a rématu velmi podrobně rozpracován. Nicméně neplatí jasná dohoda na tom, co vlastně pojem téma v rámci AČV představuje. Objevili se různé obdoby pojmu téma (výchozí disk, známá informace, zapojená část, základ) přičemž ne vždy jsou tyto obdoby zaměnitelné a synonymní. Vyčlenili se tři základné proudy, tzv. Danešovský, Firbasovský a Pražský/ Malostranská škola (Sgall, Hajičová, Panovová).

Na Mathesia navazuje František Daneš. Daneš rozděluje jednotlivé přístupy na základě toho, jestli rozlišují anebo nikoli následovní aspekty AČV (1985, 187–188):

- Tematicko-rematický aspekt, nazývaný i *komunikativní artikulace*. Podle tohoto aspektu je téma to, o čem se mluví a réma to, co se o tématu mluví.
- Aspekt východiska a jádra, nazývaný také *informační členění*. Podle tohoto aspektu je východisko známá informace a jádro informace nová.

Daneš se přiklání k proudu, který rozlišuje mezi tématem a rématem na jedné straně a známou a novou informací na straně druhé. Do tohoto proudu řadí samotného Mathesia, dále pak Beneše, Kuna, Hallidaye, Allertona, Kiefera.

Sgall, Firbas a Adamec na rozdíl od prvního proudu ztotožňují dvě dichotomie. Firbas ve své koncepci AČV (nazývané také funkční větná perspektiva) pokračuje v Paulově trichotomii, používá trojici pojmů základ, přechod a jádro.

Hlavní přístupy k tematicko-rematické výstavbě

Cílem této kapitoly je prezentovat některé shody a odlišnosti v chápání tématu a tematické výstavby, jak je lze najít v teoretických pracích z české a anglosaské oblasti. Představované koncepty mají společný zájem o výzkum tématu, některým šlo o potvrzení, jiným o exaktnost lingvistiky.

MALOSTRANSKÁ ŠKOLA A BRNĚNSKÁ ŠKOLA (FSP – FUNCTIONAL SENTENCE PERSPECTIVE – FUNKČNÍ VĚTNÁ PERSPEKTIVA)

Funkční větná perspektiva byl původně jen alternativní název pro aktuální členění větné, ale v posledních letech se této terminologické variantnosti využilo a ustálilo se diferencování těchto dvou pojmů.³ Původní český termín aktuální členění větné (AČV) se vžil pro označení koncepce aktuálního členění, jak je prezentováno tzv. malostranskou školou. Oproti tomu termín funkční větná perspektiva, který pochází z 50. let 20. století a jehož autorem je Jan Firbas, bývá používán k označení koncepce tzv. brněnské školy. Brněnské pojetí vyznávají lingvisté soustředění právě kolem Jana Firbase, který termín funkční větná perspektiva poprvé použil, když se snažil problematický termín aktuálního členění větné přeložit do angličtiny. Dnes je termín functional sentence perspective celosvětově rozšířený. Východím se při překladu Firbasovi stal Mathesiův do němčiny přeložený termín Satzperspective (Svoboda 2007: 4). V rámci Satzperspective Mathesius upozorňuje nejen na bipartitivní členění na východisko a jádro, ale také na možnost jemnějšího dělení a navrhuje rozlišovat vlastní centrum východiska, průvodní elementy, vlastní jádro a také přechodové složky od východiska k centru jádra výpovědi. Při porovnání anglického a českého jazyka, došel Mathesius k závěru, že je čeština k AČ více citlivá než angličtina, která preferuje

3 Viz např. ESČ 2002.

spíše gramatický princip. Právě v tomto detailnějším členění a ověření předchozí teze se inspiroval Firbas a zformuloval teorii funkční větné perspektivy (1957, souhrnně 1982, 1992). Firbas v jeho pojetí FSP upozorňuje na to, že „sdělování v přirozeném jazyce probíhá formou složek, které rozdílnou měrou přispívají k rozvoji sdělení.“ Stručně řečeno, každá složka sdělení má odlišnou sdělnou závažnost, která je určována výpovědní dynamičností (VD). Od padesátých let se začala ve světě a posléze i u nás pozornost lingvistů obracet zejména k jazykovým prostředkům významové výstavby vyšších promluvových celků. Jazykovědci zpracovávali tuto problematiku různými metodami a používali odlišné termíny (často pro stejný denotát).

V této knize chci konfrontovat různé přístupy a koncepce. Tato konfrontace se mi stane podnětem k dalšímu teoretickému, ale i empirickému výzkumu.

DANESŮV PŘÍSTUP

Problém definice kontextovosti

Daneš upozorňuje na rozdíl mezi tematicko-rematickým aspektem AČV a aspektem východiska a jádra (známé a nové informace) v tom smyslu, že prvá dichotomie je podle něho kontextově nezapojená, zatímco druhá závisí od kontextového zapojení. S tematicko-rematickým aspektem spojuje faktor linearity, za normálních okolností a bezpříznakových výpovědí stojí téma zpravidla na začátku věty. Z pohledu tematicko-rematického aspektu je prvotním, důležitějším členem téma, zatímco z pohledu aspektu novosti informace je prvotním členem nová informace.

Co se týká dichotomie známé a nové informace (východiska a jádra), klíčovým faktorem k rozlišení mezi známou a novou informací je kontextovost. To znamená, že známá informace je ta předem kontextově zmíněna, či už explicitně nebo implicitně. Samotný termín kontextovosti je ale nejednoznačný. Daneš se ho snaží blíže zadefinovat, určuje tři **kontextové sféry**: jazyková, situační a zkušenostní (1987, 552). Výpovědní prvky, které se vztahují k některé z těchto tří sfér, konstituují východisko výpovědi.

Problém definice novosti

V souvislosti s kontextovostí zavádí Daneš další termín, tzv. **interval známosti**. Interval známosti je podle Danešových slov úsek textu, vzhledem k němuž hodnotíme prvek jako známý. Užívá se také pojmu *referenční horizont* (Daneš 1987). V komunikační situaci pak dochází k neporozumění textu, jestli autor počítá s delším intervalem známosti než adresát. Nicméně platí, že známá informace je ta, která se vztahuje k intervalu známosti. Naproti tomu nová informace je tím pádem ne nutně informace adresátovi neznámá, nýbrž nevyvoditelná z intervalu známosti, teda *prezentována jako nová*.

Daneš ještě upozorňuje na fakt, že novost informace má relační charakter, že nové, kontextově nezapojené není jádro jako takové, ale jeho vztah k východisku (1985, 192). Znamená to, že pro Daneše je jádrem to, co je pro Firbase přechod a jádro dohromady.

Otázkový test

Daneš vymyslel metodu na ulehčení určení hranice mezi východiskem a jádrem (i u vět vytržených z kontextu). Navrhl postup určení množiny otázek, na které by daná výpověď mohla být odpovědí (odpověď sama o sebe je z hlediska AČV víceznačná, teprve otázky umožňují určit potenciální téma). Prvky, které obsahuje každá z otázek množiny, se pak vyhodnotí jako východisko a prvky, které neobsahuje žádná z otázek množiny se vyhodnotí jako jádro výpovědi.

Tematizace a druhy tématu

Zatímco u vět vytržených z kontextu se téma a réma (východisko a jádro) určují s potížemi, u nadvětných konstrukcí se určení tematicko-rematické stavby stává poměrně spolehlivějším. Právě tematicko-rematická struktura je pevná kostra souvislého textu, **základná záruka textové koheze** (naopak u pouhé větné výpovědi je pevnou kostrou gramaticko-sémantická struktura).

U nadvětných konstrukcí je možné rozlišit tři hlavní druhy témat: hlavní, vedlejší a téma odvozené z hypotématu.

Téma výpovědi vždy nějakým způsobem navazuje na předešlou výpověď. Tento proces se nazývá **tematizace**. Tematizované může být téma, réma, celá výpověď nebo sled výpovědí.

Tematizovaná složka může být z předchozí výpovědi úplně přejata nebo částečně derivována.

Návaznost tematizovaných složek může být kontaktní nebo distantní.

Typy výpovědí podle T-R struktury

Na základě T-R struktury lze dělit výpovědi na jednoduché, složené a stažené.

Složená výpověď je nejčastěji přiřazovací souvětí. Např. ve větě „Goethe vydal druhý díl Fausta po své osmdesátce a Hugo udivil svět Torquemadou v osmdesáti,“ je téma i réma složená, dvojnásobná. Při jiných typech souvětí lze najít několikanásobné jenom téma nebo jenom réma.

Stažená výpověď bývá nejčastěji podřadné souvětí s vedlejší větou v neurčitým slovesným tvaru, třeba přechodníku: „Při tomto procesu vzniká sirník vápenatý, vyplouvající pak lehce na povrch železa.“ V této stažené výpovědi se réma první výpovědi (sirník vápenatý) mění plyně na téma druhé výpovědi

Tematické posloupnosti

Problematice tématu a tematické výstavby se jak v českém, tak v evropském kontextu dlouhodobě věnuje právě F. Daneš (1968, 1987 atd.).

Na základě zobecnování jednotlivých definic dospěl celkem k pěti základním typům tematických posloupností (Jelínek, 1992). V českém prostředí převládají definice opírající se o funkční pojetí, spjaté s výběrem výrazových prostředků, jehož kořeny lze najít zejména v pracích B. Havránka ze 30. a 40. let 20. století.

V kontextu českého, resp. československého prostředí je zapotřebí připomenout ještě alespoň má k dispozici podrobně propracovaný a relativně homogenní teoretický rámec, vycházející především z meziválečného funkčního strukturalismu Pražské školy.

Daneš vycházejíc z tematicko-rematického⁴ aspektu aktuálního členění aplikoval teorii AČ na zkoumání vyšších textových celků.

František Daneš v roce 1968 publikoval významný příspěvek, ve kterém se věnuje tematickým posloupnostem (angl. *thematic progressions*, něm. *thematische progressionen*). Daneš i později zkoumá tematicko-rematickou strukturu výpovědi a zajímá se o to, „jak bývá volba tématu výpovědi motivována předcházejícím kontextem“. (Daneš, 1985, s. 207)

Tematickými textovými souvislostmi tak, jak je Daneš (1968, 1974, 1985) zevrubně popsal a nazval je tematickými posloupnostmi (TP), se zabýval již dříve Mathesius (1946), k jehož myšlenkám se Daneš hlásí. „By this term we mean the choice and ordering of utterance themes, their mutual concatenation and hierarchy, as well as their relationship to the hyperthemes of the superior text units (such as paragraph, chapter, ...) to the whole text, and to the situation.“ (Daneš, 1974, s. 114) Ve shodě s Mathesiem rozlišuje téma a známou informaci (východisko), i když velmi často bývá východisko zároveň tématem výpovědi (T bývá součástí V). Téma „může, ale nemusí představovat element známý z kontextu (ve smyslu izotopie).“ (Daneš, 1985)

Tématem je „to, o čem se mluví“ a rématem „co se o tomto tématu říká“. (Daneš, 1985, s. 188) Z hlediska informační struktury je významnější réma, avšak z pohledu výstavby textu se jeví jako závažnější téma. V teorii TP je tedy téma složka základní (na rozdíl od informačního členění), R „představuje zbytek výpovědi“. (Daneš, 1985, s. 189)

Otázka určení tématu a rématu je velmi složitá, ale pro účely TP stačí hrubé vydělení tématu, postačí tedy zjednodušené aktuální členění bez přesné specifikace a hranic tématu či stupňů tematičnosti. (Daneš, 1968, s. 126)

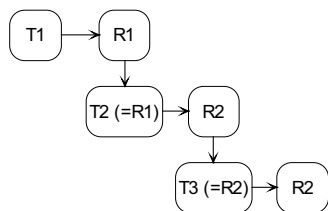
4 Tato práce zkoumá pojem tématu, jak bývá užíván v konceptu tematických posloupností. Problematiku tématu přehledně vysvětlil Mathesius již v roce 1939, následně byla tato teorie rozvíjena členy Pražského lingvistického kroužku (o tom viz např. Sgall, Hajičová, Buráňová, 1980; popř. Sgall, 2002) a tzv. brněnskou školou (viz např. Firbas, 1974; Svoboda, 2007). V šedesátých letech M. A. K. Halliday zahrnul základní koncept tématu do systémového funkčního modelu.

Základní typy tematických posloupností

Daneš při zkoumání „odkud se témata berou“, odhalil tematickou trasu, která je složena z jednotlivých dvojčlenných tematických posloupností. Následně stanovil základní typy těchto TP, jedná se o ideální modely či konstrukty. (Daneš, 1968, 1985)

NÁVAZNÁ TEMATIZACE RÉMATU

Pokud produktor textu volí jako téma takovou sémantickou složku, která již byla obsažena v předcházejícím kontextu, používá nejčastější princip volby tématu. Na tomto principu staví i základní typ TP *návazná tematizace rématu*, který je dominantní v psaných textech prostě sdělovacích stylů. Uplatnění má tato TP ve výkladovém, úvahovém a popisném postupu. Návaznou tematizaci rématu tak lze odhalit například v učebnicích, v popisech technologických postupů či v referátech.

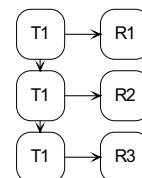
■ **Obrázek 1:** Diagram návazné tematizace rématu

Textová koherence je zde realizována zejména po ose syntagmatické, rémata jsou zabudována do výstavby textu. Na schématu lze vidět, že „réma první výpovědi se stává tématem druhé výpovědi, réma této výpovědi tématem třetí výpovědi atd.“ (Daneš, 1968, s. 133)

Návazná tematizace rématu se vyskytuje i v modifikované podobě jako *návazná derivační tematizace rématu*. Při tematizaci nemusí být tematizováno pouze réma, ale také například i celá předchozí výpověď. Taková TP nese název *návazná tematizace výpovědi*. (Daneš, 1968)

TP S PRŮBĚŽNÝM TÉMATEM

Textová koherence se v této TP (na rozdíl od návazné tematizace rématu) realizuje skrze osu paradigmatickou, komunikativní dynamika je tedy omezena na dynamiku v rámci jednotlivých výpovědí. Téma výpovědi zůstává stejné a jsou k němu přiřazována vždy nová rémata.

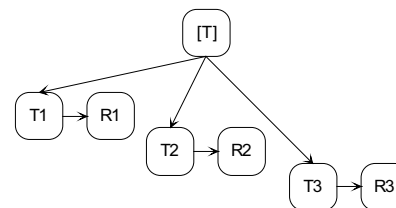

■ **Obrázek 2:** Diagram TP s průběžným tématem

Tento typ TP se dle Daneše uplatňuje především v nejdějovém popisu nebo ve vyprávění. Z hlediska stylistického vyžaduje tento typ variabilitu ve vyjádření opakovaného tématu. I TP s průběžným tématem se může vyskytovat v nejrůzněji modifikovaných podobách, např. jako *TP s derivační průběžného tématu*. (Daneš, 1968, s. 134)

TP S TÉMATEM DERIVOVANÝM Z HYPERTÉMATU

„The particular utterance themes are derived from a „hypertheme“ (of a paragraph, or other text section). (Daneš, 1974, s. 120)

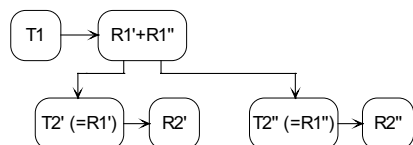

■ **Obrázek 3:** Diagram TP s tématem derivovaným z hypertématu

S *TP s tématem derivovaným z hypertématu* bývá někdy zaměňována s *TP se shrnujícím tématem*, která však v textu následuje vždy až za dílčími tématy. Stejně jako TP s průběžným tématem i TP s tématem derivovaným z hypertématu nachází uplatnění zejména v poezii. (MČ, 1987, s. 689)

ROZVÍJENÍ ROZŠTĚPENÉHO R

Tato posloupnost se od těch předchozích liší v tom, že je to TP vyššího řádu, která uspořádává více posloupností nižšího stupně.

■ **Obrázek 4:** Diagram s tématem derivovaným z hypertématu

Jak lze vidět na diagramu, réma se štěpí na několik částí, které jsou následně rozvíjeny po vlastní linii. Jedná se vlastně o kombinaci předchozích typů TP. (Daneš, 1974, s. 120)

TEMATICKÝ SKOK

Tematickým skokem Daneš (1968) označuje TP s průběžným tématem, které má minimálně v jedné části distanční podobu, je tedy přerušeno výpovědí/výpověďmi, ale dále pak navazuje.

V JAKÝCH TEXTECH SE TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI VYSKYTUJÍ?

Daneš nepovažuje výčet TP za konečný, jako příklad dále uvádí TP s derivovanými rématy (od hyperrématu), kterých užívají některé texty básnické. (MČ, 1987, s. 690)

Ovšem v anglické verzi představil jen tři hlavní TP, proto se stává, že badatelé přisuzují další typy TP někomu jinému, i když je Daneš popsal již v roce 1968. „Thomas Bloor (2001) proposes the new TP of split rheme.“ (Tao, 2012, s. 1400)

Různé typy tematických posloupností se uplatňují v různých funkčních stylech a uvnitř těchto stylů v rozdílných žánrech dle záměrů autora, obsahu textu apod. Tematická struktura komunikátů však není homogenní, proto dochází k prolínání, odchýlkám a kombinacím jednotlivých TP i jejich výrazným modifikacím. V praktické komunikaci je těžko představitelný jakýkoli komunikát (mluvený či psaný) vystavený pouze na jednom jediném typu TP.

TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI V ODBORNÉM STYLU

Typy tematických posloupností, jak jsou uvedeny výše, jsou výsledkem Danešovy aplikace teorie aktuálního členění na nadvětné celky českých odborných textů. Později **Daneš (1974)** svůj aparát aplikoval i na odborné texty cizojazyčné (anglický a německý překlad) a určil pro ně tři ze základních typů TP popsaných výše. Mezi hlavní TP odborných textů patří *tematizace rématu* (*simple linear theme* nebo též *TP with linear thematization or rhemes*), *TP s průběžným tématem* (*TP with a continuous (constant) theme*) a *TP s derivovaným tématem* (*TP with derived T's*). *Rozštěpené réma* (*a split rheme*) uvádí jako typ doplňující kombinaci tematizovaného rématu s tématem průběžným. Jako poslední typ také zmiňuje *tematický skok* (*TP with a omitted link/TP with a thematic jump*).⁵

Na Danešovy výzkumy navázalo mnoho domácích i zahraničních lingvistů, kteří jeho aparát TP aplikovali (někdy s mnohými úpravami) na nejrůznější typy textů.

Při analýze tematického uspořádání odborných textů, si **Hutchins (1977)** kromě sématických posloupností, které mají být obdobou TP na sémantické rovině, všiml, že určité lexikální jednotky mají tendenci se pojít s určitými typy tematických posloupností. „It should also be noted that connectors and concatenation are often employed to underline the thematic progression of a text. (...) Progressions with constant theme may be made more explicit by such sentence adverbials as *furthermore*, *in addition*, *also*, *too*, or even more explicitly by the numbering of points: *first*, *secondly*, *thirdly*, etc.“ (Hutchins, 1977, s. 23)

Betty Dubois (1987) se ve svém příspěvku pokusila „přeformulovat“ teorii TP. Dubois přistupovala k tématu v Hallidayově pojetí (viz Jiné přístupy). Ke svému výzkumu zvolila biologickou konferenci, na níž zaznělo 52 prezentací. Danešovy posloupnosti *simple linear* a *constant* nahrazuje posloupnostmi **rhemic** a **themic**. Derivované téma z hypertématu Dubois ve svých textech samostatně neidentifikuje, zařazuje jej do kategorie **themic**, tedy pod *TP s průběžným tématem*

⁵ Stejný výčet TP Daneš přibližuje i v popularizační příručce *Jak napsat odborný text*, kde studentům a autorům odborných prací vysvětluje „co drží text pohromadě a dává mu smysl“. (Daneš, 1999, s. 105)

jako jeho podtyp. Celkově v jejich analyzovaných textech převládá princip *tematizace rématu*, ovšem nelze se se všemi uvedenými ztotožnit, např.:

(24) so these animals / had a fixis acidosis...

(25) and in fact this / may account for the acidosis here. (1987, s. 98)

V příkladu se jeví tematizovaná celá předchozí výpověď, nikoli pouze réma.

Dubois Danešovu typologii přeformulovává určením pouze dvou typů posloupnosti: *themic*, která je vyvíjena z předchozího tématu nebo témat, a *rhemic*, která rozvíjí předchozí réma nebo rémata. Themic a rhemic dále dělí: „Each can be simple (from a single source) and in so, contiguous or gapped, so that repetitions of theme at any degree of givenness can be called constant thematic.“ (1987, s. 109) V protikladu *simple* (jednoduchá) stojí ještě posloupnost *multiple* (více než z jednoho zdroje), která má dva podtypy (*re*)*integration* a *separation*. Možnými podtypy jsou také *hyperthemic* a *hyperrhemic*.

Nwogu (1990) zkoumal odborné lékařské texty a také populárně naučné texty s lékařskou tematikou. Z jeho výzkumu vyplynulo, že odborné texty obsahují nejčastěji *TP s průběžným tématem*, populárně naučné texty nejvíce využívaly *tematizace rématu*. Nwogu publikoval výzkum se stejnou tematikou se svým kolegou (**Nwogu, Bloor, 1991**), ve kterém rozšířili materiálovou základnu, kterou tvořilo 45 textů (dohromady 75 000 slov). Výsledky potvrdily Nwogův předchozí výzkum.

Analýzu odstavců odborných textů v angličtině a španělštině provedla **Simpson (2000)**. K rozboru zvolila 20 anglických a 20 španělských odstavců z oblasti filozofie, lingvistiky, pedagogiky, psychologie a literatury, které podrobila TSA⁶. „The results of TSA show that English paragraphs tend to have a high use of internal coherence, while Spanish paragraphs do not generally tend

6 TSA je zkratka pro Topical Structure Analysis, zakladatelkou tohoto přístupuje **Lauttama (1987)**. TSA je obdobou aparátu TP, jen používá odlišnou terminologii (*parralel, sequential a extended parallel progression*). Simpson (2000) k TSA přidává další typ posloupnosti, který nazývá *extended sequential progression*. Koncepce TSA pracuje také s termínem *topical depth*, kterým se označuje z Danešova pohledu hypertéma, TSA jej pokládá za průběžné téma s větší tematickou hloubkou.

to use immediate progression as device for coherence.“ (Simpson, 2000, s. 293) V anglických textech byl mnohem větší výskyt *parralel a sequential progressions*, ve španělštině našly zastoupení spíše jejich modifikace zvané *extended*.

Tematickým posloupnostem v odborném textu se věnuje i **Rorvik (2003)**, který s Hallidayovým přístupem k tématu zkoumá 5 odlišných překladů jednoho textu z angličtiny do norštiny. Překladový text má 270 vět a jak autor předpokládal, překladem se změnil i typy TP (9, 39, 8, 15, 36). Tím, že autor považuje vše, co stojí na začátku věty za téma, každá změna aktivu a pasívu vedla ke změně tématu a následně i k možné změně TP.

Dva typy analýzy textu v odborných textech psaných rodilými mluvčími i autory, pro něž je angličtina druhým jazykem, popisují ve své práci **Fontaine a Kodratoff (2003)**. Tím prvním typem je Danešův aparát, který považují za velmi užitečný: „This in turn gives us a way to elicit one of the structures used in building the text.“ (2003, s. 4) Tou druhou analýzou je *concept texture*, která se zabývá sémantikou textů. Autoři vycházejí z Hallidayova pojetí tématu a uvádějí, že kromě Danešových základních tří TP, odhalili další typ TP, který nazývají „*questionable progressions*“⁷. „Questionable progressions (...) occur when nothing in the text helps the reader to clearly identify the link with the previous sentence, leaving the supposed progression ambiguous or uncertain.“ (2003, s. 5) Tento typ TP se vyskytl pouze v textech francouzských autorů, kde měl zastoupení 6 %, v anglických textech 0 %. V obou skupinách textů převažovala *tematizace rématu*. Ve francouzských textech autoři zaznamenali mnohem častější *přerušení tématu (rupture)*, které se v anglických textech objevilo zřídka.

Crompton (2004) zkoumá ‚method of development‘ a vztah mezi TP a rematickými posloupnostmi (RP). Vytvořil si korpus čítající 80 krátkých argumentativních textů. Jedná se o eseje, které napsali rodilí anglicky hovořící studenti prvního ročníku managementu. Crompton zjistil, že 7% ze zkoumaných odstavců vykazuje *TP s průběžným tématem*, 29% procent je pak vyvíjeno prostřednictvím *tematizace rématu*. 23% bylo zastoupeno *TP derivovaných z hypertématu*. O 65% se zmiňuje: „The combined high proportion of Derived homogeneous and

7 Tento typ TP lze přeložit jako sporná/problematická TP.

non-homogeneous paragraphs (65%) contradicts the patterning prediction.“ (Crompton. 2004, s. 246) Crompton si všimá i rematických posloupností, které považuje za obdobu Danešových TP. Nachází v nich paralelu, např. *linear rheme* (které má stejné procento výskytu jako *linear theme*).

Tematickou strukturou studentských prací se zabývá **Almaden (2006)**, který sice neužívá Danešovu terminologii TP, ale posloupností si všimá a popisuje s odkazem na Altamatti (1987) metodou TSA (topical structure analysis) *parallel*, *extended parallel* a *sequential progressions*. *Parallel progression* je v podstatě TP s *průběžným tématem*, *extended parallel* vysvětluje jako TP *průběžným tématem* „*obkročným*“, tzn. takovým, které je obsaženo ve výpovědích, které nejsou po sobě jdoucí. Poslední typ, *sequential progression*, je obdobou Danešovy tematizace rématu: „When the rheme of preceding clause is taken as the theme of the next clause, then sequential progression occurs and is indicated with arrow drawn from the previous topical depth to the text.“ (Almaden, 2006, s. 136)

Almaden zkoumal 60 odstavců prací filipínských studentů angličtiny (odstavce jsou psány anglicky) a nejčastějším typem byla *parallel progression*, tedy TP s *průběžným tématem* (více než 50% zastoupení) a *extended parallel*, tedy s TP s *průběžným tématem* *distančním*. Almaden také upozorňuje na významné využití zkoumání tematické struktury prostřednictvím TSA ve výuce cizích jazyků.

Odborný styl s publicistickým srovnává ve své práci **Drápela (2008)**, viz TP v publicistickém stylu.

Odbornými texty z hlediska koherence a koheze se zabývá **Carter-Thomas (2008)**. Věří, že pochopení TP pomůže studentům psát kvalitní koherentní texty. Koherenci zkoumá prostřednictvím rámcové analýzy (*frame analysis*), pragmatické analýzy a prostřednictvím TP. „Relating theme/rheme structure to genre can provide useful insights into the ways coherence is achieved in academic texts. (...) Whereas linear progression is typical of popularised science accounts, constant theme progression is more called upon in the research article“ (Carter-Thomas, 2008, s. 7). Autorka uvádí, že TP s *průběžným tématem* bylo velmi často užito v odborných textech, a *tematizace rématu* spíše v textech popularizačně naučných. S kolika texty pracovala, však neuvádí, ale v příloze se nacházejí pouze čtyři odstavce.

Autorka uvádí příklady, se kterými ne vždy souhlasím. Tematická posloupnost, kterou interpretuje jako *průběžné téma*, se jeví spíše jako *téma rozštěpené*, popř. *derivované z hypertématu*:

„Two different plastic clamps hold down...
The smaller clamp has a total...
while the larger clamp has a contact...
To provide an adequate clamping force...“ (Carter-Thomas, 2008, s. 9)

Shirley Thomas ve stejném roce (2008) zkoumala tematickou strukturu a tematické vztahy na materiále populárně naučném textu z oblasti telekomunikací, který byl publikován v odborném časopise *New Scientist*. Bohužel jako příklad průběžného tématu uvádí také příklad s *clamps* (viz výše). Dále si vytvořila vlastní korpus z prací francouzských inženýrských studentů. „We saw previously that in popularized accounts *linear progression* was prevalent. However, in my corpus of student reports *constant theme progression* was more widely used than *linear progression*.“ (Thomas, 2008, s. 146)

Herriman (2011, s. 2) ve svém příspěvku „investigates the Themes in Swedish advanced learner’s writing with regard to how they contribute to the method of development in their texts and what patterns of thematic progressions they form.“ Jejich práce pak srovnává s pracemi studentů, jejichž rodným jazykem je angličtina. Jejím materiálem ke zkoumání se stalo 16 esejí studentů, kteří studují angličtinu na univerzitě druhým rokem. Všichni psali esej na stejné téma ‚Man and nature‘. Tyto práce srovnávala s 16 pracemi studentů, jejichž mateřským jazykem je angličtina a kteří psali esej na téma ‚Road and rail transport problems in the UK‘. Herriman pracuje s Hallidayovým pojetím tématu a největší zastoupení v obou souborech textů měla dle tohoto přístupu *tematizace rématu*, druhým nejčastějším typem pak TP s *průběžným tématem*. Herrimanová rozlišuje také ‚*summative theme*‘⁸, *rozštěpené téma* (*split theme*) a také *rozštěpené réma* (*split rheme*). Termínem *summative theme* autorka označuje případy, kdy

8 Termín lze přeložit jako shrnující téma.

téma „encapsulates the content of the preceding chunk of text.“ (Herriman, 2011, s. 18)

Tao (2011) zkoumala překlady čínského filozofického textu a pracoval se třemi různými verzemi překladu Mencia. V čínštině je častý typ *constant rheme progression*, nejvíce se ho držel jeden z autorů (54.3 %), ostatní dva místy dali přednost jinému typu (38.1 % a 38 %). Tao si v této souvislosti konstatuje: „When the rheme is a summary of the information, the constant rheme progressions can be transformed into constant theme progressions to stress the information focus in the very beginning.“ (Tao, 2011, s. 1402)

Wenyan (2012) se zabýval tematickými posloupnostmi v odborných lékařských textech. K výzkumu přizval 10 anglických rodilých mluvčích a deset čínských účastníků, kteří psali své texty v angličtině. Wenyan přistupuje k tématu v Hallidayově pojetí. Rozdíly v užití TP rodilými mluvčími a mluvčími, pro které je angličtina druhý jazyk, nebyly nijak velké. „Both native English writers and Chinese writers have the tendency to use two of the patterns of thematic structure: the linear thematic pattern and the constant thematic pattern coordinately in their way of writing English medical papers...“ (Wenyan, 2012, s. 92)

DALŠÍ PRÁCE

Tematickými posloupnostmi se v odborném časopise o informatice zabývali **Hahn a Reimer (1986)**, kteří počítají s budoucím využitím aparátu TP pro analýzu dokumentů. TP z hlediska TSA zkoumala na materiále odborného textu také **Lautamatti (1987)**, která odhalila největší výskyt TP s *průběžným tématem* (v její terminologii *parrallel progression*). Ke stejnému výsledku jako Lautamatti se stejnou metodou dopracovala i **Shirley (2009)** v analýze 39 dopisech s odbornou tematikou. V tomtéž roce se tematickými posloupnostmi v 25 anotačních studentských prací zabýval **Soepriatmadji (2009)**. V 77 % studenti užili *rozštěpené réma* a ve 23 % *téma derivované z hypertématu*. Význam jeho práce spočívá ve zjištění, že typy TP a typy komunikačních funkcí výpovědi mohou být ve vzájemných vztazích.

TP V UČEBNÍM STYLU

Tematickou analýzou ve vzdělávacích textech určených pro děti školního věku se zabýval **Fang (2005)**. Principy posloupností vysvětluje na vyprávění a na odborném textu. Pro vlastní analýzu zvolil tři texty s přírodovědnou tematikou. Jeden z nich je od profesionála, další dva jsou od studentů, kterým bylo zadáno, že díky jejich textu má dané problematice porozumět nezavěšený čtenář. Jeden text považuje Fang za úspěšný, druhý z nich nikoli. Fang k tématu přistupuje v Hallidayově smyslu, analytický aparát si vypůjčil od Eggins (2004). To, co Daneš nazývá *tematizací rématu*, je pro Fanga „zig-zagging patterns of thematic development“, co Daneš nazývá TP s *průběžným tématem*, Fang označuje jako „reiterating“. Pro přecházení (posouvání) k jinému tématu Fang používá termín „shifting pattern“. Dle užitých TP určuje efektivitu textů: „In terms of thematic progression, unlike the „model“ report that features a zig-zagging pattern of thematic development, the „good“ student report features a reiteration pattern and „poor“ student report uses a shifting pattern.“ (Fang, 2005, s. 178)

Thirrumurthy (2007) se zabýval tematickými posloupnostmi v textech z Microsoft Encarta Encyklopedie, které slouží malajským studentům jako důležitý zdroj informací. Autor použil 186 příkladů a s ohledem na Hallidayovo pojetí tématu zjistil, že „Constant Theme Progression pattern predominates in texts extracted from the encyclopedia.“ (2007, s. 99)

Průběžné téma mělo zastoupení téměř 30 %, *tematizace rématu* necelých 20 % a *derivované téma z hypertématu* stejně jako *rozštěpené réma* shodně po 2 %.

Ghabanchi a Alavi (2009) použili k tematické strukturální analýze (TSA) dle Lautamatti 120 odstavců z učebnic pro výuku psaní. Nejčastějším typem TP byla *sequential progression* (38 %), podobné zastoupení měla i *extended parallel progression* (35 %) a nejméně pak *parallel progression* (27 %).

Alonso a McCabe (2003) také použily Danešův aparát TP a ve svém příspěvku poukazují na to, jak může být teorie TP užitečná pro psaní odborných textů a vybízejí k aplikaci této teorie na další texty.

TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI V PUBLICISTICKÉM STYLU

Gill Francis (1990) provedla kvalitativní i kvantitativní analýzu tématu v Hallidayově pojetí. Pro tento příspěvek se jeví nejrelevantnější až třetí kapitola, v níž zkoumala tematické posloupnosti v žánrech publicistického stylu. Všímal si nejrozličnějších žánrů obsažených v londýnských *the Times* a *the Guardian*, které byly publikovány ve stejný den. Její materiálovou základnu tvořily úvodníky, dopisy čtenářů editorovi, v nichž vyjadřují nějakou stížnost, a reportáže. Zjistila, že právě reportáže se z hlediska užitých TP oproti dvěma předchozím žánrům odlišují. Pro reportáže je charakteristická *TP s průběžným tématem*, kdežto ve dvou zbylých typech textů bylo velmi obtížné nějaké zřetelné TP objevit. „In Letters, there is no neat way of characterising the patterns of thematic progression.“ (Francis, 1990, s. 69)

Hawes a Thomas (1996) srovnávali TP v úvodních *The Sun* a *The Times*. *Tematizaci rématu* odhalili dvakrát více v bulvárním tisku *The Sun* (oproti tradičním *The Times*). Nejčastější TP v editorialech v *Timesech* byla *TP s derivovaným tématem*. Autoři zbylé výpovědi, které nelze přiřadit dle Danešovy typologie nazývají *breaks*, kterých je v *The Sun* jedna třetina a v novinách *The Times* okolo 15 %.

Angela Downing (2001) je jednou z dalších lingvistek, které si oblíbily Danešův aparát TP pro analýzu „Daneš' model appears to be fully applicable in helping to reveal the internal organization of the text“ (Downing, 2001). Tematickými posloupnostmi se zabývala v novinách a časopisech. V první ukázce zaznamenala pouze *tematizaci rématu* a *TP s průběžným rématem*, v ostatních i *téma derivované z hypertématu*.

Martin Drápela (2008) ověřoval Friesovu hypotézu: „Different patterns of thematic progressions correlate with different genres, i.e. patterns of thematic progressions do not occur randomly but sensitive to genre...“ (Fries, 1995, s. 7). Drápela pro analýzu dvou funkčních žánrů použil žurnalistickou práci od Grega Burnse, který publikuje v *The Chicago Tribune*, a jako zástupce odborného textu si vybral práci *Two Cheers for Formalism* od nositele Nobelovy ceny, profesora Paula Krugmana, která byla publikována v *The Economic Journal*. V odborném textu Drápela odhalil přibližně jednu tolik průkazných dvojic

tematických posloupností. V novinovém i odborném článku převládala *TP s průběžným tématem* (58 % v žurnalistickém článku, 50 % v odborném textu). V odborném textu se však velmi často uplatňovala také *tematizace rématu* (46 %, v novinovém článku to bylo o deset procent méně). *Tematické odvozování* se v obou textech nacházelo velmi zřídka (4 % a 6 %).

Dumanig a kol. (2009) jsou asijsí lingvisté, kteří zkoumali tematickou výstavbu publicistických textů prostřednictvím TSA (viz také Lautamatti, Simpson). K analýze zvolili 28 úvodníků, z nichž 14 bylo z filipínských novin a dalších 14 z amerických novin. Všechny zkoumané editorie byly psány v angličtině. Autoři příspěvku se zaměřili na dva hlavní okruhy otázek: jak se americké a filipínské texty liší v počtu slov v odstavci, v počtu vět v odstavci apod.; jaké TP lze v obou textech nalézt. Výsledky odhalily, že obě skupiny textů se od sebe liší tím, že americké editorie obsahují více vět v odstavci a méně slov v každé větě než editorie filipínské. Co se týká posloupností, ve filipínském materiálu se nacházelo 30 *parallel progressions*, 16 *extended parallel progressions* a 19 *sequential progressions*, v amerických textech pak 30 *parallel progressions* (zkráceně *pp*), 6 *extended pp* a 17 *sequential pp*. Když se výsledky porovnaly procentuálně, odchylky typů použitých TP v obou jazycích byly minimální. „The study further proves that both the American and Filipino writers achieve internal coherence in writing as reflected in the number of *parallel progression*, *extended parallel progression*, and *sequential progression* in every paragraph.“ (Dumanig a kol., 2009, s. 70)

Tematickými posloupnostmi v editorialech bulvárního časopisu *The Sun* a v prestižních novinách *The Times* se zabýval po čtrnácti letech opět **Hawes (2010)**, srov. Hawes 1996. V této práci se předmětem jeho zájmu se staly výstisky z let 1991 a 2008. Hawes prostřednictvím Hallidayova tématu rozebírá 121 úvodníků. Jeho výsledky jsou překvapivé. V *The Sun* se v člancích z roku 1991 pohybovaly *TP s derivovaným tématem* i *TP s průběžným tématem* okolo 30 %, v roce 2008 už tyto TP nemají zastoupení ani 20 %. Nárůst zaznamenala *tematizace rématu*, z 15 % na 22 %.

V *Timesech* bylo zjištěno, že *tematizace rématu* i *TP s průběžným tématem* bylo v roce 1991 i v roce 2008 do 20 %. Ovšem poklesla *TP s derivovaným tématem* z původních 58 % na 15 %. Tento vývoj Hawes vysvětluje bulvarizací prestižních

Timesů a vlivem reklamy v The Sun. „One thing is clear: if a significant proportion of the data can no longer be accounted for by Daneš' constant, simple linear and derived progressions, it is necessary to go beyond these types to obtain a satisfactory picture of current newspaper rhetoric.“ (Hawes, 2010a, s. 46)

Neboť Hawes odhalil mnoho případů, kdy TP neodpovídala žádnému z Danešových typů, rozhodl se navrhnout alternativní TP. Jedním z nich je „constant gap progression“⁹, kterým se rozumí: „repetition of a theme that occurs two or more clauses previously in the text, i.e. not the immediately preceding one.“ (2010a, s. 47) Vzorec této TP by pak vypadal takto: Th1+n-Th2, Th2+n-Th3 atd. Druhým typem, který Hawes navrhuje, je „constant rheme progression“¹⁰. Tuto posloupnost charakterizuje jako „based on the principle of repetition but repeats the rheme of a previous clause instead of its theme.“ (2010a, s. 48) Vzorec této TP vypadá následovně: Rh1-Rh2, Rh2-Rh3 atd. Variantou této posloupnosti může být i „constant gap rheme progression“, jejíž vzorec by odpovídal Rh1+n-Rh2, Rh2+n-Rh3 atd.

Hawes (2010b) ve své další práci navazuje na své předchozí výzkumy a na stejném materiálu (úvodníky v novinách) se věnuje typologii tematických skoků, které již ve své dřívější práci nazval breaks.

TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI V UMĚLECKÉM STYLU

Tematické posloupnosti v uměleckých textech zkoumal **Červenka (1969)**, který aplikoval Danešův aparát na Březinovu prózu, aby zjistil, jak je v jeho textech utvářena kontextová souvislost. Červenka svou analýzou ukázal, že složky, které jsou ve výpovědi známé, nemusejí být vždy zároveň i tematické. „Systematický průzkum všech esejů z Hudby pramenů ukázal, že základním a převládajícím způsobem tematického uspořádání jsou tu posloupnosti, náležející v Danešově typologii k druhému a čtvrtému typu.“ (Červenka, 1969, s. 148) Rozlišování uvedených dvou typů (TP s průběžným tématem a TP s nadřazeným tématem) není v tomto žánru vždy možné, například kvůli paralelnímu spojení

výslovného odkazu a metafory s dílčími odkazy k jednotlivým aspektům tohoto tématu, neboť některá dílčí témata jsou metonymiemi. (Červenka, 1969)

Yan a kol. (1998) se věnují tématu v čínském diskurzu, někteří čínští lingvisté totiž nerozlišují téma od podmětu. Ovšem Yan a kol. prostřednictvím Hallidayova konceptu tématu představili možné vzorce tematických posloupností v čínské básni, jsou jimi známá tematizace rématu, dále klasifikují princip *tematické odbočky a tematické stupňování*. „It may however be noted that a change in thematic progression is often used to divide paragraphs from each other.“ (Yan a kol., 1998, s. 267)

Abadi (2008) se ve svém výzkumu zaměřil na aplikaci Danešova aparátu na hebrejsky psané umělecké texty. K analýze použil dva romány, jejichž autoři jsou Yeshoshua a Grossman, a zaměřil se na dialogické části těch děl. Ve své práci podrobně analyzuje šest rozhovorů románových postav prostřednictvím názorného schématu a věnuje se tematickým posloupnostem, které vyvíjí mluva každé postavy zvlášť.¹¹ Všimá si časté *tematizace rématu, TP s průběžným tématem* a zaznamenává v těchto románových dialozích i *derivaci z hypertématu*. Jeden typ TP byl v jeho dialozích vždy dominantní. Princip kooperace dialogu spatřuje zejména v častém *opakování rématu* (např. R4 = R8), *tematizaci rématu* a transformace otázky do rématu. Upozorňuje také na to, že réma, které v následující výpovědi funguje jako téma, bývá vynecháno: „On the third level of the organization of an utterance, the most striking feature of a dialogue is that the thematic progression may be from theme to rheme to rheme, since the repetition of rheme as a theme may be skipped.“ (Abadi, 2008, s. 256)

V povídce Charlese Dickense se na tematické posloupnosti zaměřil **Abed (2009)**. Autor si k analýze TP prostřednictvím Hallidayovy koncepce tématu zvolil příběh A Tale of Two Cities, který obsahuje 16 kapitol na 138 stranách. Abed ve zkoumaném textu objevuje *tematizaci rématu* (13,44%), *TP s průběžným tématem* (44,36%) a *TP s derivovaným tématem z hypertématu* (1,51%). Dále přidává vlastní zjištění tematické posloupnosti *linear-constant TP* (8,40%), kterou míní případ, kdy text začíná tematizací rématu a plynule přechází

9 Může být přeloženo jako *průběžné přerušované téma/průběžné téma s přerušením* apod.

10 Lze přeložit jako *TP s průběžným tématem*.

11 Tím se zásadně liší od přístupu, ke kterému se přikláním a který je aplikován např. v pracích Müllerové (viz 2000), že se TP vyvíjeji bez ohledu na to, který mluvčí právě hovoří.

k průběžnému tématu, *constant-linear TP* (7,05%), kterým je převrácený postup předchozí jmenované TP a *neúplné téma* (*elliptic*; 25,24 %), které je nevyjádřené. Převahu *průběžného tématu* a *neúplného tématu* (nevyjádřeného) v Dickensových textech Abed vysvětluje následovně: „This is directly related to his fond of repetition.“ (Abed, 2009, s. 99)

Vztahem mezi TP a překladem se zabýval ve své studentské práci Kim (2010), který k analýze zvolil tři různé překlady bible do angličtiny. Kim se hlásí k Hallidayově SFL (Systemic Functional Linguistics) a ve své práci rozeznává pouze *tematizaci rématu* a *TP s průběžným tématem*. Není schopen interpretovat rozštěpené réma (vůbec se o něm v celé práci ani nezmiňuje), i když je v jeho ukázkách zastoupeno. Pokud někde neodhalí TP, zdůvodňuje to následovně: „This does not mean that the text has no ‚texture‘ or proper connection; it rether implies that the translator of the MSG chose to put all New Information as the themes of these clause, making the clause unable to connect through thematic progression. It is his choice in making new information marked by putting them at initial position (for in theory, new information is put at ‚rheme‘), sacrificing the thematic ties for texture.“ (Kim, 2010, s. 14)

DALŠÍ PRÁCE

Uspořádáním tématu a rématu v dramatických textech se zabýval Filipec (1974). V dramatickém textu, který zkoumal (Nebezpečný věk od Březovského) četně obsahuje *elidované téma* a nejrůznější modifikace základních TP. „Zu den typischen Progressionen treten spezifische Modifikationen hinzu, die den DT in seinen müdlichen und situationellen Aspekten und in seiner Gegliedertheit in Dialogpartnerrepliken kennzeichnen.“ (Filipec, 1974, s. 141). Giora (1986) na uměleckých textech (např. Paní Bováryová, Alenka v říši divů apod.) s odkazem na Daneše dokazovala, že v textech lze nalézt tematicko-rematické zřetězení na úrovni vyšší než jedna věta. Zabývá se informační strukturou a uvádí, že „segment final position, of whatever (...) nature is a parameter determining informationally foreground status.“ (1986, s. 180)

TP V ADMINISTRATIVNÍM STYLU (V PRÁVNÍM DISKURZU)

Ve srovnání s odbornými texty, texty administrativní nebývají tak často předmětem zkoumání z hlediska tematických posloupností. Kurzon (1984) zkoumá témata a hypertémata v pěti právních textech. Pro svou analýzu si vybral závět, smlouvu o převodu majetku, manželskou smlouvu, soudní příkaz a znění zákona, z nichž první čtyři mají určitou šablonu, do které se doplní osobní údaje konkrétních lidí. Kurzon zjistil, že nejčastější tematickou posloupností v těchto typech textů je *TP s derivovaným tématem z hypertématu*, výjimečně se objevuje *TP s průběžným tématem* a *tematizace rématu* (např. po jednom výskytu v textu). „Daneš‘ third pattern – thematic progression with derived themes – seems to predominate in legal texts‘ over the other two patterns, although in varying degrees: the particular statute analyzed at at one end of the continuum in which all individual themes derive from the hypertheme, and the contract, towards the other end of the continuum, with several themes originally occurring in rhemes of previous sentence (*basic TP*)“ (1984, s. 48). Hypertématem často bývá název právního textu. Kurzon k tématu přistupuje v Hallidayově pojetí.

TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI V BĚŽNĚ MLUVENÉ DIALOGICKÉ KOMUNIKACI

Mluveným dialogickým projevům se ve svých časopiseckých i monografických pracích věnuje Olga Müllerová (1976, 1994, 2000 a další). Pro tuto práci se jeví jako jeden z nejrelevantnějších její příspěvek, který věnuje tematické výstavbě nepřipravených dialogických projevů (1976). Autorka si zde všímá obecnějších rysů tematické organizace dialogů a je si plně vědoma méně pravidelností, pracuje s vícestupňovostí tematické stavby. Prostřednictvím hierarchického členění postupuje od dialogu jako celku na rovinu jedné promluvy. Významné je i vymezení tematických bloků, tedy jednotek, uvnitř kterých dochází k tematickému souladu partnerů (mohou mít jiné názory, ale jsou ochotní hovořit o téže věci). Na vyšších úrovních rozhovoru v souvislostech tematických bloků Müllerová spatřuje obdobu Danešových tematických posloupností (*průběžné téma*, *tematické odvozování*, *tematizaci rématu* i *rozvíjení roštěpeného tématu*). Sleduje i vývoj tématu uvnitř tematických bloků, analyzuje pracovní rozhovor, v němž

se nejčastěji réma předcházející výpovědi stává tématem výpovědi následující, dochází tedy k tematizaci rématu. Ve zkoumaném materiálu naráží i na případ „*hnízdového*“ uspořádání tématu, které je jistou modifikací Danešovy TP s průběžným tématem. Tematické odvozování ani rozvíjení rozštěpeného rématu autorka na úrovni tematických bloků nezaznamenala.

Zkoumání vývoje tématu na nejnižší úrovni (výpovědi) se Müllerová (1976) věnuje ze všech nejméně, nepouští se do detailní analýzy, konstatuje pouze, že „lze předem říci (bez dokladů z materiálu), že i zde se uplatňují některé z typů tematických posloupností, ovšem s větším množstvím variant, nepravidelností, modifikací způsobovaných neustálou změnou v situaci dialogu, mluveností, expresivitou atd.“ (Müllerová, 1967, s. 316) Do zevrubnější analýzy na nejnižší úrovni se pouští později (viz Müllerová, 2000).

Aspekty tematických posloupností v běžných anglických rozhovorech se zabýval Maynard (1986). Aplikoval Danešovu teorii TP na spontánní, přirozené dialogy z každodenního života. „Although FSP was conceived and developed strictly for written text produced by a single language user, it will be shown that FSP is also applicable to jointly created oral discourse“ (1986, s. 75). Maynard ke své analýze použil 20 dialogů (z toho 10 ženských a 10 mužských párů), které jsou zaznamenány prostřednictvím videonahrávky. Všichni účastníci rozhovorů byli američtí studenti podobného věku, znali se a byli v přátelském vztahu. Nahrávání trvalo půl hodiny, ale bylo použito pouze 20 minut – čas, kdy studenti konverzovali na volné téma.

Pro potřebu analýzy Maynard zavádí termín *thematic chunk*. „Thematic chunk is constituted by a theme and an utterance or utterances in same, as well as the following, turns of conversation that make comments and/or statements providing information linked to the very theme identified earlier.“ (1986, s. 83) Dále uvádí, že se každý *thematic chunk* skládá z minimálně dvou replik, jedná se o období tematického bloku (viz Müllerová). Maynard užívá i termíny *thematic-turn* (T-turn), *rhematic-turn* (R-turn) a *stray-turn* (S-turn), které signalizují právě charakter každého tematického bloku. Prostřednictvím vývoje *thematic chunks* Maynard spatřuje tři základní typy TP na úrovni několika replik.

Bäcklund (1992) zkoumala TP v osmi telefonických rozhovorech z korpusu mluvené angličtiny London-Lund dle Hallidayova pojetí tématu (1985). Autorka měla k dispozici celá volání, ale jelikož úvodní pasáže a závěrečná byla stereotypní, ze zkoumání je vynechala a zaměřila se na vlastní obsah konverzace bez pozdravů, představení apod. Bohužel nezkoumala komunikáty komplexně, zaměřila se pouze na celé výpovědi, ve kterých byla schopna interpretovat téma a réma, dokonce vynechávala různá opakování apod. Odhalila 61 příkladů TP s průběžným tématem (*theme iteration*), což si vysvětluje zaměřením mluvčích na svou osobu, a 42 příkladů *návnazné tematizace rématu* (*chaining*). Mnoho částí dialogů však nebyla schopna prostřednictvím TP vůbec interpretovat. Nevysledovala ani, že by komunikáty vykazovaly nějakou jinou obecnou tendenci, jiný typ TP. I ona uznává, že: „it is clear that thematic choice is of vital importance for spoken interaction.“ (Bäcklundová, 1992, s. 561)

Müllerová a Hoffmannová (1995, s. 43) jsou si vědomy, že typy TP lze objevit i v mluvených komunikátech: „V tematicky málo uspořádaném konverzačním dialogu se základní typy tematických posloupností těžko mohou realizovat v čisté podobě, většinou podléhají různým modifikacím...“ Podrobněji se teorii TP v mluvené komunikaci věnovaly podrobněji v institucionálních dialogích (viz Müllerová, Hoffmannová, 2000).

Cloran (1998) si k analýze podmětu a tématu zvolila dialogy z běžného života (mezi matkami a jejich dětmi předškolního věku) a odhalila v nich určité TP. „We are, thus, exploring four logical possibilities in TP: (i) Theme → Theme; (ii) Theme → Rheme; (iii) Rheme → Theme; (iv) Rheme → Rheme.“ (Cloranová, 1998, s. 392) Z jejího popisu tedy vyplývá TP s průběžným rématem a TP s průběžným tématem, tematizace rématu i tematizace tématu.

Z hlediska výzkumu dialogických textů jsou velmi podmětné dvě kapitoly v monografii *Jak komunikujeme s institucemi*, kde autorky aplikují Danešův aparát (nejen) na vyšší tematické jednotky v rozhovoru lékaře s pacientem a v telefonickém rozhovoru ohlašovy požáru.

Zejména Müllerová (2000) popisuje vzájemné vazby sousedních replik v terminologii Danešových tematických posloupností stejnou metodou jako v pracovním rozhovoru, tedy od dialogu jako celku přes výstavbu tematického bloku až

po tematicko-rematickou výstavbu jednotlivých výpovědí. Müllerová v rozhovoru lékaře s dětským pacientem obdobu *tematizace rématu*, náznak *průběžného tématu*, tematickou posloupnost s několikanásobným rématem i *rozvíjení rozštěpeného tématu* či *rozvíjení členu několikanásobného rématu*. V jejím postupu je významná parafráze jednotlivých elementů, která napomáhá interpretovat tematicko-rematickou strukturu dialogu:

„(Do = Dorotka, L = lékař)

L tak co Dorotko (=byla jsi nemocná, mělo by ti být už lépe – téma, T) už si lepší? (otázka na réma, R)

Do no trochu (R)

L trošku lepší (T) a už chceš chodit do školy? (otázka na R)

Do no (=ano – R)“

(Müllerová, 2000, s. 64)

Hoffmannová (2000, s. 122) v telefonických rozhovorech občanů na ohlašovu požáru sleduje „hru témat a rémat a zárodky tematických posloupností, vydáme se tedy do světa aktuálního členění a proměn komunikativního dynamismu.“ V ohlašování, že někde hoří, volající velmi často tematizují to, co znají, tedy místo požáru, děj (tedy to, že hoří) umísťují do rématu.

Pokud ale volající umístí místo požáru do rématu, je časté, že odpovídající hasič začíná svou repliku právě opakováním místa požáru, jedná se tedy o *návaznou tematizaci rématu*. Lze zaznamenat i *TP s průběžným tématem*, když se volající delší dobu baví o místě požáru. Poslední typ TP, který Hoffmanová v komunikátech zaznamenala, byla *návazná tematizace výpovědi*, popř. *TP se shrnujícím tématem*.

Je důležité uvědomit si, že obě autorky určují tematické posloupnosti skrze mluvčí, tzn. že si jsou si vědomy toho, že TP v dialozích jsou realizací promluvo- vých jednotek všech účastníků komunikační události.

I **Alexová (2000)** si všímá, že „především při kontaktním navazování jednoho tematického celku na druhý se v koherenci textu uplatňují tematicko-rematické struktury textu. Vztahy témat jednotlivých výpovědí mezi sebou (...)

i jejich vztahy k nadřazeným “hypertématům” se projevují různými typy tematických posloupností, které jsou důležitým prostředkem textové koherence.“ Ve své práci aparát TP aplikovala na spontánní mluvený text, jejíž autorku pak poprosila, aby své vyprávění zaznamenala písemně. V mluvenostní i psanostní formě se Alexové v analyzovaných textech jeví jako základní princip *posloupnost s průběžným tématem*, dále upozorňuje na častou *tematizaci předchozích složek výpovědi* v mluveném vyprávění a na výskyt *derivovaného tématu z hypertématu* ve verzi psané.

Alvin Leong Ping (2005) zaměřil svůj příspěvek na tematické struktury a tematické posloupnosti ve spontánní konverzaci. Používá Hallidayovo pojetí tématu a upozorňuje na to, že je potřeba si všimnout také rematických posloupností. O Danešově aparátu pro TP uvádí: „the TP framework is a simple, yet elegant way of capturing the development path of the theme–rheme pair through the text“ (Ping, 2005, s. 710). Ping uvádí po vzoru Enkvista tyto typy rematických posloupností: *Rheme iteration* a *Rheme regression*¹². K analýze si vybral přepis běžné anglické konverzace z London-Lund korpusu a u vybraného dialogu určil tematicko-rematickou výstavbu skrze mluvčí. Účastníky této komunikační situace jsou tři přátelé (lékař, vědecký pracovník a učitelka), z nichž pouze akademický pracovník věděl o nahrávání. V dialogu odhaluje čtyři vzorce tematického vývoje, které nazývá: *boxed*, *gapped*, *holistic* a *multiple*. Pod *boxed development* zařazuje případy *TP s průběžným tématem a průběžným rématem* zároveň. *Gapped development* rozděluje na *minor* a *major*, *minor* chápe jako krátké přerušování tematické linie (např. replikou: *have some more wine*), naproti tomu *major* je přerušování skládající se z několika *minor gaps*. *Holistic development* je možné přirovnat k Danešově *TP s derivovaným tématem z hypertématu*, Ping pro tento typ určil podtypy (*single-to-pair development*, *pair-to-single development* a *pair-to-pair development*). Poslední typ – *multiple development* – má dvě podúrovně: *separating*, ve které se tematická a rematická posloupnost vyvíjejí odděleně, a *integrating*, kde se téma s rématem vyvíjejí ruku v ruce, tudíž tento typ vykazuje vyšší míru koherence.

12 Tyto dvě rematické posloupnosti lze přeložit jako *TP s průběžným rématem a tematizace tématu*.

DALŠÍ PRÁCE

V aplikovatelnost Danešova aparátu TP na mluvené spontánní dialogy věří také Kegel (2009).

VÝZKUMY NAPŘÍČ FUNKČNÍMI STYLY

Fries (1998) stanovil čtyři hypotézy týkající se vývoje tématu v textech odlišných žánrů různých funkčních stylů. Zkoumal témata v mnoha krátkých textech, jejichž slohovým postupem bylo (alespoň částečně) vyprávění. Fries se drží Hallidayova konceptu tématu, kde se kritéria pro určení tématu značně liší od Danešova pojetí. Fries nashromážděné texty rozdělil do čtyř hlavních skupin. První skupinu tvoří nekrology. Analyzoval pět nekrologů z Time Magazine, dva z New York Times, a čtyři z The Morning Sun (místní noviny v Mount Pleasant v Michiganu). Druhou skupinu tvoří program, který popisuje účinkující na koncertě, který Fries navštívil. Třetí skupina obsahuje texty, které obsahují nějaký příběh, pohádku *Červená Karkulka* a první kapitola *Sbohem, armádo* od Ernesta Hemingwaye, a dva krátké historické záznamy – jeden ze záznamů se týká Napoleona a napadení Ruska, a druhý The Bathub Navy. Čtvrtá skupina se sestává z jednoho výkladového textu, který pojednává o novém vynálezu.

Fries rozdělil jsem každou větu ve zkoumaném materiálu na téma a réma. Téma vět je pro něj (s odkazem na Hallidaye) výchozí/počáteční prvek věty a réma je koncový prvek věty, který zpravidla přináší novou informaci. Důkazem vztahu mezi tematickou posloupností a žánrem je podle něj to, že nekrology měly tendenci užívat TP s průběžným tématem (tím byl zemřelý člověk), ovšem výjimkou byly krátké nekrology v Time Magazine, které začínaly *Zemřel*, co je ve Friesově přístupu téma, kdo zemřel réma. Méně se již vyskytovala *tematizace rématu*.

Zajímavé je, že podobný počet TP s průběžným tématem Fries objevil i v Červené Karkulce, která ovšem mnohem více užívá *tematizace rématu*. Text o Napoleonovi i text Bathub Navy také vykazovaly značnou tendenci k TP s průběžným tématem. Ovšem Hemingwayova kapitola má zvláštní tendenci k obrácenému výskytu v pořadí *réma – téma*. Možná je to z toho důvodu, že tato kapitola neobsahuje vyprávění v pravém smyslu, ale jakýsi popis scény před vlastním dějem. Rozdílné TP Fries vysvětluje, že v próze pro děti jde o co nejjednodušší

tematickou linii, kdežto próza pro dospělé může obsahovat složitější utřídění témat. Výkladový žánr, který zde byl reprezentován textem *Ballon and air* se vyznačoval zejména *tematizací rématu*.

Fries tedy prostřednictvím nashromážděného materiálu prokázal, že „many of exceptions to the general patterns of thematic progressions and the patterns in the experiential content of the Themes are related to genre types.“ (Fries, 1998, s. 356)

Rozvíjení tématu v rámci dvou funkčních stylů zkoumala Dušková (2010). Autorka k analýze zvolila anglický akademický text a anglický narativní text. Na rozdíl od Hallidaye zájmeno *we* stojící na počátku věty nepovažuje za téma výpovědi: „Z tohoto hlediska se obecné *we* v podmětu jeví jako důležitý prostředek výstavby akademického textu, sloužící jako východisko výpovědi, nikoliv jako to, o čem se mluví“ (Dušková, 2010, s. 255). Více *rematických podmětů* Dušková identifikovala v textu akademickém, kde zároveň dominovala TP s průběžným tématem. Většina všech TP byly kontaktní, výjimečně distanční. Z hlediska rozvíjení tématu se jako přehlednější (a jednodušší) jeví text akademický, neboť beletrie obsahovala složitější výstavbu.

PRAKTICKÉ VYUŽITÍ TEORIE TEMATICKÝCH POSLOUPNOSTÍ

„The study and knowledge of the thematic organization of texts have some practical applications as well, namely in practical stylistics and computational linguistics, especially in information retrieval.“ (Daneš, 1974, s. 122)

Nwogu (1995), který vyučuje na technické univerzitě psaní odborných textů navrhuje využití teorie TP při výuce psaní, Danešovu koncepci ovšem modifikuje dle přístupu k informační struktuře dle „givenness“. Zabývá se tedy posloupnostmi „daných“ a nových informací, v textu však neuvádí, zda pojem danosti chápe synonymně s pojmem kontextové zapojenosti.¹³

O výhodách, které zmiňuje Nwogu, píše i Mulatsih (2012), který své studenty učil koherenci textů právě prostřednictvím typologie TP. Jeho výzkumu se

13 Ne vždy je danost chápána stejně jako kontextová zapojenost. KZ je pojem širší, neboť kategorie „givenness“ v sobě nemusí vždy zahrnovat hyponymický vztah ve směru hyponym – hyperonymum.

účastnilo 104 studentů angličtiny na Nuswantorské univerzitě. Jako vzorek mu posloužily texty 40 náhodně vybraných studentů, kteří se výzkumu účastnili. Studentům byla zadána esej na určité téma, poté následoval semestrální výklad o koherenci textů, po skončení opět sepsali esej na určité téma. Každý student napsal celkem čtyři eseje, u nichž pak Mulatsih porovnával koherenci. V ukázce se první text týká lásky a Mulatsih o něm píše: „From 14 clauses written in paragraph, there are 7 clauses developed using *constant theme pattern*, 1 clause developed using *zig-zag theme pattern*, but there are 6 clauses (42 %) that are not connected each other. (...) It shows that the coherence of her paragraph is still low“ (Mulatsih, 2012). Mulatsih však nebere v úvahu TP distančního charakteru a zaměřuje se pouze na navazování po sobě následujících výpovědí. Dále je nutno si uvědomit, že TP jsou pouze dílčím prostředkem a pomocným ukazatelem koherence textů. Koherence je realizována např. také koreferencí (anaforou, kataforou), gramatickými prostředky, pragmatickými prostředky atd., proto není možné o ukázce, kterou ve své práci Mulatsih uvádí, říct, že by měla nízký stupeň koherence jen proto, že 6 vět není tematicky propojeno se sousední výpovědí.

Aparát TP je bezpochyby relevantním prostředkem pro výuku psaní odborných textů (zejména cizojazyčných), avšak nelze odeprít závažnost i jiným prostředkům, které také vytváří (a dotváří) text koherentním. Jako součást výuky psaní textů v cizím jazyce si aparát TP vyzkoušel i **Hyun-Sook (2001)**, který uvádí, že korejští studenti s touto metodou nemají problémy.

JINÉ PŘÍSTUPY

Halliday (1985) zahrnul Danešovu koncepci tematických posloupností do svého systemic functional approach, ovšem téma¹⁴ klasifikuje jako „it were, the peg on which the message is hung. (...) The theme of the clause is the element which, in English, is put in the first position.“ (Halliday, 1985, s. 36)

14 Theme Halliday (1985) dělí na *ideational* (marked/unmarked), *textual* (relation/topic management) a *interpersonal* (speech function/attitude). Tzv. *topical theme* je většinou subjekt, výjimečně pak objekt nebo predikátor. Halliday rozlišuje i multiple theme, které je několikanásobné.

Na Hallidayův *systemic approach* navázalo mnoho lingvistů (např. Fries, 1995; Ghadessy, 1995; Mathessien, 1995; Berry, 1996 a další). Mezi pokračovatele Hallidayova přístupu patří i **Angella Downing (1991)**, která však upozorňuje, že Hallidayovo určení tématu nemusí nutně být tím, o čem věta pojednává. „I have concluded that the point of departure, realized by the initial element, is not necessarily ‚what the clause is about‘. In fact unless the point of departure is a participant or a process, it almost certainly is not what the message is about.“ (Downing, 1995, s. 141)

Koncepcí, která vznikla „nezávisle“ na Danešovi, by mohla být *Topical Structure Analysis* (jak jsem již zmínila výše). TSA je obdobou aparátu TP, jen používá odlišnou terminologii (*parrallel, sequential a extended paralel progression*). Zakladatelkou TSA je **Lautamatti (1987)** a následně Simpson (2000) k TSA přidala další typ posloupnosti, který nazývá *extended sequential progression*. Koncepce TSA pracuje také s termínem *topical depth*, kterým se označuje z Danešova pohledu hypertéma, které však TSA nazývá průběžným tématem s větší tematickou hloubkou. Téma v jejím pojetí nemusí být vždy na počátku věty.

Záměrem této kapitoly bylo přiblížit ohlas Danešovy teorie TP doma i ve světě. Věřím, že výše uvedené práce tvoří jen zlomek těch, které se jeho typologií inspirovaly. Výčet prací nikdy nemůže být konečný (a ani na to neaspíruji), neboť aparát TP si jako druh textové analýzy oblíbili i studenti po celém světě, kteří ji využívají jako hlavní metodu ve svých diplomových a disertačních pracích. Za všechny lze zmínit například mnohé příspěvky v odborných časopisech zaštiťovaných čínskými univerzitami (Journal of Xinjiang Education Institute; Journal of Hubei Normal University; Journal of Foreign Languages atd.)¹⁵.

15 Zhu Yongsheng se zabývá *Patterns of thematic progression and text analysis* (1995); Zheng Jianping zkoumá *Theme and thematic progression in Bush Weekly TV Lecture* (2006); Zhang Hui-song se zajímá o TP spíše metodologicky *On the thematic progression and the topic progression* (2005); **Zhang Hong a Li Xin** společně napsali *Contrast Studies on Thematic Progression in English Newspaper and Broadcasting News Texts* (2009). Tyto příspěvky jsou psány v čínském jazyce, proto jsou pro autorku seminární práce zatím čtenářsky nedostupné.

Četnost studií je nejvyšší v 80. letech a na počátku 90. let. Po roce 2000 se TP opět stávají inspirací pro akademické pracovníky i studenty a o teorii TP se začíná znovu hovořit.

Není pochyb, že teorie TP je uznávanou metodou, která umožňuje odhalit tematické uspořádání textu. Svědčí o tom i fakt, že Danešova koncepce TP je zahrnuta nejen v českých vysokoškolských mluvnících (PMČ, 1996; MČ 3, 1987), v učebnici teorie textu (Hirschová, 1989) cizojazyčné učebnici teorie textu (Sladovníková, 2010), v monografii o aktuálním členění větném (Sgall, Hajičová, Buráňová, 1980), ale také v zahraničních učebnicích a monografiích věnujících se textové lingvistice (Cha, 1982; Leckie-Tarryová, 1995; Bloor a Bloor 1995; Gómez-González, 2001). Cha (1982) Danešův model dokonce popisuje jako jeden z „current major theoretical models for discourse analysis“.

Ze stylistického hlediska se jako nejprobádanější oblast prostřednictvím aparátu TP jeví odborné texty. V dílčích výzkumech autoři převážně zjistili převahu *tematizace rématu* (např. Dubois, 1987; Rorvik, 2003; Cromton, 2004; Herriman, 2011; Fries, 1995; Ghanbanchi a Alvi, 2011), jiní uvádějí, že princip výstavby v jejich materiálech byl TP s průběžným tématem (Nwogu, 1995; Almaden, 2006; Carther-Thomas, 2008; Luttamati, 1987; Shirley, 2009). Odborné texty, které zkoumali někteří badatelé obsahovaly oba uvedené typy vyrovnaně (Simpson, 2000; Wenyan 2012). Jeden autor odhalil dokonce pouze *rozštěpené réma a téma derivované z hypertématu* (Soepriatmadji, 2009). Podobné výsledky byly i u textů z ostatních funkčních stylů (pouze u právního textu byla převaha *TP s derivovaným tématem z hypertématu*). Pro podrobnější výsledky obecnějšího charakteru by bylo potřeba provést podrobnou rekonstrukci procesu, jak autoři postupovali při určování TP, a provést zevrubnou komparaci jejich přístupů.

Z výše uvedených prací je velmi těžké dělat všeobecné závěry, neboť i dílčí ukázky prokázaly, že velmi záleží na metodologii konkrétních výzkumů. Kritéria, která si lingvisté při aplikaci teorie TP stanovují, jsou často individuální a liší se v mnoha aspektech. Jak jsem již uvedla výše u konkrétní ukázky, co jeden autor považuje za *TP s průběžným tématem*, pro druhého může být *TP s derivovaným tématem z hypertématu*. Zůstává otázkou, nakolik by se výsledky rozboru textu lišily,

kdyby byl proveden klasickým Danešovým aparátem (o čem se mluví / co se o tom říká) a např. modifikovaným Hallidayovým přístupem (téma stojí na počátku anglické věty, zbytek je réma), srov. Dušková, 2010. Komparace těchto přístupů je zajímavým námětem pro další zkoumání.

Danešova typologie z roku 1968 je opravdu velmi důkladná a přesná, svědčí o tom i fakt, že od té doby ji nikdo nedoplnil dalším „opravdovým“ typem TP s dostatečným počtem příkladů a podrobným popisem. I přes veškeré snahy badatelů o přeformulování, úpravu a doplnění teorie TP, žádný z návrhů nemění základní typologii. A když se ji snaží přejmenovat (např. *summative theme*, *zig-zagging*), nebo zjednodušit (*rhemic*, *themic*), jedná se o jednotlivé práce, jejichž návrhy nebyly v dalších pracích akceptovány. Co se týká přístupu *Topical Structure Analysis*, je těžké říct, zda autorka byla ovlivněna Danešem, neboť ho ve svých zdrojích neuvádí. Jisté však je, že na TSA navazují další badatelé (Almaden, Simpson atd.).

Velmi přínosné je zjištění, že je aparát TP aplikovatelný na vztah mezi vyššími tematickými jednotkami ve spontánních mluvených textech. I přesto se jako nejméně jasné jeví výsledky aplikace TP právě v oblasti spontánně mluvených textů, proto považuji za relevantní se problematikou mluvené komunikace v budoucnu zabývat a aplikovat Danešovu typologii TP na spontánní dialogické texty.

Případová studie – téma a réma jako jedna z metod odha- lení persvazivní linie

V souladu s pojetím komunikačního aktu dle A. R. Luriji (1979: 80) se v případové studii zaměřuji na záměr výpovědi (utterance plan), který podle Luriji tvoří druhou etapu (ze čtyř) uskutečňování komunikačního aktu. Tato etapa je charakteristická tím, že mluvčí volí, jakou informaci vloží do tématu a kterou do rématu výpovědi.

Tuto část analytického aparátu můžeme shrnout do následujících bodů: 1) segmentace textu na jednotky obsahující jedno téma; 2) v rámci každé této jednotky vymezit téma a réma; 3) zkoumat návaznost témat a rémat v textu a určit typy tematicko-rematických posloupností; 4) zaznamenat výskyty modifikací tematicko-rematických posloupností (jsou-li nějaké); 5) nejdůležitější částí je závěrečná interpretace odhalující motivaci užití konkrétních tematicko-rematických posloupností.

TEMATIZACE

V návaznosti na Danešův aparát se jeví jako velmi vhodné pokračovat Hawesovou (2010) koncepcí tematizace. Využijeme toho, že již máme z předchozího kroku text rozsegmentován na témata a rémata. Hawes (2010) při definování tématu vychází z Hallidayova pojetí (1985, s. 38), které rozšiřuje o další prvky a uvědomuje si, že téma nemusí stát pouze na začátku výpovědi. Při zkoumání tematizace jde o zjištění toho, co je ve výpovědi tematizováno. Zajímá nás tedy, na jaké mimojazykové skutečnosti je v tématech výpovědí odkazováno. Hawes navrhuje dělení na tři základní sémantické kategorie s možností různých podkategorií na základě odlišných výrazových prostředků.

Témata mohou být následující:

- 1) Člověk (lidský participant)
 - a) Diskurzivní participant (The Sun, we) – social actor – nomination strategies, Wodak
 - b) Zájmenný participant
 - c) Jmenný participant
 - d) Titulovaný participant
 - e) Institucionální participant

+ sémantické podkategorie:

 - f) Ženský participant
 - g) Mužský participant
 - h) Vládní participant
 - i) Opoziční participant
- 2) Mimojazykové skutečnosti z tohoto světa (např. zvířata, věci nebo myšlenky)
 - a) Nelidský participant
 - b) Abstraktní participant

Tato kapitola pojedná o tematické výstavbě dvou projevů prezidenta USA Baracka Obamy. Tematické posloupnosti jsou jedním z nástrojů pro odhalení soudržnosti textu. Tato metoda je založena na vymezení téma jako „to, o čem mluvčí mluví“, a réma představuje „to, co je řečeno o tématu“ (v porovnání s výchozí polohy tématu v Hallidayan pojetí, například 1975). Daneš popsal některé základní typy tematických posloupností, které jsou založeny na větně realizovány na vyšších vrstvách textu. Tato případová studie představuje srovnání přednášky Obamova druhého vítězném projevu a Obamova na modlitební vigilie za oběti střelby v Newtown dle aparátu tematických posloupností.

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat dva projevy prezidenta Obamy z určitého pohledu textové - pomocí tzv tematického progresu (od té chvíle TP) rámce. Tento článek si klade za cíl být příspěvkem k výzkumu v oblasti (kritické) diskurzivní analýzy. Prezident Obama má specifický rétorický styl, který

byl analyzován mnohokrát mnoha způsoby. Obamovy projevy jsou velmi oblíbené pro srovnání s předchozími předsedů (např. Bush nebo Clinton) a někdy se přirovnal ke Martina Luthera Kinga projevy rétoriky. Jeho projevy jsou analyzovány lingvistů, pragmatiky, kritické analytika diskursivní, politologové, mediální analytici a vysokoškolští studenti využívat jeho projevy (převážně Inaugurační adresy) jako materiální základnu pro své bakalářské práce, diplomové práce, stejně jako disertace. Existuje mnoho článků v novinách, stejně jako popularizační knihy, které se zabývají rétorické techniky Obamy (viz např. Leanne 2009; Leith 2013). Proč jsou jeho projevy tak oblíbené pro analýzu? Kromě toho, že je velmi slavný osoba jako prezident USA, ještě důležitější je, že prezident Obama používá při svých projevech zajímavé verbální i neverbální jevy. „Obama zaměstnává komplex rétorických a jazykových strategií, které umožňují reproduktor zavést a doručit zprávu v příznivém kontextu“ (Batluk 2010: 7). Obama mluví o celé gramatickým správným trestu také v ne tak připravených televizních dialogů, se obvykle používá při svých projevech syntetické paralelismus, protiklady, aliterace a jeho jazyk může připomenout některé prvky kázání. Capone (2010) se domnívá, že „Obamův úspěch spočívá v tom, že se mu podaří přesvědčit publikum, že řeč nepochází od něj, ale z vlastních hlasů.“ Obama používá cituje další řečníci, stejně jako personifikaci a díky jeho non-verbal komunikace publikum stalo, jako součást jeho řeči události. V tomto článku bych rád, aby se zaměřila na různé aspekty svých projevech, tematické-rhematic vývoj, který vytváří soudržnost svého textu.

METODOLOGIE

Jedním z nejvýznamnějších konstitutivních rysů textu je jeho soudržnost (připojení, kontinuita). František Daneš (1968, 1974) zkoumal tematickou-rhematic strukturu promluvy, když se zajímal o „tom, jak volba tématu je motivována předchozí kontext“. Tato problematika byla i jeho předchůdce Mathesius „zájem, ale protože Dánové tento pojem tzv. tematické průběhy. „Tímto termínem rozumíme výběr a objednávání promluvy témat, jejich vzájemné slučování a hierarchii,

jakož i jejich vztah k hyperthemes z nadřazených textových jednotek (jako odstavec, kapitoly, ...) do celého textu, a na situace,“ (1974: 114).

Daneš v souladu s Mathesius odlišuje téma a dané informace (výchozí bod). Motiv může (ale nemusí) předložit prvek, který je známý z kontextu (ve smyslu isotopy). Téma je „to, co se mluví o“ a Rheme je „to, co se říká o tématu“ (1985: 188). Nejdůležitější z hlediska informační struktury je Rheme, ale z hlediska rozvoje textu téma se objeví závažnější. V rámci TP je motiv jako základní prvek. Otázka definice tématu a Rheme je velmi složitá, ale pro účely TP surového určení tématu stačí použít zjednodušené funkční větná perspektiva bez přesného vymezení hranic témat nebo stupňů tematizace (Daneš, 1968: 126). Porovnejte tuto metodu s Hajičová, Sgall, Buráňová (1980), jsou tyto lingvisté používají podrobnější klasifikaci tematických a rhematic stupňů v rámci klauzule. Nicméně nejdůležitější tematický prvek je téma se domnívám, že to je také důležité odhalit rhematic vedení (podle Leong 2004).

Analytický postup odpovídá na tyto kroky: 1) najít klauzuli nebo jiné textové jednotky s jedním tématem; 2) v každém bodě musí být určit téma; 3) založení se stanoví druhy Dánů „TP; 4) zaznamenat určité výskyty konkrétní TP; 5) analyzovat podobnosti a rozdíly mezi dvěma vystoupení Obamy; 6) nejdůležitější pasáž je výklad motivace pomocí těchto TP a ověřit i hypotézy dále stanovených.

NĚKOLIK POZNÁMEK K DEFINICI TÉMATU

Kromě přístupu Klasické Dánové „k tématu a Rheme, existuje více různých proudů, které pracují s rámcem TP (nebo jakýkoli podobný rámec).

Halliday (1985) podílí na koncepci téma k jeho systémové funkční přístup; nicméně on definoval téma, jako by „to bylo kolík, na kterém je zpráva neodpovídá. (...) Tématem doložky je prvek, který v angličtině, je kladen v první poloze“.

Agella Downing (1991) patří ke stoupenům Hallidayan přístup, i když si všimla, že definice Halliday v tématu jako první prvek doložky nemusí odpovídat s tím, co klauzule je. „Dospěl jsem k závěru, že místem, uvědomil počátečním prvkem, není nutné to, co doložka je asi“. Ve skutečnosti, pokud místem je účastníkem nebo proces, téměř jistě není to, co zpráva o. „Stejně jako Downing

i Fries ve svých pozdějších pracích (např 1995), přiznal, že není nutné, aby téma do stát v počáteční poloze.

I používat Danešův aparát, kde téma nemá být na prvním místě, celý začleňena věta mohla být tématem nebo Rheme, závisí na konkrétní situaci (1985). Pro téma detekce může být užitečné tzv otázka-test, který je založen na formulaci otázky na Rheme (více viz Hajičová, Sgall, Buráňová 1987).

Základní typy TP

Daneš (1968) ukázal, tematické linie, která se skládá z různých rozměrů TP. Následně jmenoval základní typy TP. Jsou ideální modely, nebo konstrukce a to je nemožné pro jakýkoliv text, který bude postaven jen jedním typem TP, to je přirozené, aby byly smíchány v úředním jazyce. Různé TP mají jiný účel a jsou připojeny ke způsobu vývoje konkrétních nápadů.

TEMATIZACE RÉMATU

Prvním základním typem TP - tematizace Rheme (nazývané také jako jednoduchou lineární TP) - je postaven na principu přeměny Rheme jednoho ustanovení k tématu dalšího ustanovení.

TP S PRŮBĚŽNÝM (KONSTANTNÍ) TÉMA

V tomto typu jedna a ta samá tematické propojení spolu navzájem přes promluvu. Není nutné použít pro téma ve stejném znění.

Z stylistického hlediska, to TP vyžaduje variabilitu ve formulaci opakovaného tématu. TP s průběžným tématem mohou vyskytovat v různých modifikovaných formách, např TP s odvozenou kontinuální tématem (Daneš 1986).

TP S ODVOZENÝMI TÉMATY

Jednotlivé témata jsou v tomto případě vývoje odvozeného od „hypertheme“. Témata působit prostřednictvím propojení implicitního zastřešující nadřazeného functionaning jako „hypertheme“ z celého textu (Hawes 2010: 33).

EXPOZICE ROZDĚLENÉ RHEME

Tento TP se liší od předchozí, protože to je TP vyššího řádu, který struktury více průběhy nižším stupněm.

Je možné vidět na obrázku, který Rheme je rozdělena na několik částí, které se následně vyvinuty ve vlastních linek (Daneš 1974: 120).

TEMATICKÝ SKOK / TP S VYNECHÁVÁ ODKAZ

Daneš (1968) definované tematické skok jako TP s kontinuálním téma, které se realizuje v daleké cestě, to znamená, že je alespoň jeden přestávku mezi výpovědí a pak TP opět pokračuje. Daneš nepovažuje výše uvedený seznam TP finále a úplné.

ANALYZOVANÁ DATA

Pro použití rámce TP jsem si vybral Obamův druhé vítězství řeč a Obamův projev na modlitební vigilie za oběti střeleckých Newtown. Oba projevy byly prezentovány na konci roku 2012 a oba z nich se přibližně 30 minut. Vzhledem k podrobné analýzy bylo nutné použít videozáznamů i transkripci každého slova.

Používám tyto dva projevy pro analýzu TP, protože jsou citově založené na různých zobrazení; mají opravdu jiný obsah, jiný účel stejně jako jiné příjemce. Tyto dva projevy byly realizovány pro různé příležitosti. Díky těmto dvěma různým projevů může být objektivně dodržena, pokud TP je otázka žánru, nebo to může být spojen s jedním osobním řečnického stylu.

Obamova druhá vítězná řeč

První vítězství projev byl přednesen v roce 2008 Grand Park v Chicagu. Obamova první vítězství bylo velmi důležitým momentem v americké historii, protože on se stal prvním afro-americký prezident. Jeho řeč byla založena na jeho typicky rétorické prostředky (viz úvod) a hlavní myšlenkou bylo ce-listvosti USA a idea změny úspěchu v otázce irácké války a hospodářské krize. On také používal slogan z jeho kampaně - Ano, můžeme.

Jeho druhé vítězství projev byl přednesen dne 06.11.2012 po úspěšném volbách, kde zvítězil nad Mitt Romney. Vítězství bylo velmi blízko a Obamova štěstí

bylo opravdu skvělé. Před jeho projevem napsal několik krátkých zpráv na Twitteru, kde poděkoval svým voličům.

Šel na stupních vítězů na středu Chicago McCormick s manželkou a jeho dcer. Prezident Obama poděkoval všem, kteří šli k volbám a také jeho soupeř Mitt Romney za práci, co on a jeho rodina udělat pro USA. Nejdůležitější myšlenkou ve svém projevu byl založen na „pro Spojené státy americké nejlepší teprve přijde.“

Pro mé analýzy došlo k významnému komunikace s publikem, protože on byl 43 krát přerušen potleskem. Někdy to nebylo přerušeni pravém slova smyslu, protože Obama čekal na potlesk ve speciálních pauzy, který byl záměrně zvýšil jeho hlasem cílem gradaci jeho projevu. Poté, co byla jeho řeč přerušil smíchem, lepší je říci, že ve svém projevu byl integrován smích ukázat dobré náladě.

Obamův projev na modlitební řeči za oběti střeleckého činu v Newtown

Tento projev byl přednesen dne 16. prosince 2012 ve Newtown v Památ-níku obětem školní střelby. Bylo to jen pár dní poté, co jedna dvacet let starý chlapec zabil dvacet dětí a šest dospělých v Sandy Hook Elementary School v Newtown, nakonec zabil sám sebe. Motivy jeho natáčení nebyly známy ještě, ale v médiích byly spekulace, že byl introvert člověk, který byl duševně nemocný. Obama přišel Newtown vyjádřit zármutek pro příbuzné a přátele oběti. Chování Obama během tohoto projevu skutečně liší od jeho jiných projevů. Obama zní smutně a očekává, že v textu; on ještě čte text, než obvykle při svých projevech. Nebylo to poprvé, co představil smutek ztracených těchto „krásných dětí žije od 5 do 10 let,“ když mluvil na mimořádné tiskové konferenci, vykřikl. V projevu také můžeme najít jeho typické rétorický například znamená citovat jiné lidi, ale tady jeho obvyklá rétorika má jinou funkci.

HYPOTÉZY

Hypotéza 1

Jeden z analyzovaných textů je vítězná řeč, druhá je řeč modlitební vigilie. Tyto dva texty byly vybrány z důvodu velké opačné nálady, to znamená happiness a smutek projevů. Tyto projevy mají velmi různý obsah a účel, tak to může být předpokládáno, že budou realizovány i různé tematické posloupnosti. Toto je

jedna z hypotéz budou testovány v tomto příspěvku. To je částečně spojen s hypotéz hranolky „(1995), že různé žánry používají různé typy TP. V případě, že oba projevy použít stejný prostřednictvím tematických vývoje by mohlo ukázat, že TP může být spojen s autorským stylem.

Hypotéza 2

Další hypotéza předpokládá, že vítězství řeč bude nejčastěji používají TP s konstantním tématem. Myslím si, že konstanta TP může být prostředkem k opakování a mohou vytvářet přesvědčivé řádek v politickém diskurzu. Typické politický projev by byl přesvědčivý, takže je možné jej použít pro zvýšení přesvědčivou účinku. Vítězství řeč je velmi důležité, aby potvrdil sílu politik a ukázat lidem, kteří ho hlasovali, že to bylo správné rozhodnutí, stejně jako ukázat lidé, kteří ho nevolili, že bude dobrý politik v hlasovali poloze.

Hypotéza 3

Na druhou stranu předpokládám, že s bolestí projev bude založen na TP s odvozenými tématy či tematizace Rheme (y). Tato řeč nemá za cíl přesvědčit, ale složenou národní mysl a nabízejí sympatheses pro příbuzné a přátele jejich blízké a drahé zemřeli. Tyto myšlenky by měly být carefully pracoval-out, a měla by být řečeno velmi emphatical. Tady to není příliš relevantní opakovat myšlenky, cílem tohoto projevu není přesvědčit někoho o něčem, ale říkají, příbuzné, že nejsou sami v této těžké situaci.

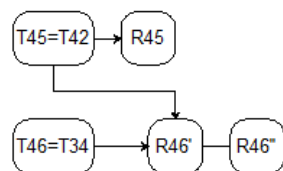
Tematické posloupnosti v Obamových projevech

Analýza byla realizována prostřednictvím režimů, kde tematické vztahy mezi tématy a Rhemes lze jednoznačně prokázána.

Kromě základních typů Dánové „TP jsem našel další úpravy v rámci Obamovy řeči. Rovněž se odečte, že v dalších textech, že by bylo možné najít alespoň dvě další modifikace TP.

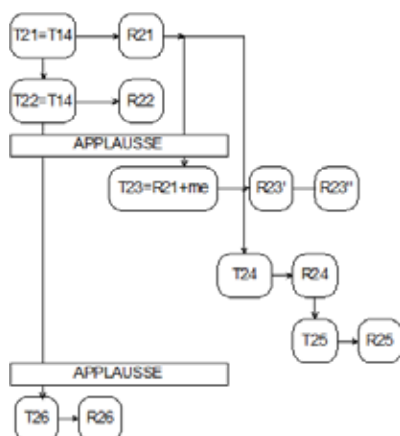
ZMĚNY A KOMBINACE TP V RÁMCI ANALYZOVANÝCH PROJEVŮ

K tematizaci tématu došlo i ve vzdálené tak, jak můžete vidět na obrázku níže. Rheme je základ pro téma, které není bezprostředně následujícího, ale později v textu. Poté, co v obou projevech tam byl všimli tematizace více Rhemes.

■ **Obrázek 5:** Tematizace rématu distanční v Obamově druhém vítězném projevu

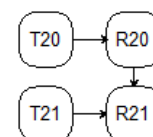
V obou textech docházelo k situacím, kdy téma předchozího ustanovení se staly Rheme v dalším bodě. Je možné volat tento tematický vývoj jako rhematization tématu. Rhematization více témat nebyla použita často, jen zřídka se objevila tato změna.

■ **Obrázek 6:** Rematizace tématu v Obamově druhém vítězném projevu

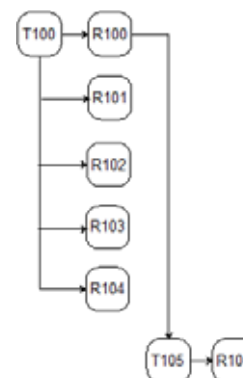
Je otázkou, zda je možné realizovat rhematization na téma v daleké cestě. I tak udržovat, ale v analyzovaném textu není tato úprava TP zastoupeny. Podle

Leonga (2004) jsem věnovala také větší pozornost rematickému vývoji, jeho přístup je v mnoha ohledech podobný rhematic traces od Aleše Svobody (1981), jakož i potvrzují význam Firbas 'rhematic layers' (1995) v textech. Někdy tam nebyl realizován tematickou linií, ale rhematic řádek, který vytvořil něco jako podporu pro téma. V rámci této linie lze rozlišit mezi rhematization o Rheme a rhematization o Rheme ve vzdáleném způsobem. Tam byl dokonce čtyřikrát použit rematicvětšího Rhemes v bolestí řeči.

■ **Obrázek 7:** Rematizace rématu v Obamově lítostném projevu

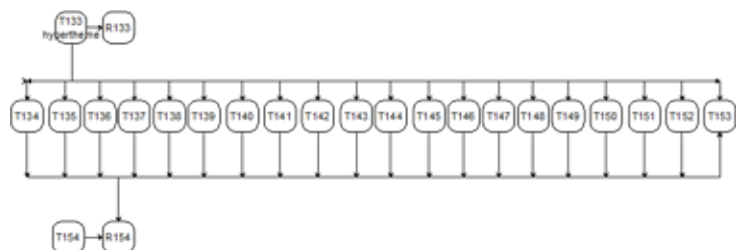
V Obamově druhém vítězném projevu se stalo šestkrát, že téma bylo vynecháno a celý doložka byla vytvořena stejně Rheme. Tento jev je častější u spontánní běžném rozhovoru, ale tady to bylo realizováno různým způsobem. Téma nebylo realizován ve formě, to bylo implicitní a známé z kontextu. Je nutný vysvětlit, že to není equative rozdělit réma.

■ **Obrázek 8:** Vynechání explicitního tématu realizového v Obamově druhém vítězném projevu

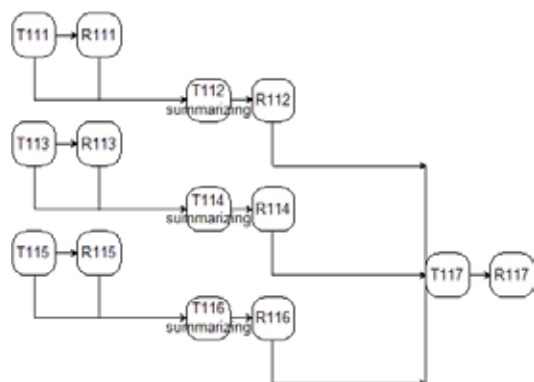
Další situace je založena na podobném principu vynechání. To bylo dominantní v závěru Obamova lítostného projevu. Prezident řekl, že doufá, že

oběti střelby přišli k Bohu v nebi, a četl seznam jejich jmen. Každé jméno představovalo další téma a bylo odděleno krátkou pauzou. Tento stav se nazývá vynechané explicitní réma a mohou být realizovány kdykoli.

■ **Obrázek 9:** Vynechání explicitního rématu v Obamově lítostivém projevu

V obou projevech se objevil i jev, který by mohl působit zmateně. Jedná se o tzv. shrnující motiv a bývá zaměňován s hypertheme. Hypertheme je něco na vyšší úrovni témat a obvykle předchází odvozená témata, která jsou na ní závislá. Na druhé straně shrnující téma je téma shrnující předchozí témata nebo celou ustanovení a odkazuje se na ně.

■ **Obrázek 10:** Sumarizace témata v Obamově druhém vítězném projevu

Tematicko-rematické linie byly poměrně často přerušeny (v obou projevech na 20%). Tato přerušení jsou charakteristická pro spontánní rozhovor (viz též Fontaine, Kodratoff 2003). Trhliny jsou prvky tematickým vývojem, které nemohou být popsány pomocí rámcem TP. Tematické roztržka se rozumí jakékoliv poruchy v tematické linie, někteří lingvisté říkají jinými slovy, e. g. zatoulané-turn (Maynard 1986), sporný postup (Fontaine, Kodratoff 2003), a tento jev částečně odpovídá na jiné výrazy, jako tematický přestávce (Hawes 2010).

Nemohu tvrdit, že četnost tematických trhlin znamená, že text je méně koherentní. Je nezbytné, aby se více podrobný výzkum v oblasti tematických prasklin.

TP v rámci druhého vítězném projevu

Nejčastější tematické posloupnosti v rámci druhého vítězném projevu byl princip konstantní (kontinuální) téma. Tato metoda tematické vývoje byla zastoupena v 38% realizovaných motiv-Rheme nexus. Je důležité si všimnout, že konstantní motiv byl použit v další 10% i ve vzdálené způsobem. Druhým nejčastěji používá postup není progresse v pravém slova smyslu, ale k přerušení těchto průběhů. Třetí nejvyšší výskyt TP byla založena na tematizace Rheme (nazývané také jednoduché lineární TP). V níže uvedené tabulce je zde napsáno přesné částky navíc každé progresse reprezentované každý typ. Podle procentech je možno porovnat výskyt TP ve dvou projevech.

	Victory Speech	Percent.	Sorrowing Speech	Percent.
CONSTANT THEME	70	38%	26	15%
THEMATIC JUMP (=CONSTANT THEME in distant way)	18	10%	12	7%
THEMATIZATION OF RHEME	22	12%	42	25%
THEMATIZATION OF RHEME in distant way	0	0%	3	2%
THEMATIZATION OF MORE RHEMES	1	1%	1	1%
THEME DERIVED FROM HYPERTHEMES	0	0%	4	2%

	Victory Speech	Percent.	Sorrowing Speech	Percent.
SPLIT RHEME	14	8%	12	7%
RHEMATIZATION OF THEME	1	1%	1	1%
RHEMATIZATION OF THEME in distant way	0	0%	0	0%
RHEMATIZATION OF MORE THEMES	0	0%	1	1%
RHEMATIZATION OF RHEME	2	1%	4	2%
RHEMATIZATION OF RHEME in distant way	1	1%	1	1%
RHEMATIZATION OF MORE RHEMES	0	0%	4	2%
OMITTED EXPLICIT THEME	6	3%	0	0%
OMITTED EXPLICIT RHEME	3	2%	21	12%
SUMMARIZING THEME	5	3%	3	2%
SUMMARIZING RHEME	0	0%	0	0%
THEMATIC RUPTURE	39	21%	36	21%

Tabulka 1: Výskyt TP ve Obamových dvou projevů

TP V RÁMCI BOLESTÍ ŘEČI

Tato řeč je přesný příklad, že text může být postaven-up na různých TP, kde je převaha nejčastější typ není příliš výrazný. Text je z 25%, vztaženo na tematizace Rheme. Významná role hraje tematické roztržky, jakož i rozvoj prostřednictvím neustálé téma. Vysoký výskyt vynechaných explicitního Rheme je popsána v odstavci 4.1.5. Pro více informací o přesné výsledky, viz tabulka 1 výše.

VÝSLEDKY

Očekával jsem, že se v vítězném projevu bude TP s kontinuální tématem používá nejčastěji, tato hypotéza byla potvrzena a přesvědčivý řádek textu byla prokázána pomocí řady TR Nexus, kde se téma opakovat. Z analýzy vyplynulo, že dvě různé žánry měl dva různé tematické vývoj. Tyto výsledky ukazují, že vývoj TP není závislá na autorského stylu, ale pravděpodobně na cíli betonové textu. Tato hypotéza byla také potvrzena. Jak jsem se předpokládat bolestí projev byl

založen hlavně na jiných průběhy než vítězném projevu. Nejpoužívanější průběh byl tematizace Rheme, ale bohužel odvozený téma z hypertheme nebyl zastoupen v procentech I presuposed. Takže poslední hypotéza se potvrdila jen částečně. Oba texty jsou vysoce koherentní a bolestí řeč používá více typů TP, jakož i větší proportionment mezi těmito typy.

Tento výzkum také potvrzují výsledky předchozích výzkumů, že základní a nejčastěji principy tematickým vývojem v různých textech jsou ve stejné rychlosti konstantní tématu a tematizace Rheme (např Dubois, 1987; Rørvik, 2003; Crompton, 2004; HERRIMAN, 2011, Fries, 1995, Ghanbanchi Alavi, 2011, a další).

Hlavním cílem této práce bylo popsat a analyzovat dva projevy prezidenta Obamy v rozsahu TP. Výzkum ukázal, že vítězství řeč je založen na jiném principu tematické vývoje ve srovnání s bolestí řeči.

Velmi zajímavé bylo založení, že oba texty obsahují stejnou část přerušeni tematické linie, tzv tematické roztržky. Další výzkum může odhalit, zda použití tematických trhlin v tomto rozsahu bude charakteristický pro více textů, nebo v případě, že stejný výskyt byl jen náhodný.

Také jsem se navrhnout a vyhledejte si další texty v rámci politického diskurzu, protože Dánové „přístroje pro TP může odhalit některé aspekty přesvědčivou strategií používaných v politickém diskurzu, a může být vhodným doplňkem pro některé metodické snímků, které se tradičně používají v kritické diskurzivní analýzy (CDA). Na základě rámce Dánů „může být následek některé spoje, které leží mimo metodami výskytu klíčových slov nebo tematické zaměření textu ne zcela všiml.

Aby mohl být odhalen opravdový komunikační záměr jednotlivých textů, je vhodné (a v mnohých případech nezbytné) kombinovat různé přístupy (kritické) analýzy diskurzu s přístupy jiných disciplín. K odhalení soudržnosti textu je možno využít metod teorie textu, které nabízejí elegantní řešení pro analýzu tematické výstavby textu, a to například prostřednictvím kohezních řetězců či na základě aparátu tematických posloupností.

Konkrétní přístup k analýze tematické výstavby textů bude zvolen na základě jejich žánrové charakteristiky. Výrazně se liší stavba dialogů, narativů

a argumentů (dle Fairclougha). V rámci těchto tří abstraktních žánrů bude zkoumána soudržnost jednotlivých reportáží, řízených rozhovorů, diskusí i klasických zpráv.

a) Tematická výstavba rozhovorů v rozhlase se odvíjí od zvolené strategie ve způsobu řízení dialogu. Při aplikaci Danešova aparátu tematických posloupností (1968, 1974) lze odhalit různé skutečnosti, např. zda si moderátor počíná mechanicky, nebo zda se snaží rozhovor promyšleně rozvíjet určitým směrem a dobrat se podstaty věci. Moderátorův způsob zacházení s tematicko-rematickou výstavbou může vypovídat o tematizování marginálních informací a také o rozdrobenosti dialogu. Takový rozhovor pak neslouží primárně k předání informace jako spíše k udržení kontaktu.

Při analýze rozhovoru je potřeba všimnout si také asymetričnosti dialogu a případně pokusů o její stírání ze strany moderátora, která může být motivována různými aspekty. Nejenom zde se jeví jako vhodné kombinovat Danešův přístup s některými metodami konverzační analýzy.

b) Při analýze narativů, tedy čtených zpráv, lze ověřovat několik hypotéz. Například, zda opakování témat v tematické linii (tedy užití tzv. tematické posloupnosti s průběžným tématem) je prostředkem ideologické persváze a naopak, zda užití tematické posloupnosti s derivovaným tématem svědčí o uspořádanosti a propracovanosti zkoumaného narativu.

c) žánrových útvarů spadajících do argumentů lze sledovat jednotlivé klíčové významy, které se vztahují k předmětům, o nichž se hovoří. Na rovněž výrazu jsou tyto významy prezentovány různými pojmenováními. Tato pojmenování vstupují do vzájemných vztahů např. jako synonyma, antonyma, hyponyma, metaforická pojmenování apod. Pojmenování v takových vztazích v rámci textu tvoří řady, které bývají nazývány kohezní řetězce. K odhalení soudržnosti textu napomáhá také definování vztahu kohezních řetězců k tematické strukturaci textu.

Jak již bylo uvedeno výše, články a jiné publikační projevy z tohoto projektu nebudou používat jednu vyhraněnou výzkumnou perspektivu, nýbrž využijí plánovaného metodologického aparátu, který bude stavět na několika multidisciplinárních metodách.

Při analýze komunikátů vycházíme ze snahy o co největší možnou komplexnost a čtenářům nabízíme možný postup při zkoumání komunikátů a odhalování (nejen) přesvědčovacích prvků v rámci kritické analýzy diskurzu¹⁶ z různých analytických perspektiv. V souladu s komunikačním přístupem k textům vycházíme vždy z komunikátu jako celku a postupně se propracováváme k nižším jednotkám. Rekonstrukce jazykových prostředků bude vycházet z analytického aparátu interdisciplinárního charakteru¹⁷, který je představen formou jednotlivých instrukcí. Představovaný aparát primárně vychází ze zásadních metod kvalitativní analýzy, dílčí postupy však budou využívat i metod kvantitativních. Některé kroky uvedené v tomto aparátu jsou obligatorní, jiné fakultativní, přesto doporučujeme aplikovat předložený aparát důsledně, protože i původně vnímaná nepodstatnost může být odhalena právě pouze jedním dílčím procesem. Prvním krokem, naskytne-li se před námi komunikát k rozboru, by mělo být jeho zařazení do určité komunikační situace a historického kontextu (Wodak, Meyer 2009). Po tomto úvodním zařazení se jeví jako nezbytné seznámit se s dalšími pragmatickými aspekty komunikátu jako je charakteristika cílové skupiny či segmentace komunikátu na obsahově-pragmatické jednotky a určení komunikačních funkcí u těchto jednotek (Kořenský a kol. 1987). V této části rozboru doporučujeme

16 Na tomto místě je třeba vysvětlit, jak pojímají termín diskurz autorky tohoto příspěvku. S termínem se snaží zacházet opatrně a užívat ho pouze v případech nezbytných nebo na nejvyšší vhodných, kde je to možné používají termíny synonymní. Diskurz pro ně představuje tři základní pojmy: a) komunikát (tj. jakýkoli text mluvený i psaný, i s jeho neverbální složkou); b) soubor textů, které můžeme sdružovat na základě společného atributu (např. diskurz reklamní, politický atd.); c) diskurz ve smyslu Foucaultova řádu diskurzu.

17 Při tvorbě algoritimizovaného analytického aparátu pro odhalení persvazivní linie komunikátů je pro nás velkou inspirací práce Komplexní analýza komunikačního procesu a textu (Kořenský a kol., 1987), se kterou sdílíme „zcela netradiční přístup k empirii“. Aparát je notně inspirován taktéž mezinárodně uznávaným pojetím DHA (Wodak, 2009), jehož některé kroky se snaží explikovat a zjednodušit. V aparátu se ve velké míře odráží taktéž Faircloughovo pojetí diskurzu (Fairclough, 2003). V neposlední řadě jsou do aparátu zařazeny aparáty zkoumající různé aspekty tematické výstavby komunikátů (Daneš 1968, 1974; Hawes 2010; Čech 2013).

také určení výchozích hypertémat¹⁸, která tvoří základní platformu pro další kroky v analýze obsahově-tematické linie textu (Daneš 1968, Pípalová ?).

HISTORICKÉ A SPOLEČENSKÉ POZADÍ KOMUNIKAČNÍ UDÁLOSTI

„Všechny procesy dorozumívání mezi lidmi (...) jsou součástí určité sociální skutečnosti, souboru sociálních procesů, které v dané společnosti probíhají.“ (Kořenský a kol. 1987, s. 19). Při analýze konkrétního komunikátu vycházejte z charakteristiky nejdůležitějších rysů společenské situace, v níž komunikát vznikl a v níž komunikace probíhá. Tento krok nalezneme také např. u Wodak, u níž je nezbytné začlenění do celkového kontextu ve smyslu „the extralinguistic social variables and institutional frames of a specific ‚context of situation‘“ a také v pojetí „the broader sociopolitical and historical context, which discursive practices are embedded in and related to“ (Wodak, 2009, s. 93). K vybranému komunikátu určenému k analýze přistupujeme jako k textu jedné entitě v rámci vymezeného okruhu jiných komunikátů. V praxi to znamená, že komunikát usouvztahneme k jiným textům a vymezíme jeho pozici a vztah k textům souvisejícím (tj. k textům v rámci konkrétního diskurzu).

Další pragmatické aspekty komunikační události – charakteristika cílové skupiny atd., komunikační funkce

Texty zkoumáme s ohledem na předpokládaného recipienta. Snažíme se o co nejzvrubnější charakteristiku cílové skupiny, pro kterou je text určen. Popisujeme vlastnosti a charakteristiky příjemců z hlediska sociálních pozic a rolí. Velmi důležitá je v analytickém aparátu segmentace komunikátu na obsahově-pragmatické jednotky. Těmi jsou takové úseky komunikátu, které se vyznačují jednou komunikační funkcí ve smyslu elementárního záměru autora, ne vždy se kryjí se segmentací syntaktickou. (Kořenský a kol. 1987, s. 32) Při určování komunikačních funkcí nám mohou být nápomocny základní kategorie

18 Tato hypertémata budou velmi podobná pojetí tzv. topics, která v úvodu svého aparátu určuje Wodak (Wodak, Meyer 2009).

ilokučních funkcí, jak jsou známy např. u Searla (1969) či Austina (2000), ale při tomto typu analýzy jde o jemnější klasifikaci těchto funkcí (např. místo reprezentativy užijeme konstatování, oznámení, prosté sdělení apod.; místo direktivy pak přímo výzva, rozkaz, nabídka atd.). Při určování vycházíme z intencionality autora komunikátu a funkce vždy určujeme s ohledem na předpokládaného příjemce. Sledování poslušností takto určených komunikačních funkcí může odhalit míru propracovanosti realizace globálního cíle komunikátu.

TOPICS DLE WODAK – HYPERTÉMA DLE DANEŠE A PÍPALOVÉ

V rámci čtvrtého kroku u aparátu DHA se objevuje otázka: „What are the main topics of the discourse?“ (Wodak, Meyer 2009, s. 100) Odpověď na tuto otázku by měla být odhalena v následujícím podkroku, jehož náplní je určení hypertémat. Topics, jak jsou charakterizována Wodakovou, mohou působit dost vágně a způsobit tak narušení reliability a validity výsledků analýzy. Z tohoto důvodu a také v návaznosti na českou tradici jsme se rozhodly tuto „topics“ charakterizovat jako hypertémata dle Daneše (1987) a Pípalové (2000??).

Hypertéma je nadřazený pojem tématu. Média hojně a ráda užívají hypertémat, která v mnoha oblastech představují rámec pro utváření jejich obsahu. U aktuálního zpravodajství při nastaveném hypertématu (vládní krize) je to, zda představené zprávy odpovídají tomuto hypertématu známkou jejich relevance pro příjemce komunikátu. Hypertéma tak může existovat na různých úrovních od oné tematické stránky, až po intra a především intermediální časově vázaný celek. Skoro by se dalo říct mikroparadigma zpravodajství.

Jedním z kvantitativních postupů využívaných v rámci naší metodologie je Čechovo (2013) pojetí tematické koncentrace textu¹⁹. Tento koncept prostřednictvím kvantitativní textové analýzy napomůže verifikovat hypertémata zjišťovaná v kroku 1 a zároveň odhalí hlavní téma textu (za předpokladu, že existuje).

19 Podrobněji k metodologické bázi např. Popesco (2007, 2009), Popesco a Altmann (2011), Čech a kol. (2013).

Tento krok byl do našeho aparátu zařazen, neboť elegantně a exaktním způsobem zjišťuje tematickou „sílu“ jednotlivých lexémů reprezentujících konkrétní témata v textu, stejně jako tematickou koncentraci celého textu. Koncept tematické koncentrace textu překračuje hranici vágního a intuitivního hodnocení tematických vlastností textů (Čech a kol., SaS, 2013). Východiskem této analýzy je frekvenční charakteristika textu, v rámci které je stanoven h-bod, který stanovuje neostrou hranici mezi sémantikou a synsémantikou v textu. Témata mohou být v tomto konceptu substantiva, adjektiva a verba. Tematická slova nad h-bodem odrážejí hlavní témata textu. Celá procedura je přesnou metodou ke zjištění, „o čem daný text je“ a „jak moc se týká centrálního tématu“ a navíc umožňuje statisticky porovnávat různé komunikáty. Výpočet tematické koncentrace také může vypovídat o tematické roztržitosti textu v případě, že tematická slova budou mít nízkou frekvenci a tím se zvětší vzdálenost mezi h-bodem a pořadím prvního tematického slova.

- 1) vytvoření frekvenční distribuce jednotlivých slovních tvarů v komunikátu;
- 2) výpočet h-bodu²⁰:

„Hodnota h-bodu je určena místem, kde se pořadí slova rovná jeho frekvenci.“ (Čech a kol., 2013)

$$h = f(h)$$

$$h = \frac{f(i)j - f(j)i}{j - i + f(i) - f(j)}$$

Pokud ovšem ve frekvenční distribuci žádná taková hodnota není zastoupena, je nutno h-bod vypočítat vzorcem č. 2.

- 3) výpočet indexu tematické koncentrace slova²¹:

$$TC = 2 \sum_{r=1}^T \frac{(h-r')f(r')}{h(h-1)f(1)}$$

20 Popis proměnných ve vzorci pro výpočet h-bodu: h = h-bod, f = frekvence slova v textu, i, j = pořadí slov

21 Popis proměnných ve vzorci pro výpočet tematické koncentrace slova: r' = pořadí slova před h-bodem, h-r' = tematická váha slova, přičemž slova s nejnižším rankem mají největší váhu.

Tematická váha daného slova vynásobená jeho vlastní frekvencí je podělena součtem všech vah a nejvyšší možnou frekvencí.

- 4) výpočet normalizační konstanty C:

$$C = \frac{2}{h(h-1)f(1)(h-r')f(r')}$$

- 5) výpočet tematické koncentrace textu:

$$tcu = 1000(TC)$$

Nevýhody tohoto exaktního aparátu jsou dvě. Tou první je, že není vhodný pro příliš krátké ani příliš dlouhé texty a druhá nevýhoda spočívá v tom, že pokud není žádné tematické slovo nad h-bodem, tematická koncentrace se rovná 0 a všechny texty s tematickou koncentrací 0 jsou si rovny, takže by v tomto případě nebyl tento krok aparátu tolik relevantní.

S aplikacemi aparátu pro zjištění tematické koncentrace konkrétních textů se zájemci mohou seznámit u Wilsona (2009), Čecha a kol. (2012) a Čecha (2013).

TEMATICKÁ VÝSTAVBA KOMUNIKÁTŮ

Ne vždy nám předchozí kroky umožní odhalit persvazivní linii některých textů v takové míře, v jaké je v daném komunikátu realizována. V předchozích krocích jsme se již dvakrát dotkly tematické výstavby komunikátu, poprvé při určování hypertémat a následně při kvantitativním měření tematické koncentrace textu. Pokud má však autor textu opravdu bohatou slovní zásobu a dostatek fantazie, mohou nám některé tematické souvislosti kvůli lexikální variabilitě uniknout. Existuje však další způsob v rámci tematické výstavby, který se jeví jako vhodný doplněk k předchozím zkoumáním. Tento způsob, jak se na persvázi v rámci zaměřit, lze jednoduše popsat jako sledování tematicko-rematické výstavby analyzovaného komunikátu.

ODHALENÍ TEMATICKO-REMATICKÉ LINIE

Každá nedefektní výpověď v psaném jazyce se skládá ze dvou složek: tématu a rématu (Daneš, 1968). Téma představuje to, „o čem se mluví“, rématem je pak to, „co se říká o tématu“ (Daneš, 1968, 1985). Téma a réma na vyšší úrovni než je jedna výpověď utvářejí síť témat a rémat a seskupují se do tematicko-rematických posloupností, které se výrazně podílejí na tvorbě kohezních řetězců textu a jsou důležitým prvkem pro celkovou koherenci textu. Stejně jako Daneše (1968, 1974) nás bude zajímat, „jak je výběr tématu motivován předchozím kontextem“.

Následnost témat Daneš nazývá tematickými posloupnostmi (thematic progressions). “By this term we mean the choice and ordering of utterance themes, their mutual concatenation and hierarchy, as well as their relationship to the hyperthemes of the superior text units (such as paragraph, chapter, ...) to the whole text, and to the situation“ (1974: 114). Daneš ve shodě s Mathesiem rozlišuje téma a známou informaci (východisko). Téma může být (ale nemusí) být známo z předchozího kontextu (ve smyslu izotopie). Z hlediska informační struktury bývá považována za zásadní réma, avšak z hlediska tematické výstavby, jak ji budeme zkoumat my, je závažnější téma. Zároveň si však uvědomujeme i významnou roli rématu jako pojícího prvku zejména v mluvených komunikátech, i z toho důvodu hovoříme o tematicko-rematických posloupnostech.

Ve srovnání s jinými českými koncepty tématu a rématu (Hajičová a kol. 1980, Firbas 1995) se držíme danešovského hrubého dělení na téma a réma, nezavádíme rematicizátory, tranzity ani nijak výrazně neřešíme přesnou hranici mezi tématem a rématem.

Tuto část analytického aparátu můžeme shrnout do následujících bodů: 1) segmentace textu na jednotky obsahující jedno téma; 2) v rámci každé této jednotky vymezit téma a réma; 3) zkoumat návaznost témat a rémat v textu a určit typy tematicko-rematických posloupností; 4) zaznamenat výskyty modifikací tematicko-rematických posloupností (jsou-li nějaké); 5) nejdůležitější částí je závěrečná interpretace odhalující motivaci užití konkrétních tematicko-rematických posloupností.

ZÁKLADNÍ TYPY TP

Daneš na monologickém textu (odborné přednášce) stanovil základní typy těchto TP; je nutné si však uvědomit, že se jedná se o ideální modely či konstrukty. (Daneš, 1968; 1985)

Návazná tematizace rématu

Návazná tematizace rématu je založena na principu, že „réma první výpovědi se stává tématem druhé výpovědi, réma této výpovědi tématem třetí výpovědi atd.“ (Daneš, 1968, s. 133)

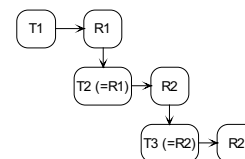

Schéma 1: Diagram návazné tematizace rématu

Při tematizaci nemusí být tematizováno pouze réma, ale také například i celá předchozí výpověď. Taková TP nese název *návazná tematizace výpovědi*. (Daneš, 1968)

TP S PRŮBĚŽNÝM TÉMATEM

U *TP s průběžným tématem* téma výpovědi zůstává stejné a jsou k němu přiřazována vždy nová rémata.

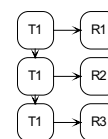

Schéma 2: Diagram TP s průběžným tématem

TP S TÉMATEM DERIVOVANÝM Z HYPERTÉMATU

Témata jsou u tohoto typu TP odvozena z nějakého tématu nadřazeného. (Daneš, 1968)

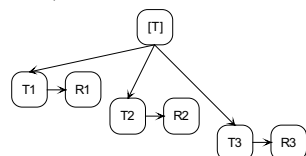

Schéma 3: Diagram TP s tématem derivovaným z hypertématu

ROZVÍJENÍ ROZŠTĚPENÉHO R

Tato posloupnost se od těch předchozích liší v tom, že je to TP vyššího řádu, která uspořádává více posloupností nižšího stupně.

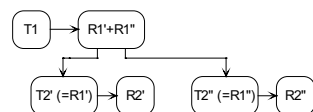

Schéma 4: Diagram s rozštěpeným rématem

Réma se štěpí na několik částí, které jsou následně rozvíjeny po vlastní linii. (Daneš, 1974)

TEMATICKÝ SKOK

Tematickým skokem Daneš (1968) označuje TP s průběžným tématem, které má minimálně v jedné části distanční podobu, je tedy přerušeno výpovědí/výpověďmi, ale dále pak po přerušení navazuje.

Tematizace

V návaznosti na Danešův aparát se jeví jako velmi vhodné pokračovat Hawesovou (2010) koncepcí tematizace. Využijeme toho, že již máme z předchozího kroku text rozsegmentován na témata a rémata. Hawes (2010) při definování tématu vychází z Hallidayova pojetí (1985, s. 38), které rozšiřuje o další prvky

a uvědomuje si, že téma nemusí stát pouze na začátku výpovědi. Při zkoumání tematizace jde o zjištění toho, co je ve výpovědi tematizováno. Zajímá nás tedy, na jaké mimojazykové skutečnosti je v tématech výpovědí odkazováno. Hawes navrhuje dělení na tři základní sémantické kategorie s možností různých podkategorií na základě odlišných výrazových prostředků.

Témata mohou být následující:

- 3) Člověk (lidský participant)
 - j) Diskurzivní participant (The Sun, we) – social actor – nomination strategies, Wodak
 - k) Zájmenný participant
 - l) Jmenný participant
 - m) Titulovaný participant
 - n) Institucionální participant

+ sémantické podkategorie:

- o) Ženský participant
 - p) Mužský participant
 - q) Vládní participant
 - r) Opoziční participant
- 4) Mimojazykové skutečnosti z tohoto světa (např. zvířata, věci nebo myšlenky)
 - c) Nelidský participant
 - d) Abstraktní participant
 - e) Negativní participant
 - 5) Nevyjádřený participant (nparticipant)

Literatura:

de Beaugrande, R. – Dressler, W. *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman, 1986.

van Dijk, Teun A. *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman, 1977.

Daneš, F. Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a Slovesnost*, 1968, s. 125n.

Daneš, F. Functional sentence perspective and the organization of the text. In: Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Academia, Praha, 1974. s. 106–128.

Fries, P. – Francis, G. Exploring Theme: Problems for Research. In: *Occasional Papers in Systemic Linguistics* 6, 1992. s. 45–60.

Hawes, T. – Thomas, S. Rhetorical uses of Theme in newspaper editorials. *World Englishes* 15 (2), 1996. s. 159–170.

Hawes, T. Thematic progression and rhetoric in Sun and Times editorials: 1991–2008. *Rice Working Papers in Linguistics*, vol. 39, no. 2, 2010. s. 39–51. (a)

Hawes, T. *Breaks in Thematic Progressions*. In: *Philologia*, 8, 2010. s. 31–45.

Kořenský, J. – Müllerová, O. – Hoffmannová, J. – Jaklová, A. *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. České Budějovice: PdF, 1987.

Müllerová, O. – Hoffmannová, J. *Kapitoly o dialogu*. Praha: Pansofia, 1994.

Ping, A. L. *Talking themes: the thematic structure of talk*. In: *Discourse Studies* December 2005 vol. 7 no. 6. s. 701–732.

Halliday, M. – Hasan, R. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976.

Tannen, Deborah (ed.) *Coherence in Spoken and Written Discourse* (Advances in Discourse Processes), 1984.

Téma v reklamě

Reklamy mají nejrůznější podobu, mohou být tištěné, televizní, rozhlasové apod. Zvláštní je to s vymezením funkce reklamy, neobsahuje totiž jen jednu, ale jakousi směsici funkcí. Mísí se zde funkce referenční (prostě sdělovací), emotivní, konativní (apelová, výzvolá), poetická (básnická), fatická (kontakto- vá) a funkce persvazivní (přesvědčovací). Vždy jedna z funkcí převládá, stává se dominantní. V běžné komunikaci tou hlavní bývá funkce referenční, kdežto v reklamě převládají funkce apelová a persvazivní, které recipienty vybízejí a přesvědčují. Různé publikace reklamu nejčastěji definují jako nabízení výrobku a služeb a následné povzbuzení k jejich koupi. Reklama má tedy za úkol upoutat diváka (čtenáře, posluchače), měla by na něj udělat takový dojem, aby si propagovanou věc zakoupil. A jak se takového dojmu obvykle docílí? Obrazem, zvukem a vhodnými jazykovými prostředky.

V následující části se pokusím nastínit používané jazykové prostředky v reklamě, které budu demonstrovat na jednotlivých příkladech z praxe. Jsem si vědoma toho, že v této práci nejsem schopna popsat veškeré jazykové prostředky, kterých reklama užívá. Ale budu se alespoň snažit o nastínění možných prostředků lexikálních a slovtvorných, syntaktických, slovnědruhových a tvaroslovných, stylistických. V neposlední řadě se budu věnovat zvukové stránce jazykových prostředků. K tomuto účelu mi poslouží tři stěžejní reklamy (1. Sedlčanský hermelín, 2. Kofola, 3. Toyota Yaris), které budu rozebírat postupně po všech jazykových stránkách. Zbylé reklamy uvádím jako názorné příklady určitých užívaných jevů. Důležitým faktem je, že k reklamám přistupuji převážně pouze z mluvnického (gramatického) hlediska, záměrně tak opomímám jejich komunikační vlastnosti a vliv na recipienta.

ROZBOR LEXIKÁLNÍ A SLOVTVORNÝ

Mohlo by nám připadat, že v reklamě nalezneme lexikální prostředky jako např. metafory a metonymie (*Olynth – svoboda pro nosy. Hyundai zmrázil ceny.*), bohužel

se ve většině případů jedná pouze o tropy básnické. Za lexikální metaforu či metonymii bychom je mohli považovat jedině v případě, kdyby se rozšířily do běžné slovní zásoby a staly se ustálenými. Některá reklama se spoléhá na fráze, jiná na lidová rčení a přísloví, která vtipně aktualizuje (*Mějte pod čepicí, ale ne lupy*). Jindy se vyskytují neologismy, které vznikají např. násobením sufixů, které mají za úkol na první pohled vypovídat o vlastnostech výrobku (*Milka – obrovitanaanánánská čokoláda* – slovtvorné augmentativum). Dnes se reklama snaží co nejvíce přiblížit svému recipientovi. Mnohdy tedy účelně užívá prostředků se slohovými příznaky hovorovými. Častokrát je jedná o slova z nespisovné vrstvy jazyka, nejvíce lze v reklamě vyzorovat prvky obecné češtiny. Řada z nich má expresivní ráz. Zajímalo by mne, jestli si tvůrci reklam kladou vůbec otázku, zda recipienti chtějí z médií (ve kterých se objevuje i reklama) slyšet obecnou češtinu, či spíše správnou podobu kultivovaného jazyka českého. Výjimečně se objevují reklamy, které využívají etnografismů nebo přímo dialektu, jako tomu je např. u reklamy na Staropramen, která je namluvena v tzv. brněnském hantecu (*Před těžkým járama přihopl prafoťr Morava na Špilas...*). V tomto případě jsou obraz a mluvené slovo doplněny psanými titulky, které překládají hantec do spisovné češtiny.

Reklama 1 - „Hele, Pepo, ten Pepin je teď nějaký frajer.“ „A co jako?“ „On se pořád sprchuje a pak má takovou supr barvu. A je vyvoněnej jako romadúr.“ Z lexikálního hlediska se v uvedené reklamě nacházejí hypokoristika vlastního jména Josef (slova domácká) – *Pepa, Pepin*, která jsou expresivně příznaková a vznikla inherentně. Dále adjektivní koncovka -ej (typická pro obecnou češtinu, která nahrazuje spisovnou variantu -ý) – *nějakej, vyvoněnej*. Lexémy *frajer* a *supr* jsou lexikálně-sémanticky expresivní a opět vznikla inherentně, zároveň nepatří do spisovné slovní zásoby, jedná se zde opět o obecnou češtinu. Přirovnání vyvoněnej jako romadúr můžeme chápat jako metaforické a zároveň ironické vyjádření, jedná se o adherentní (kontextovou) expresivitu.

Reklama 2 – „A když to vydržíš až do večera – nepapat, tak uvidíš zlatý prasátko.“ „A tati?“ „Nó.“ „A bude mít i ty velký zahnutý zuby nahoru?“ „Zahnutý zuby, musíš vydržet a budou i zuby.“ „Ne ne, já nemusím, já už ho vidím. Jééééé!“ Zde je zajímavé

použití slovesa *nepapat*, které má pozitivní slohový příznak, jedná se o dětské slovo. V reklamě se odehrává dialog s dítětem, proto mluvčí použil slovtvorné deminutivum *prasátko*, jehož příznak je řazen do inherentní expresivity. Vokativ *tati* je hypokoristikum obecného jména, jedná se o zdomácnělé pojmenování otce. I v této reklamě se setkáváme s obecnou češtinou, spisovná adjektivní koncovka – é je nahrazena koncovkou obecné češtiny – ý (*zlatý prasátko, velký zahnutý zuby*).

Reklama 3 - *S výbavou city je město hračka. Toyota Yaris nyní s výbavou city zdarma. Přijďte si prohlédnout svou novou Toyotu! Today, tomorrow, Toyota.* V této reklamě dochází k užití cizojazyčných výrazů (*city, today, tomorrow*). *Město je hračka* – je metonymické vyjádření pro snadný a zábavný pohyb ve městě.

V dnešní reklamě je trendem používat cizí výrazy (nejvíce anglické), popř. nepřekládat názvy výrobků (ani je provázející slogany). Čeština je hravý jazyk, proto naopak cizích slov využívá pro své jazykové hříčky, jsou toho důkazem tyto dvě reklamy: *Aby váš motor skvěle SHELL. Chceš si pochutnat a ještě vyhrát? Tak MUSLI!* Zde reklamní tvůrci využili toho, že se výslovnost zahraničního výrobku rovná výslovnosti slova českého – ovšem samozřejmě s jiným lexikálním významem.

SLOVNĚDRUHOVÝ A TVAROSLOVNÝ ROZBOR

V reklamě se vedle substantiv, adjektiv a verb poměrně často vyskytují pronomina a interjekce. Ze zájmen pak nejčastěji personalia (*Únorové ceny vás zahřejí. Prelox: prodlouží vám rozkoš. My slavíme – Vy vyhráváte!*) a posesiva – (*Skvělé ceny na Váš stůl. Leifheit myslí na vaši domácnost. Linteo – něžná péče o Vaše miminko. Už vidíte svého oblíbence?*) V posledním uvedeném příkladu si všimněme přivlastňovacího zájmena svůj, to se v reklamě jen výjimečně používá správně, zpravidla je užíváno nesprávných tvarů náš, váš. Některé reklamy se k nám chovají zdvořile a vykájí nám (*Dejte si Milu a bude vám mile. Posejte s námi ceny a vyhraďte sekačku nebo grilovací sadu. Pořídte si prostornou Mazdu S.*), jiné reklamy jsou vtíravé a drzé, tykají nám, jsou zaměřeny většinou na mladší recipienty, ale

to není tomu tak vždy (*Dej si Airways a volně dýchej. Vanish – skvrn a špíny se zbavíš. Zkus to jinak!*). Velmi rozšířené je použití adjektiv v superlativu (*nejnižší, nejvyšší, nej kvalitnější, nejlevnější, nejlepší...*). Jak jsem zmiňovala výše, moderní je výskyt cizích slov. Některé příklady jsou zdařilé, existují však i takové, které deformují jazykovou normu, nebo se od ní nějakým způsobem odchyľují (*Boty pro bosé – Boty pro bosse.*) – správně je pro bossa (podle vzoru pán)²².

Reklama 1 – *Hele* patří mezi obecně kontaktné a vybízející citoslovce (interjekce), která mají za úkol upoutat recipientovu pozornost. Tady vidíme, že se objevuje pět substantiv (*Pepo, Pepin, frajer, barvu, romadúr*), dvě adjektiva (*supr, vyvoněnej*), pět pronomin (*ten, nějakej, co (sporné), on, takovou*), čtyři verba (*je, sprchuje se, má, je*). V této reklamě si můžeme povšimnout i využití adverbii (*ted, jako, pořád, pak*), konjunkcí (*a, a, a, jako*), partikul (*co (sporné), jako* – modifikační částice) a jedné interjekce (*hele*).²³ V souvislosti s morfológií můžeme znova připomenout použitou adjektivní koncovku obecné češtiny –ej (*nějakej, vyvoněnej*).

Reklama 2 – V této reklamě je využito subjektivních citoslovcí pocitových, která jsou vložena do úst malé holčičce (*Nene, Jééé*). Tatínek při odpovědi dceři použil odpověďovou partikuli (*Nó...*), kterou dává najevo svou pozornost, proto tento výraz můžeme chápat i jako kontaktnou částici. Děvčátko také nadměrně používá spojku a (i v případech, kdy se tam spojovací výraz nehodí a je nadbytečný), což je typické pro dětskou řeč. Do tvarosloví patří již výše zmiňovaná adjektivní koncovka obecné češtiny – ý, její spisovný tvar v uvedených případech je – é. Co se týká času, dochází ke střídání prezentu a futura.

Reklama 3 – Všimněme si přívlastňovacího zájmena (*Svou novou Toyotu*) – správné použití tohoto posesiva. Adjektivum *nový* se v reklamním jazyce vyskytuje četně. *City* (anglické slovo s českým ekvivalentem město) – zůstalo neměnné, neskloňuje se, zatím ho považujeme za citátové slovo. V této krátké

ukázce můžeme nalézt dvě adverbia, která se v reklamách vyskytují poměrně často (*nyní, zdarma*).

SYNTAKTICKÝ ROZBOR

V reklamě se stejně jako v běžné komunikaci využívá všech druhů vět. Ale nejčastěji se setkáváme s imperativem (*Probudte svou zahradu!*) a větami zvolacími (*Nejlevnější elektronická pračka na trhu!* – zde bylo elidováno sloveso, jedná se o větný ekvivalent). Ve velké míře se objevuje i otázka formou větného ekvivalentu, která plní pouze kontaktnou funkci. Dále otázky, které ne vždy mají pevného adresáta, proto se často jedná o otázky řečnické, kterými se blíže budeme zabývat v oddílu stylistiky. Co se týká větných členů, kromě podmětu, přísudku a předmětu, má zde hojně zastoupení shodný přívlastek, který blíže specifikuje vlastnosti nabízeného výrobku (podle mého názoru můžeme pozorovat častější výskyt postupně rozvíjejícího přívlastku – *Nejnovější módní trendy, několikanásobný přívlastek nalezneme při výčtu vlastností prodávaného zboží – Nej kvalitnější, nejlevnější a nejrychlejší*).²⁴ V mluvené reklamě se vyskytují spíše věty jednoduché a krátká souvětí. Převládá snaha o stručnost a jasnost sdělení, někdy přechází až v heslovitost. Opravdu jen výjimečně se stává, že je v reklamě použito několik složitých souvětí, to pak působí poněkud nepřehledně a chaoticky.

Reklama 1 – Reklama se skládá z jednoho větného ekvivalentu, dvou vět jednoduchých a jednoho souřadného souvětí o dvou větách, které jsou ve vzájemném poměru slučovací (parataktická spojka - a). Jedná se o dialog, kde se střídají oznamovací věty, vyskytuje se zde jedna otázka (ve formě částicového větného ekvivalentu, kde bylo elidováno sloveso, zároveň se jedná i o bezpodmětovou strukturu), která má výhradně kontaktnou funkci, nejedná se o otázku zjišťovací ani doplňovací. Dvakrát se zde vyskytuje přísudek slovesně jmenný a nalezneme tu i stejný počet přísudků slovesných (jednoduchých).

22 (bod), Reklama s bossem. In Schůzky s češtinou. 1997 (leden)

23 V ostatních reklamách nebudu podrobně určovat všechny slovní druhy, budu si všimnout jen určitých zajímavostí.

24 V této části nebudu rozebírat jednotlivé větné členy, není to předmětem mého hlavního zájmu, proto jsem se o dané problematice zmínila jen povrchně.

Reklama 2 – Skladba – 3 souvětí, jedna věta jednoduchá a tři větné ekvivalenty (jeden vokativní, dva citoslovočné). První souvětí je podřadné, 1. věta je vedlejší - podmínková (vzhledem k hlavní je postavena v antepozici), 2. hlavní (hypotaktický spojovací výraz – když, tak). Druhé souvětí je souřadné, spojuje ho paraktická slučovací spojka a. Třetí souvětí je hypotaktické a asyndetické (bez spojovacího prostředku), poměr mezi větami je příčinný. Tato reklama je opět založená na dialogu, převažují zde oznamovací věty a objevují se již zmiňované větné ekvivalenty, z nichž dva mají charakter kontaktní otázky. Přísudky jsou všechny slovesné, šest jich je jednoduchých a jeden složený (*musíš vydržet*- skládá se z určitého tvaru modálního slovesa a infinitivu slovesa plnovýznamového).

Reklama 3 – V první větě je převrácen slovosled, pozice se změnila, aby došlo ke zdůraznění názvu výrobku, který byl za tímto účelem přesunut do antepozice. V třetí reklamě nalezneme dvě věty jednoduché a dva větné ekvivalenty. Jedná se o monolog, ve kterém je použit jeden přísudek slovesně jmenný a jeden slovesný jednoduchý. Ve větných ekvivalentech je použita elipsa, v prvním případě je elidováno sponové sloveso být, v druhém případě jsou elidována dvě verba finita (mohli bychom tam dosadit přezens a futurum slovesa být ve významu existovat). Pro nás je zajímavý použitý imperativ (*Přijďte si pro svou novou Toyotu!*), který zvyšuje apel reklamy.

STYLISTICKÝ POHLED

Reklama čerpá z různých jazykových stylů, ať už je to umělecký, publicistický, mluvený, administrativní²⁵ atd. Marie Čechová reklamu řadí do publicistického stylu, pak exaktněji k vnitřně diferenciovanému publicistickému stylu v užším smyslu neboli k analytickému stylu. Zajímavostí publicistického stylu je prolínání prostředků všech stylů. Světlá Čmejrková zase poukazuje na to, že reklama má nejvíce společného se stylem uměleckým. Zastoupení uměleckého stylu v reklamě a zároveň jako určité ozvláštňení můžeme interpretovat

verše (*Rama – chutná svačina, tím učení začíná. Váš oblíbený seriál vám přináší Urinal.*) Tvůrci reklam vymýšlejí také různé vtipné kalambúry (*Vanish – skvrn a špíny se zbavíš!*). Reklama často využívá z uměleckého stylu stupňování neboli gradaci (*Větší, moderní a nabitá slevami! Jednota Hodonín*). Reklamy využívají přirovnání (prostého i metaforického) pomocí spojky jako. Stává se, že se objeví i pleonasmus, tím je např. spojení *hygienicky čistě*. Když je něco hygienické, vylučuje to samozřejmě jakoukoli možnou nečistotu. Stylistický rozbor by si měl všimnout různých hovorových prostředků, z mluveného stylu sem patří např. řečnická otázka. Je to taková otázka, která neočekává odpověď, nemá konkrétního adresáta, je „hozena do pléna“ (*Už jste si vybrali toho svého?*).

Reklama 1 – Jedná se o text příznakový, je z nespisovné jazykové vrstvy. Je to živý dialog, který má podle mého názoru nejbližší k uměleckému textu.

Reklama 2 – Všimněme si idiolektu dívky, který úzce souvisí s dětskou řečí. V dialogu dochází k opakování výrazu *zuby* – v tomto případě se jedná o epanastrofu, jelikož je slovo užito na konci jedné věty a na začátku věty následující. (Epanastrofa – původně básnický prostředek). Tuto reklamu bych zařadila do mluveného (hovorového) stylu.

Reklama 3 - *Today, tomorrow, Toyota.*- tuhle část můžeme definovat jako převzatý slogan z mezinárodních reklam společnosti Toyota. Pronikl k nám v původním znění nejspíše díky své aliteraci (opakování začátečních písmen v po sobě následujících slovech), která zde zní rozhodně eufoničtěji než její český ekvivalent: Dnes, zítra, Toyota. V devítivteřinové reklamě se třikrát objevuje název výrobku Toyota – jedná se o záměrné opakování. Zastávám názor, že tato reklama se blíží k publicistickému stylu, kde je důležitá právě funkce apelová a persvazivní (stejně jako můžeme vypořizovat v téhle reklamě).

25 Administrativní styl není tak hojně zastoupen v reklamě jako spíše v inzerci.

ROZBOR ZVUKOVÉ STRÁNKY JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ V KONKRÉTNÍCH REKLAMÁCH

Spisovná výslovnost je velký problém v rádiu i v televizi, se kterým se potýkají nejenom hlasatelé zpravodajství. V mluvených projevech se často setkáváme s nedbalou či nesprávnou výslovností. Souvisí to také s šířením obecné češtiny a jednotlivými dialekty. Na různých územích naší republiky se vyskytují specifické prvky výslovnosti, přízvuku, intonace, frázování apod. O Pražácích se říká, že „zpívají“, a Ostraváci mají „kratke zobaky“. Asi se mnou budete souhlasit, že takové výrazné odchylky od výslovnostní normy by se neměly veřejně objevovat, tedy ani v reklamě ne. Přesto se tak děje a důležité je podotknout, že v reklamách záměrně.

Reklama 1 – Výslovnost je ovlivněna obecnou češtinou. Ve slově hele se výslovnost e blíží a, říká se mu otevřené a („*pepíkovské*“²⁶). Vokativ *Pepo* – e je vysloveno stejným způsobem jako ve slově hele, o je záměrně protaženo a celá 2. slabika po je intonačně položena výše, dochází ke stoupání (jako při zjišťovací otázce). V celém dialogu můžeme pozorovat prodlužování samohlásek posledních slabik (*frajér, sprchujé...*). Místo zájmena on můžeme při troše soustředění slyšet nedbale vyslovené protetické v – von, které však není naprosto zřetelné. Hlasy jsou zkrácené a jejich barva je netypická, může nám připomínat dětskou řeč nebo huhňání z důvodu ucpaného nosu. Podle mého názoru lze hovořit i o emfázi, což je zvláštní typ realizování řeči z emotivních pohnutek²⁷.

Reklama 2 – Dialog otce s dcerou. Otec má vcelku správnou výslovnost (pomíne-li obecnou češtinu) a dodržuje přízvuky slovní i větné (hlavní i vedlejší). Dceři odpovídá: *Nó?* Zde prodlužuje o a dochází ke stoupání hlasu jako při zjišťovací otázce. U holčičky pozorujeme dětskou řeč, neumělá výslovnost sykavek a písmene r (nejedná se o sigmatismus ani rotacismus). V poslední větě holčička nedává slovní přízvuky na první slabiku, jak je v Češtině typické, nýbrž nesprávně na druhou (to může být dáno jednak nářečím, ale i dětskou řečí) – *Ne,*

NE, já neMUším, já už ho viDÍM. V dětském výkřiku (*Jééé, jééé, jééé!*), kterým je reklama zakončena, se odráží zároveň překvapení i strach, e je otevřené a podobné hlásce a. V tomto případě se jedná o změnu realizace řeči z emocionálních důvodů, tedy opět o emfázi.

Reklama 3 – Ve srovnání s předešlými dvěma reklamami je výslovnost v této ukázce mnohem pečlivější. Je to samozřejmě dáno jednak tím, že je použit spisovný jazyk, jednak tím, že v pozadí hraje dosti výrazná hudba, která nám znesnadňuje pozorovat případné nepřesnosti a odchylky od výslovnostní normy. Větný přízvuk je výrazný ve větě: *Přijďte si pro svou NOVOU Toyotu.* Reklamní tvůrci považovali za nejdůležitější slovo ve větě novou, proto ho zdůraznili zesílením hlasu a krátkou pauzou před vyslovením. Správně a s pečlivou anglickou výslovností je pronesen slogan firmy (*Today, tomorrow, Toyota*). O tom, že je na tento závěrečný slogan kladen důraz, svědčí nejen zvýraznění artikulace, ale i zpomalení tempa řeči.

Závěrem podotýkám, že uvedené rozbor jazykových prostředků nepojí-mají všechny vyskytující se prvky. Zaměřila jsem se pouze na některé, které považuji za nejzřetelnější a pro názornou ukázkou nejdůležitější. Zároveň jsem si vědoma toho, že se jedná pouze o můj názor a že rozbor těchto reklam by v podání někoho jiného nemusel vyznít úplně stejně, neboť by předmětem jeho zkoumání mohly být jazykové jevy, které zůstaly mnou nepovšimnuty. Na těchto třech reklamách je zřejmá tendence tíhnout k hovorovému jazyku. Nelze však tvrdit, že reklama užívá určitých jazykových prostředků, protože každá reklama se snaží být originální, což se odráží i v její jazykové výstavbě. V této práci jsme si pouze naznačili, jaké jazykové prostředky (kromě spousty jiných) se mohou v reklamě vyskytovat.

26 KULDANOVÁ, P. a SVOBODOVÁ, J. Slovo o mluveném slově v českých médiích. 2008

27 KRČMOVÁ, Marie. Fonetika a fonologie. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 53

Základní cíl komunikační události, komunikační záměry

V této kapitole se soustředím na obsahové vlastnosti textu z pohledu jejich fungování v komunikaci. Analyzované reklamy jsou pouhým výsekem z komunikačního procesu, jsou to části etap (z reklamní kampaně) k dosažení cíle (zvýšení poptávky). Opakováním reklamy a doplněním reklamního sdělení jinou formou (např. letákem) umožňuje větší pravděpodobnost dosažení dílčích cílů:

- informovat o nebezpečí onemocnění srdce a cév
- vyvolat obavy (strach) o své zdraví
- vzbudit zájem o výrobek
- ovlivnit recipientovy postoje, aby si uvědomil hodnotu zdraví, aby zdravý životní styl umístil na vrchol svého žebříčku hodnot
- přesvědčit příjemce o potřebě výrobek koupit (pro sebe, popř. pro své blízké) a užívat

Nejdůležitější cíl (viz poslední jmenovaný bod dílčích cílů) je realizován několika záměry:

- Informační záměr (a) – autor se snažil o srozumitelnost sdělení. Nejsem si zcela jistá, zda výběr uvedených fakt záležel pouze na něm, je pravděpodobné, že odborné informace dostal v zadání a autorovou prací bylo tato fakta uspořádat a roztrždit podle důležitosti. Lze o informačním záměru hovořit jako o splněném, vydařeném, leták je podle mého názoru přehledný a srozumitelný. V televizních reklamách příjem informace usnadňuje již zmiňovaná redundance.
- Apelativní záměr (b) – výsledkem tohoto záměru jsou veškeré explicitní výzvy v textu, dále také implicitní (především druhá strana letáku), které slouží k vyvolání strachu. U reklam televizních lze sledovat apelativní záměr

u záběru na muže, který dostává infarkt, opět se jedná o implicitní apel, který má za cíl vyvolat obavy o recipientovo zdraví.

- Hodnotící záměr (c) – ten je realizován prostřednictvím argumentů. Ve službě hodnotícího záměru jsou všechny persvazivní prostředky v textu. Patří sem pokusy o kontakt s příjemcem (viz 8.4.1 Monolog versus dialog), dále také hodnotící výrazy jako např. *prokazatelně, příznivě, blahodárně, neštěstí, nejdůležitějšího* apod., mluvených reklamách např. adverbium *účinně*. Autorova snaha není začlenit se do kolektivu (pouze v jednom momentě použil inkluzivní plurál – 2. strana, bylo to z důvodu snadnějšího vyvolání emocí u příjemce). V ostatních částech textu autor stojí spíše mimo – roli odborníka, rádce a doporučovatele. Hodnotící záměr si klade za cíl přesvědčit příjemce o kladných vlastnostech výrobku a jeho následné koupi.

Tyto intence se odrážejí v tematicko-obsahové struktuře analyzovaných komunikátů.

KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE A KOMUNIKAČNÍ EFEKT

Komunikační strategie je dána základním cílem, k jehož naplnění se lze propracovat úspěšností dílčích komunikačních záměrů. Příjemce je tedy informován, následně varován (někdo může být vystrašen), je mu nabídnuta pomoc snadněji zvládnout cestu k *dlouhému a šťastnému životu* a zároveň tak předejít brzké smrti. Je kladen důraz na společenské hodnoty, persváze probíhá prostřednictvím pomocného předmětu, tím je starší aktivní a vitální člověk. Jestliže se autor snaží prostřednictvím textu ovládat příjemce, jedná se o manipulaci. Manipulativní komunikace spočívá v předstírání zájmu mluvčího o prospěch příjemce. K nemožnosti manipulace dojde v případě, jestliže příjemce odkryje implicitní informace, jež jsou zakomponovány do sdělení. Mezi manipulativní techniky lze zařadit řečové akty typu hrozby, slibu apod., dále rozlišování mezi MY a ONI atd. (Machová, 2001, s. 104). Užitý motiv strachu lze v analyzovaných reklamách chápat jako výrazný psychický tlak, který je kompenzován příslibem šťastného života a zdraví. Oběti manipulace jsou nejen ti, kteří MaxiCor vlastně

nechtějí, ale ze strachu ze smrti si ho koupí, ale také ti příjemci, kteří lék vlastnit nemohou (nejčastěji z finančních důvodů) a kvůli tomu trpí pocity nedostatečnosti a výčitkami, že neudělali *maximum* pro své zdraví. Postoje a názory v reklamě na výrobek MaxiCor jsou zcela jednostranné, hodnocení jsou recipientovi předkládána jako fakta. Tyto dílčí manipulativní techniky bývají někdy označovány jako taktiky. (tamtéž, s. 112).

Aby zvolená komunikační strategie byla efektivní, musela by mít širší společenský dopad, musela by ovlivnit názory a postoje mnoha lidí, kteří pak následně začnou preferovat zdravý životní styl. Zjišťování komunikačního efektu těchto tří reklam je velmi zajímavým námětem pro další možné zkoumání v oblasti sociologicko-komunikační.

Při analýze komunikačních strategií si lze všimnout i vyjádření výzev, avšak této problematice se věnuji v jiné části této práce (13.1.2 Výzvodová slovesa).

PRAGMATICKÉ A KOMUNIKAČNÍ FUNKCE

Text delší verze televizní reklamy lze rozčlenit na pět obsahově-pragmatických jednotek²⁸. V reklamě se vyskytují v tomto pořadí – varování, hrozba, hodnotící sdělení a dvě výzvy. První část komunikátu má tedy charakter varující, druhá část se snaží diváka přimět k činu. Pro konkrétní přehled OPJ a jejich funkcí viz přepis mluveného slova (Příloha 1).

Zkrácená verze televizní reklamy má obdobné členění jako verze delší. Text však obsahuje pouze tři OPJ – varování, hodnocení a nabídku. Stejně jako u delší verze lze odlišit dvě hlavní části – varující a v tomto případě je druhá nabízející. Explicitní výzvy byly vypuštěny. Podle mého názoru je to z důvodu nezakryvaného silného motivu strachu, se kterou reklama pracuje. Nevolnost, infarkt a smrt hlavního aktéra reklamního sdělení nahrazuje slovní výzvy. Obrazová část reklamy tedy slouží nejen jako hrozba, ale i jako apel, aby se divák podobné situace vyvaroval. V následné části je recipientovi nabídnuta alternativa, jak toho může dosáhnout. Ve druhé části je důležitý i záměr informační, kdy je divák upozorněn

na zvýhodněnou nabídku – při zakoupení padesáti tobolek obdrží dalších deset zdarma.

Tištěný leták se skládá z velkého počtu OPJ, u kterých lze určit jejich komunikační funkce. Podrobný přehled těchto OPJ s určenými funkcemi je taktéž součástí přílohy. Úvodní strana letáku má informační charakter. Druhá a třetí strana jsou zejména varováním (hrozbou). Čtvrtá strana obsahuje doporučení, výzvy, sliby. Pátá část letáku je informační (je však důležité si všimnout hodnotících výrazů u popisu vlastností výrobku) a závěrečná část je jednak shrnujícím opakováním informací uvedených v celém letáku, jednak doplňuje staré informace o nové – indikaci výrobku a kontaktní údaje výrobce.

PŘEDMĚTNÉ OBJEKTY A VĚCNÉ OBSAHY KOMUNIKACE

Autor informuje o vývoji onemocnění srdce a cév v České republice. Stav byl zjištěn blíže nekonkretizovaným výzkumem, na který se reklama odkazuje. Předmětem komunikační události je užívání MaxiCoru. Jako objekty mohou být chápány např. zdravý životní styl, dále lidé, jejichž prostřednictvím je životní styl vyobrazen.

Soubor témat

Pro přehlednost označím tři vyskytující se tematické okruhy A, B, C:

- A – je centrálním tématem reklam, jedná se o výrobek MaxiCor a jeho užívání.
- B – představují doprovodná témata jako onemocnění srdce a cév, prevence těchto onemocnění.
- C – je tématem zobecnujícím, je jím současný trend žít zdravým životním stylem a vysvětlení, proč je dobré tímto způsobem žít.

Centrální téma A je spojeno s informační a persvazivní intencí, je tedy rozvíjeno v informační a persvazivní složce textu. Rozvíjení tématu B je motivováno strategií vystrašit, varovat. Nejdůležitější je v komunikátech hodnotící a persvazivní linie, jež je realizována v informační, varující i výzvodové (nabízející) části.

28 Dále v textu používám zkratku OPJ.

Smysl komunikační události

Smyslem zkoumaných reklam je vyvolat zájem u lidí, vystrašit je a prostřednictvím pozitivního hodnocení léku je navést k jeho koupi a užívání. To bude mít za následek zvýšení poptávky po nabízeném léku, a tak i zvýšení zisku. Interpretace příjemců mohou být jednak shodné s autorovým záměrem, tedy že uvěří v možnost lepšího života díky MaxiCoru, nebo naopak odlišné. Příjemci mohou s autorem nesouhlasit, jeho výzvy je mohou pobuřovat, nebo dokonce urážet.

Typ textu a jeho sémantická struktura

České reklamní texty prodělaly v posledních třech desetiletích výrazné změny, znatelný je vliv reklam ze západních zemí. Reklamy obsahují různé jazykové prostředky všech stylových vrstev, proto je obtížné je řadit k jednomu funkčnímu stylu (viz kapitola 4.). I přesto lze vyčlenit několik textových vzorců (někdy až šablon), kterých se nejčastěji při tvorbě reklam užívá. Analyzované komunikáty jsou typem reklamního textu, prostředky v něm užity podléhají automatizaci a aktualizaci. Komunikační normy působí na autora, to má za následek užití stabilního uspořádání komunikačních prostředků. Podstatné je pokusit se o navození dialogu s příjemcem. Dochází ke kombinaci postupu informačního a výkladového, prvky v textu obsaženy jsou v reklamě stereotypní, zejména prostředky výzvové a hodnotící. Schematičnost a strohost (např. enumerace) je oživena (až vtíravými) výzvami, kritikou společnosti a kladným posouzením léku MaxiCor.

SÉMANTICKÁ STRUKTURA TEXTU

K tomuto rozboru jsem vybrala pouze segment z daných textů, jsou jím obsahově-pragmatické jednotky, z nichž jedna je společná pro krátkou verzi televizní reklamy (OPJ 1) a tištěný leták (OPJ 4–9).

ZÁPIS OBSAHU ANALYZOVANÝCH OPJ

Je upozorněno na zvýšenou úmrtnost v České republice na cévní a srdeční onemocnění. Kvantifikátor ve spojení s řadovou číslovou (každý druhý) vyvolává pocit velké četnosti. Hypoteticky to znamená, že polovina příjemcovy rodiny a známých na tato onemocnění zemře. Toto sdělení je podáváno jako šokující

informace o číhajícím (stále se rozšiřujícím) nebezpečí. Vysoká úmrtnost je tedy kvalifikovaným objektem, který působí na subjekt (adresáta), aby si uvědomil vážnost daného nebezpečí. Působení je varováním před nesprávnými životními postoji příjemce. Subjekt je determinován jako adresát mající zájem změnit své dosavadní návyky a snažit se vyvarovat zmiňovaného smrtelného rizika. Hrozba subjektu je nejexplicitněji realizována otázkou, která se sice ptá, zda subjekt bude také patřit mezi zemřelé na srdeční a cévní choroby, avšak souhrn první a druhé OPJ má vyvolat v recipientovi pouze obavy o své zdraví, neočekává se tedy odpověď na původně zjišťovací otázku. Prostor, ve kterém žijeme je nazýván moderním, což by mělo nést kvalifikaci neutrální, ba dokonce pozitivní, v textu se však pojí s vymoženostmi (věcmi nadbytečnými, nejsou nezbytnými pro plnění základních životních potřeb) a zaplacením ceny za tento zbytečný přepych ve formě zdravotních problémů lidstva, nese tedy konotace velmi negativní. Životní styl subjektu je charakterizován z hlediska vývoje a probíhajících změn, které přinesla moderní doba. Vlastnosti jsou kvalifikovány na základě vzájemných vztahů. Změny, kterými lidský subjekt prochází, mají nepříznivý (negativní) charakter, dějí se na úkor lidského zdraví. Přezítka jsou vykoupeny špatným stavem životního prostředí, menšími pohybovými aktivitami člověka a zvýšenými psychickými nároky na každého jedince. To vše se odráží v subjektovu jídelníčku, který text blíže nespecifikuje, avšak na základě interference lze pochopit, že je myšlena strava nezdravá a tučná. Souhrn výše uvedených kvalit obsahově-pragmatických jednotek vyvolává v příjemci pocit nepříjemný, vyčítavý až depresivní. Autorovi se nejspíše podaří vnímatele zasáhnout přímo (zejména díky inkluzivnímu plurálu a kontaktní otázce), u subjektu bude pravděpodobně vyvolán výrazný pocit přežitku.

OBSAHY NOCIONÁLNÍ A PRAGMATICKÉ

Obsahy nacionální jsou popisy vlastností a změn moderního životního prostředí, dále specifikací vlivu na tělo subjektu. Obsahy pragmatické jsou hůře identifikovatelné, slouží k ovlivnění recipienta, k vyvolání intenzivnějšího vnímání, emocionálního prožitku (v tomto případě negativního – obavy, strachu). Podstatné je celkové působení záporných vlastností (kvalit) na subjekt.

Všechny jmenované složky OPJ mají souhrnně jako celek pragmatický charakter, jejich funkcí je informovat a ovlivnit příjemce. Většina z nich popisuje stav světa, proto jsou složkami nocionálními, avšak některé z nich mohou být vnímány s rysem pragmatičnosti. Pragmatický charakter jim přisuzují ve smyslu autorova působení na adresáta, kterého se onemocnění srdce a cév může týkat (vysoká pravděpodobnost – 50%). Reklamní tvůrce konstatuje jakoby vlastní pocity z moderní společnosti a využívá k tomu všeobecných konotací, asociací a emocionalitu.

Obsahová struktura je utvářena významy a těmito významy jsou přiřazovány objektům jejich vlastnosti. Dále struktura obsahuje významy, jimiž na sebe vzájemně působí personální a předmětné objekty. Jsou tu tedy zastoupeny neměnné vlastnosti předmětných objektů i proces vztahů mezi objekty předmětnými a personálními.

Významové vztahy lze určit analýzou následujících slovních spojení:

každý druhý člověk v České republice (charakter umístění personálních objektů)

umírá na onemocnění srdce a cév (dynamický charakter)

budete mezi nimi i vy? (význam akčního charakteru, modální význam volní)

žijeme v moderním světě (kvalifikace procesu s lokálním určením, význam existence)

zaplatili jsme za to nárustem

nárustem civilizačních onemocnění

zaplatili jsme za to nárustem civilizačních onemocnění (dynamický charakter)

schránka člověka (statický význam)

tělesná schránka člověka

se už nestačí přizpůsobovat (dynamický charakter, význam procesuální)

přizpůsobovat změnám

rychlým změnám

změnám stylu

životního stylu (statický význam)

změnily se návyky (dynamický charakter)

naše návyky (statický význam)

stravovací návyky

naše stravovací návyky (dynamický charakter)

fyzická aktivita (statický význam)

psychická zátěž (statický význam)

kvality prostředí (statický význam)

životního prostředí (statický význam)

kvality životního prostředí

Tyto základní významy mají převážně dynamický charakter, jde o změny „stavu světa“ a vlastností osob. Souhrn kvalit působí pesimistickým dojmem. Ostatní významové vztahy jsou kvalifikační, jedná se nejen o kvalifikace předmětných a abstraktních objektů, ale i o kvalifikaci procesu. Lze rozpoznat rozdíl mezi významy procesuálními, jež mají převážně pragmatický charakter, a významy kvalifikačními, které mají charakter nocionální. V sémantickém smyslu by se jednalo o působení abstraktních objektů na ty personální, v pragmatickém smyslu je však autor zprostředkovatel tohoto vnímání, proto subjektivně prezentuje tuto interakci mezi ním a příjemcem. V textu se odráží jeho psanost se snahou o bezprostřední kontakt s recipientem, aby měl příjemce pocit, že se sdělované informace týkají právě jeho.

Fázování textu

Komunikáty je možno členit na různé typy textových jednotek. Já poukážu na některé zajímavosti vyskytující se v segmentaci časové, tematické, obsahově pragmatické, zvukové/grafické a syntaktické.

Časová segmentace

Tištěná reklama má výraznou počáteční a koncovou fázi, tvoří je „rámcové“ textové jednotky (představující orientační body kompozice). Text je členěn do šesti samostatných (časových) segmentů:

Úvod – tvoří ho název výrobku a úvodní slogan, jeho specifická úloha je upoutat recipientovu pozornost, proto je užito krátkého textu a velké barevné fotografie. Slogan lze (podle Šebesty, 1990, s. 87) označit za motivující, neboť připomíná specifickou potřebu, která může být následující nabídkou uspokojena. Důležité je, aby chtěl příjemce dlouhého a šťastného života dosáhnout, pak vzniká větší pravděpodobnost, že reklamní sdělení bude interpretovat jako radu. A to je (v této práci už mnohokrát zmiňované) nebezpečí persváze a manipulativních technik.

Hrozba – upoutání recipientovy pozornosti bylo docíleno úvodní částí, po níž následuje segment vycházející z motivu strachu. Jeho účelem je udržet zájem příjemce, získat jeho důvěru a vyvolat u něj obavy o své zdraví.

Výklad připomínající přednášku – je odborným pokračováním druhé strany, důvěryhodně se snaží vysvětlit čtenáři (laikovi) problematiku onemocnění srdce a cév a pokračuje v rozvíjení motivu strachu, který vrcholí opět hrozbou a je následně zeslaben doporučením výrobku, jenž řeší nepříznivou situaci.

Nabídka – vyzývá ke koupi výrobku a doporučuje ho. Instruuje příjemce, jak jednat.

Informace (rozšiřující, doplňující) – argumentační část, podává sdělení o vlastnostech výrobku, nelze ji chápat jako fázi pouze upřesňující a výkladovou, neboť obsahuje hodnotící prvky s funkcí argumentační a přesvědčovací.

Shrnující závěr – z hlediska celkového uspořádání komunikátu jde o opakování některých vybraných informací o výrobku. Koncovou část tvoří opět název výrobku a slogan, dále také opakující se neverbální složka (fotografie obalu výrobku) a „podpis“ (údaje o výrobcí, kontaktní adresa atd.).

Každá část letáku je uzavřeným, svébytným, graficky i významově odlišným segmentem textu. Středová fáze je strukturována do čtyř stran.

Tel. reklamy se skládají z několika záběrů. U obou reklam lze hovořit o úvodu, stati a závěru. Řazení prvků je v obou případech od pesimistických po optimistické, důležitý je právě zlomový okamžik naděje, která je asociována s užíváním výrobku, v té chvíli reklama nabývá odlišného charakteru.

Tematická segmentace

V tištěné reklamě tematické bloky odpovídají jednotlivým tématům.¹ Téma A je rozvíjeno v celé první části letáku, ve třetí pouze neverbálně, dále je tématu A věnována celá čtvrtá, pátá i šestá část. Téma B je rozvíjeno na celé druhé straně letáku, také na třetí a částečně na páté. O tématu C lze říci, že se prolíná všemi částmi, je výrazně umocňováno neverbální složkou (fotografiemi). Tematická segmentace lze provést i s jednotlivými odstavci, pro komunikační proces však považují důležitější prostorové dělení na jednotlivé části letáku, které mají při procesu interpretace výraznější vliv na příjemce. Tato verze reklamního sdělení začíná i končí hlavním tématem (prezentací výrobku), což je jedna z přesvědčovacích technik. Důležitým momentem persváze je třetí záběr, ve kterém spatřují záměr příjemce vystrašit, dále následuje nabídka výrobku ve čtvrtém záběru, v pátém příjemce opět vystraší a v šestém mu je opakovaně výrobek nabídnut. I v tomto způsobu řazení záběrů spatřují pokus o manipulaci.

V televizních reklamách dochází k plynulému prostupování blízkých témat, proto jednoznačné určení není tak jednoduché. Jsem si vědoma, že např. v počátečních záběrech je téma C úzce spjato s tématem B, které však není explicitně vyjádřeno, proto se pokusím alespoň o zjednodušené zachycení tematické linie. Prostupy témat se blíže nezabývám, pouze jejich existenci beru na vědomí. Dlouhá verze televizní reklamy nezačíná prezentací výrobku, jak tomu bylo ve verzi tištěné. Naopak zahajuje ji poučení o nezdravém životním stylu (C), který může vyústit v onemocnění srdce a cév (B), nabídne divákovi pomoc v podobě léku (A), vyobrazí zástupce zdravého životního stylu při sportu (C) a zopakuje nabídku výrobku (A). Lze vidět velmi podobnou tematickou makrostrukturu jako v tištěném letáku. Persvazivnost je shodná s předchozím analyzovaným textem, v konečné fázi je výrobek dvakrát nabídnut a opětovnou nabídkou celá reklama i končí. Je to z důvodu pravděpodobnějšího zapamatování.

1 Téma A – je centrálním tématem, jedná se o výrobek MaxiCor a jeho užívání. Téma B – představují doprovodná témata jako onemocnění srdce a cév, prevence těchto onemocnění. Téma C – je tématem zobecňujícím, je jím současný trend žít zdravým životním stylem a vysvětlení, proč je dobré tímto způsobem žít.

Kratší televizní reklama pracuje pouze se dvěma hlavními tématy. V první části je příjemce vystrašen, upozorněn na možné nebezpečí a smrt (B), druhou polovinou je mu nucena naděje, že právě lék MaxiCor pomůže uvedené hrozby odvrátit (A). Kvůli časovému omezení je vynecháno téma C, které je však úzce propojeno s tématem B. Časová redukce odkryla témata, která autor považuje za neefektivnější ke splnění jeho záměru. Ze všech verzí reklamních sdělení, je to právě tato reklama mluvená, která se nejvíce opírá o motiv strachu, jenž je prezentován prostřednictvím tématu B. I tato verze reklamy je zakončena tématem A, tedy nabídkou výrobku. Jedná se o typickou reklamní manipulativní techniku.

OBSAHOVĚ PRAGMATICKÁ SEGMENTACE

Tištěný leták

Údaje v předchozím odstavci dokazují, že spojitost tematické struktury a grafické segmentace textu do jednotlivých částí (stran) je zřejmá. Lze pozorovat dvojdílnost stránek, předěl uvnitř strany znamená „krok vpřed.“ Tento vnitřní předěl se vždy kryje s hranicí tematických bloků i s hranicí OPJ. U obsahově pragmatické segmentace existuje spousta možností, čeho si lze všimnout. Ukázkově naznačím významové vztahy mezi některými OPJ a mezi jejich KF:

OPJ (4) je ve vztahu nejen k sousední OPJ. Např. OPJ (6 - 8) uvádí v kauzálním vztahu k OPJ (4) příčinu, důvod. Naopak OPJ (4) vyjadřuje ve vztahu k OPJ (6 - 8) důsledek. OPJ (16) je redundantní k OPJ (15), opakováním se docílilo graduačních účinků (ty podpořila i univerbizace eufemističtějšího pojmenování mozková příhoda – na mrtvice). Neverbálně vyjádřené OPJ (2, 9, 22) lze chápat jako exemplifikaci jejich bezprostředně předchozích OPJ apod.

Vnitřní struktura textu:

Strana 1.: OPJ (1) – KF hodnotící sdělení

(2) – nabídka (neverbální – fotografie dvou starších smějících se lidí)

(3) – ujištění

Strana 2.: OPJ (4) – varování

(5) – hrozba

(6) – sdělení

(7) – výčetka

(8) – upozornění

(9) – hrozba (neverbální – fotografie muže ve středních letech)

Strana 3.: OPJ (10) – varování

(11) – upozornění

(12) – názorné zpřesnění (tři obrázky, odborná ilustrace cév s popisky)

(13) – sdělení

(14) – sdělení

(15) – varování

(16) – hrozba

(17) – nabídka (neverbální, fotografie obalu výrobku s pilulkou)

(18) – rada, doporučení

Strana 4.: OPJ (19) – ujištění

(20) – výzva

(21) – zdůvodnění

(22) – slib (neverbální, fotografie staršího páru jedoucího na kole)

(23) – výzva

Strana 5.: OPJ (24) – výčet sdělení – multiplikovaná funkce, sdělení s hodnotícími prvky

Strana 6.: OPJ (25) – zobecňující závěr

(26) – slib

(27) – opakování

(28) – opakování (neverbální, fotografie obalu výrobku)

(29) – návod (doporučení)

(30) – návod (doporučení)

(31) – upozornění

(32) – dodatkové sdělení

(33) – nabídka

Dlouhá tel. reklama

Vnitřní struktura textu:

OPJ (1) – KF varování

(2) – hrozba

(3) – hodnotící sdělení

(4) – výzva

(5) – výzva

Krátká tel. reklama

Vnitřní struktura textu:

OPJ (1) – KF varování

(2) – hodnocení

(3) – nabídka

U televizních reklam mne zajímalo, zda kom. funkce vyjádřené verbálně korespondují s kom. funkcemi, které lze přiřadit jednotlivým záběrům, jež se na obrazovce vyskytují s mluveným textem ve stejnou dobu. Komunikační funkce obrazu a zvuku jsou totožné, pouze v jednom případě se neshodují. V dlouhé tel. reklamě v 8. záběru jsou vyobrazeni muž a žena jedoucí na kole, tento záběr lze považovat za nabídku, jež je verbálně doprovázena výzvou: *Začněte MaxiCor užívat již teď!* I přestože se nejedná o kom. funkce totožné, nelze hovořit o nefunkčnosti, neboť naopak zde se obraz a zvuk vhodně doplňují, nabídka a výzva spolu úzce souvisejí. Recipient si odvodí, že chce-li být šťastný a vitální, jak je mu nabízeno obrazem v reklamě, měl by *začít užívat MaxiCor již teď.*

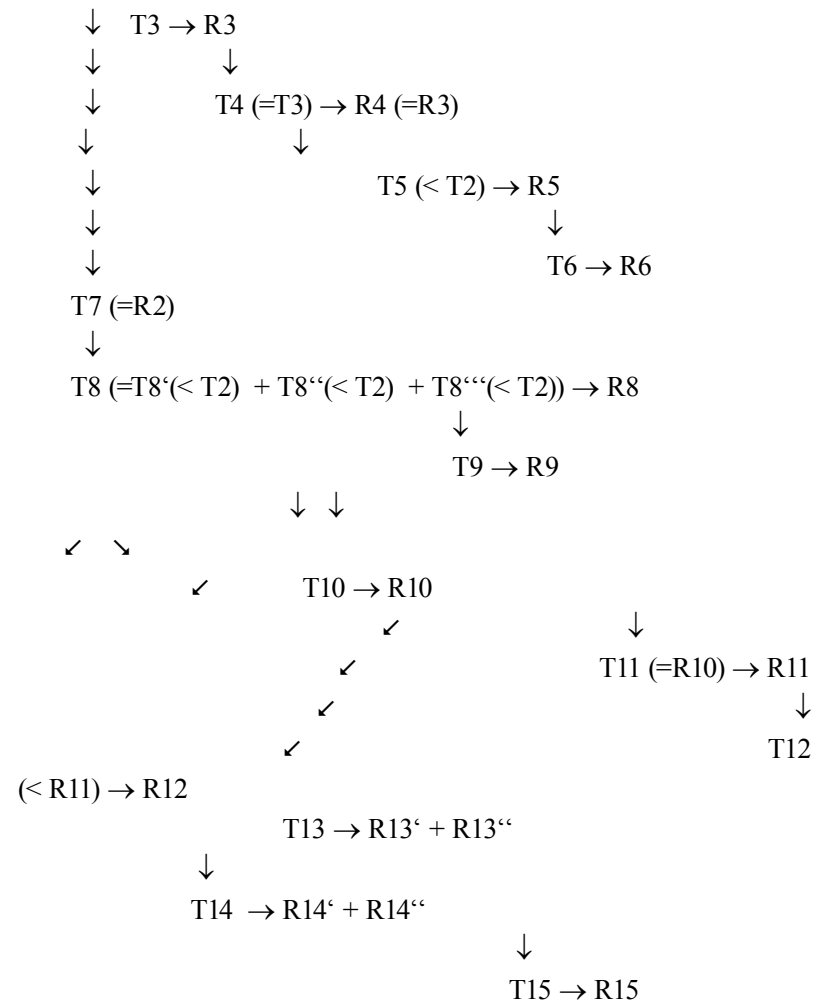
TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI V REKLAMĚ – TEXT 1

T1 → R1

↓

← T2 (=R1) → R2

↓ ↓

... TEMATICKÝ SKOK NA ZÁKLADĚ ASOCIACE

T1 → R1

↓

T2 → R2

↓

} OPAKOVÁNÍ

Téma v testování MAL

Tato práce je lingvistickým experimentem, který svými metodami spadá do kvantitativní lingvistiky, jedná se o odlišný náhled na zkoumání jazyka, který se snaží dát výrokům o jazyce povahu vědecké teorie, jež lze určitým způsobem testovat. Obecná teorie experimentální metody podle Luďka Hřebíčka (2002, s. 39n) přistupuje k jazyku jako k systému, který má povahu fraktální množiny a vyznačuje se zvláštní symetrií.

Cílem této práce bude prostřednictvím experimentální metody přijít na souvislosti, které jednotlivé textové složky spojují. Podle Hjemsleva (1972, s. 8) bychom měli zkoumat to, co je ukryto za jazykem, tedy za textem. Pro analýzu jsme dle Hřebíčkova návodu (2002) zvolili text, který není nijak dlouhý, zároveň však ani moc krátký. Tento text tvoří jeden celek, je to báseň Edgara Allana Poea Havran v překladu Rudolfa Černého. Jedná se o zásadní dílo z období romantismu (1845), jehož autor je považován za předchůdce moderní evropské poezie. Tato báseň byla vybrána, jelikož existuje velké množství překladů, proto by experiment mohl být později rozšířen a Menzerath-Altmanův zákon aplikován na stejnou báseň jednak v originále (angličtina), jednak v překladech cizojazyčných (např. němčina) a zejména v překladech českých (od různých překladatelů). Výběr básně byl ovlivněn také jejím lexikálním i formálním složením, neboť na první pohled je znatelný vztah jednotlivých částí básně k celku (viz např. refrén). Vybraný text patří do umělecké literatury, proto je otázkou, zda právě básnické skladby mohou vykazovat znaky fraktální množiny, kdy jejich část ze sémantického hlediska vypovídá něco o celku a naopak celek vykazuje úzkou souvislost s jednotlivými částmi. Překlad Černého se od originálu liší rozmnoženým počtem přesahů, desymetrizací věty a verše a také rozrušuje ozvěnovitou povahu pátého verše. Rudolf Černý využil exklamací k dramatizaci, všechny spadají do kontextu vypravěče. „*Černého exklamace převádějí do běžných kolokviálních obrátů postoje subjektu básně – často bez jakékoliv opory v originálu.*“ (Bejblík, 1990, s. 52) Od originálu se tento překlad liší i tendencí k prozaizaci. Edgar Allan Poe ve Filozofii básnické skladby (1990, s. 72)

otevřeně čtenáři prozrazuje, jak báseň vznikala, krok za krokem popisuje, že právě vytvoření účinku na čtenáře ovlivnilo sestavu událostí v básni i tón celé skladby. V této rekonstrukci básně dokazuje, že Havran byl napsán s „*přesností a strohou důsledností početního úkolu.*“ (Poe, 1990, s. 72) Promyšlený je rozsah básně, krásno vyvolané smutným tónem, stále nové účinky záměrně zvuchného a prodlouženého refrénu vyvolané jeho obměněným užitím. Trochejské stopy se v originále skládají z dlouhé slabiky, po nichž následuje krátká. Právě pro tuto promyšlenost by bylo vhodné aplikovat Menzerath-Altmanův zákon na tento text v originále a výsledky porovnat s překlady, jak už jsem již navrhovala výše.

1. JAZYK JAKO FRAKTÁLNÍ MNOŽINA

Mandelbrot (1982) je považován za „otce fraktální geometrie“, kterou Hřebíček (2002, s. 104) chápe jako důsledek systematického chování přírody, je to nová geometrie přírody. Tak jako v přírodě, má i v jazyce náhoda důležitou roli. Statistické pravidelnosti i nepravidelnosti jsou vlastnostmi fraktálů, jež jsou relevantní právě pro jazyk. Pro naše účely postačí tato zjednodušená definice fraktálu: útvar s dostatečně jemnou strukturou založený na soběpodobnosti – každá jejich část je odkazem na celek právě díky podobnosti. Fraktál nalezneme i v přírodě, je jím např. kapradina, květák, šnečí ulita, sněhová vločka apod. Někteří odborníci trvají při definování fraktálu na stoprocentní soběpodobnosti, v takovém pojetí by jazyk nevykazoval rysy fraktální množiny, od tohoto pojetí se distancujeme. Fraktály jsou příliš nepravidelné na to, aby mohly být popsány nějakým tradičním způsobem spadajícím do eukleidovské teorie. Termín fraktál vznikl z lat. *frangere* „lámat“, fraktus „rozlámaný, složený z nepravidelných fragmentů“. To, že jazykové konstrukty jsou částmi něčeho, je v jazykovědě považováno za samozřejmé, ale až při podrobném popisu na různých gramatických úrovních vyvstává vztah podřízenosti. Hřebíček (2002, s. 116) poukazuje na fraktální povahu jazyka a dokládá to tím, že jakýkoli řečový útvar může mít povahu textu. Naším úkolem je tedy zjistit, zda je Havran fraktální množinou.

2. MENZERATH-ALTMANNŮV ZÁKON

Byla nalezena podobnost mezi jazykovými úrovněmi. Od zkoumání věty jako největšího celku jazyka se se vznikem textové lingvistiky přešlo ke zkoumání jednotek nadvětných, tedy celistvých textů. Jeden z prvních podnětů k zamyšlení se nad vztahy jazykových úrovní dal Paul Menzerath (1928), německý lingvista, který upozornil na skutečnost, že (velmi zjednodušeně parafrázováno) čím delší je slovo, tím kratší jsou jeho slabiky. Ale teprve až Altmann (1980) zavedl pojmy konstrukt a konstituent a definoval jejich vztah:

„*The longer a language construct the shorter its components (constituents).*“² (citováno dle Hřebíček, 2000, s. 11)

Takto formuloval Menzerathův zákon, který dnes nese označení Menzerathův-Altmanův zákon. Tento zákon je jednak nepřímou úměrou (čím větší konstrukt, tím menší konstituent) a jednak přímou (čím větší je konstituent, tím větší je jeho přírůstek). Obě tyto proporcionality jsou řízeny jedním koeficientem.

Matematická forma tohoto zákona:

$$y = Ax^b$$

y = délka konstituentu

x = délka konstrukt

A, b = parametry

Pro nás je tedy relevantní, že funkce Ax^b vyhovuje Menzerathovu-Altmanovu zákonu, když b nabývá záporné hodnoty. Podle absolutní velikosti parametru b se řídí strmost křivky (viz grafy níže).

3. POUŽITÁ METODA

Ověření hypotéz z předchozího odstavce budeme provádět na textu v užším slova smyslu³, tj. v tomto případě celistvý útvar v přirozeném jazyce, nikoli pouze

2 Vlastní překlad: Čím delší je v jazyce nějaký konstrukt, tím kratší jsou jeho konstituenty.

3 Srov. pojetí textu např. Hirschová, M. Úvod do teorie textu. Olomouc: FFUP, 1999. , popř. Mluvnice češtiny 3.

jeho část. K textu přistupujeme jako ke struktuře (a to jednak gramatické, ale také lexikální a v neposlední řadě nadvětné). Při segmentaci vycházíme z mnohovrstevnatosti textu a na počátku z těchto následujících tří binarismů:

slova (slabiky) → slabiky (fonémy)

klauze (slova) → slova (slabiky)

sémantické konstrukty (klauze) → klauze (slova)

Akceptujeme praxi kvantitativní lingvistiky (inspirace v přírodních vědách), totiž opření se o pojem veličina. Veličiny existují trojího druhu: proměnné, konstanty a parametry.

4. VLASTNÍ ANALÝZA

Vlastní analýza spočívala ve výběru textu, v jeho segmentaci a následném přepsání do Excelu. Dalším krokem bylo počítání jednotek dvou po sobě následujících úrovní, vypočítané hodnoty byly dosazeny do tabulek a vyhodnoceny programem (viz Příloha 2). Nejobtížnějším krokem (ponecháváme stranou náročnou mechanickou počítání písmen, slabik atd.⁴, také vyhodnocování tabulek odborníkem) bylo stanovení jednotek. Vyvstala na povrch problematika definic jazykovědných termínů. Setkali jsme se tedy s různými pojetími několika lingvistických autorit, případně mluvnic. Nabídka několikerého pojetí námi užitého termínu nám komplikovala výzkum na všech zkoumaných úrovních. Analýzu jsme provedli dvakrát, v první verzi jsme si stanovování jednotek značně ulehčili a slova jsme počítali od mezery k mezeře (je to praxe např. některých slovenských lingvistů). Co se týká stanovování jednotek na úrovních ostatních, ponechali jsme kritéria stejná v obou verzích.

4 Dovolujeme si upozornit, že předkládané hodnoty v tabulkách jsou až třetím pokusem, v předchozích dvou došlo k velkému počtu chyb, popř. nedodržení jednotných kritérií při počítání.

4.1 Vágnost lingvistické terminologie a nesnáze při stanovení jednotek

Nejzajímavější a nejpřínosnější z celého výzkumu se jeví právě problematika stanovení jednotek, neboť zde narážíme na několik různých variant a je potřeba zvážit vhodnost každé z nich. Na nejnižší úrovni se nabízí několik možností: **FONÉM / FÓN/ ALOFON/ HLÁSKA / GRAFÉM**. V odborné literatuře se dočteme, že „*Foném nenesé význam, ale umožňuje odlišit jednu významovou jednotku od druhé.*“ (ESČ, s. 135) Dále také „*Fonémy (a jejich hláskové konkretizace) se mohou stát nositeli významu.*“ (AMČ I, s. 109) Proto se nyní jeví nejvhodnější na této úrovni pracovat s touto jednotkou. My jsme však v naší analýze kladli důraz na hledisko grafické, za účelem dodržení jednoty zvolených jednotek jsme po delší rozvaze přistoupili na počítání grafémů. Po vyhodnocení rozboru jsme dospěli k názoru, že tento přístup nebyl zrovna nejlépe zvolený, nicméně nám výzkum posloužil k tomu, abychom si uvědomili, kterou cestou se příště nevydávat a nastínil nám naopak možnosti, které stále čekají na lingvistické probádání.

Jako druhou nejmenší jednotku jsme si zvolili slabiku, naším argumentem je tentokrát relativní jednoduchost určení hranice (ve srovnání s morfy). **SLABIKA** je nejmenší reálně existující artikulačně-akustická jednotka, kdežto o **MORFÉMU** se převážně dočteme, že je nejmenší na sémantické úrovni dále nedělitelná jednotka. Pro další výzkum navrhujeme počítání morfů/alomorfů, které jsou realizacemi morfémů.

S problematikou definování slova jsme se setkali hned na úrovni nadcházející. Slovem může být myšlena každá jeho **SLOVOFORMA**, popř. pouze **LEXÉM** ve všech tvarech. V Encyklopedickém slovníku češtiny (2002, s. 424) se dočteme, že **SLOVO** je „*intuitivně vymezená základní jazyková jednotka, vzhledem k formální a funkční různorodosti obtížně definovatelná.*“ Tato vágní definice odkazující na intuici a obtížnou definovatelnost nám opravdu moc nepomůže. Dále je zde (ESČ, 2002, s. 424) uvedeno 6 základních kritérií pro vymezení slova: fonetická a fonologická utvářenost, grafická podoba, významovost, přemístitelnost, oddělitelnost, společenská ustálenost. Pro přesné vymezení tato kritéria však nestačí. Pro naši analýzu jsme slovo definovali jako lexém a brali jsme tedy na vědomí

všechny jeho slovoformy. Analytické tvary sloves (pomocný morf slovesa být, reflexivní morf se apod.) jsme považovali za jednu jednotku, tedy slovo. Přihlíželi jsme k sémantickému hledisku, kdy jsme neplnovýznamová slova řadili k plnovýznamovým. Postupovali jsme tak i v případě předložek, které jsme řadili k substantivům, jejichž pád určovaly. Bohužel jsme toto obsahově-sémantické hledisko nedodrželi důsledně do detailů, neboť jsme spojky a částice ponechali samostatně, byly teda brány v textu jako slova, což je v rozporu s naší předchozí praxí. Proto pro příští experimenty navrhujeme veškeré synsémantické slovní druhy (beze zbytku) přiřazovat jednotně k následující lexikální jednotce. Ještě stojí za zmínku upozornit na dvojí provedení experimentu, kdy v první verzi byl kladen důraz výhradně na kritérium grafické, za slovo tedy bylo považováno vše, co bylo graficky utvářeno pospolu. Slova se tedy počítala způsobem „od mezery k mezeře“.

Slova jsou usouvztažňována do vyšších celků a nás zajímala jednotka nazvaná **KLAUZE**. Našemu grafickému kritériu nejvíce odpovídalo pojetí jednoho verše jako jedné klauze (další možné postupy viz následující kapitola). Vzhledem k tomu, že tyto klauze byly usouvztažňovány do grafických (a zároveň i sémantických) celků vyšších (máme na mysli strofy), považovali jsme za **SÉMANTICKÝ KONSTRUKT** jednu sloku.

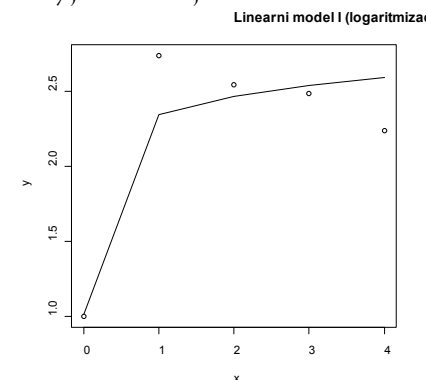
5. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ

Na první úrovni prvním způsobem (od mezery k mezeře) byly hodnoty z tabulek zpracovány odborníkem a výsledky jsou následující:

slova – slabiky

$$A = 2.344072$$

$$b = -0.07244145$$

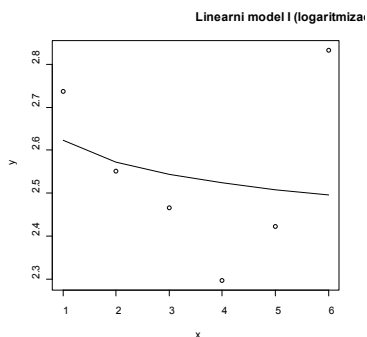
Graf znázorňuje vztah mezi konstruktem x , velikost můžeme sledovat na horizontální ose, a konstituenty, které jsou znázorněny na vertikální ose y . Podle hodnoty b se řídí strmost křivky, parametr A udává vzdálenost (posunutí) od osy x . Tato křivka neodpovídá Menzerath-Altmanovu zákonu, nejedná se totiž o hyperbolu, která by měla v prvním kvadrantu vyjít, aby výsledek korespondoval s ověřovanou hypotézou. Problém byl v tomto případě s neslabičnými předložkami, neboť v případě počítání od mezery k mezeře by podle našeho názoru měly být neslabičné předložky zapisovány jako $x=0$.

1. úroveň 2. způsob (vlastní stanovení jednotek):

slova - slabiky

$$A = 2.623022$$

$$b = 0.02782354$$

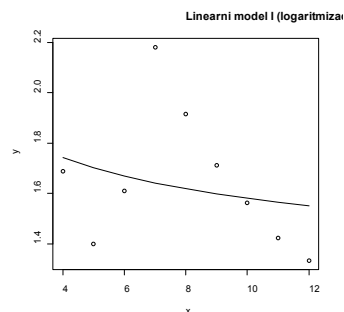
Na tomto grafu lze ilustrovat to, že čím je větší absolutní hodnota záporného parametru b , tím prudčeji křivka, jež představuje funkci y , klesá (srov. s grafem pro druhou úroveň). Právě na této první úrovni lze demonstrovat nejvýraznější dopad stanovení jednotek (viz níže srovnání obou způsobů).

2. úroveň 1. způsob (od mezery k mezeře):

klauze - slova

$$A = 2.01691$$

$$b = 0.1056651$$

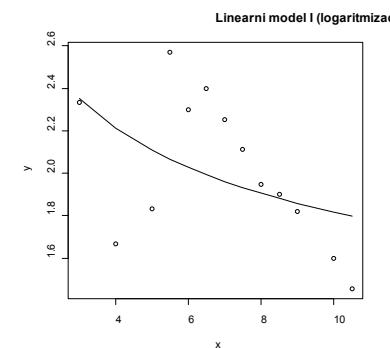

2. úroveň 2. způsob:

klauze - slova

$$A = 2.975834$$

$$b = 0.2142816$$

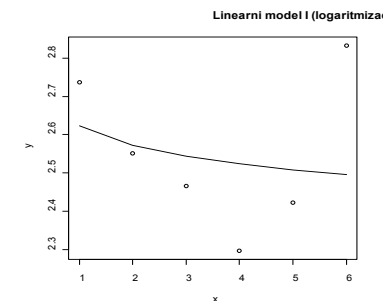
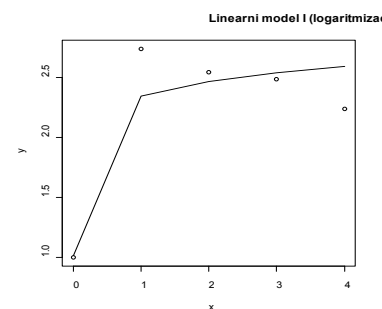
3. úroveň:

Sémantický konstrukt – klauze: tuto třetí hladinu nebylo možné vyhodnotit. Báseň obsahuje 18 strof, každá strofa má 6 veršů. Po dosazení do vzorců nám tedy vyšly konstantní hodnoty, grafy by zobrazovaly pouze jeden bod, nikoli křivku, tzn. že výpočty neodpovídají Menzerath-Altmanovu zákonu. Zjistili jsme, že průměrná délka slov ve verši (1. verze – od mezery k mezeře) - 8.1841794569 a ve 2. verzi byla vypočítána hodnota 7.0826446281.

Nejpřínosnějším zjištěním našeho výzkumu je, že bylo poukázáno na to, jak důležité je správné stanovení jednotek. Grafické kritérium pro stanovení jednotek se jeví jako nevhodné.

Pro přehlednost opětovně předkládáme odlišné výsledky zkoumané první úrovně. Upozorňujeme, že se jedná o tentýž text, pouze kritéria pro stanovení jednotek byla odlišná (viz výše).

Srovnání 1. (od mezery k mezeře) a 2. verze (vlastní jednotky) – **slova - slabiky**

Z našeho zkoumání vyplynulo, že ani v jednom případě analyzovaný komunikát neodpovídal fraktálové struktuře. Neznamená to však, že text nevykazuje znaky fraktální množiny, pouze je potřeba hledat jiná kritéria pro stanovení jednotek. Z výsledků druhé verze nám na dvou úrovních text odpovídal Menzerath-Altmanovu zákonu, třetí úroveň nebylo možné vyhodnotit, což bylo způsobeno nevhodným stanovením klauze a sémantického agregátu. Z vypočítaných dvou úrovní lze však vyzorovat, že text by mohl být fraktálem. Proto je relevantní stanovit znova a lépe nadtextovou jednotku (agregát/hřeb), také je nutné upravit naše pojetí klauze. Nabízí se za klauzi považovat celek začínající velkým písmenem a končící tečkou, popř. jiným interpunkčním znaménkem. Otázkou zůstává, zda je klauze věta jednoduchá, či celé složitě souvětí, v praxi je nejčastěji za klauzi považován celek s jedním verbem finitem, ale jak bychom v takovém případě nakládali s větnými ekvivalenty, zejména zvolánými v básni, dořešeno není. Proto se pro nás jeví vhodnější považovat za klauzi výpověď, do které spadají právě i ony struktury neobsahující určitý slovesný tvar. Hypotaktická souvětí budeme do budoucna brát jako jednu klauzi. Alois Bejblík (1990, s. 12) upozorňuje na to, že „*všechny strofy* (v Havranovi, pozn. PM) *často tvoří jeden celek větný*“, tudíž se nabízí další možnost, a to brát jako klauzi jednu strofu. Toto pojetí však nedoporučujeme. Agregát byl Hřebíčkem (2002, s. 68) definován jako „*nakupení vět, skupina vět daného textu s určitou lexikální jednotkou*“. Ovšem zůstává pouze na nás, jak naložíme se slovoformami a zejména s deiktickými prostředky. Jedná se o úroveň novou, proto její stanovení považujeme za nejobtížnější. Na nevhodnějších kritériích, která by byla obecně platná pro exaktní určení jednoho sémantického agregátu, je nutné pracovat. Závěrem tohoto příspěvku je nutno podotknout, že i když nebyl na analyzované básni nepotvrzen Menzerath-Altmanův zákon na všech zkoumaných úrovních, nebyl ani vyvrácen. Naopak tento článek poukázal na to, jak důležité je správné stanovení jednotek a také nastínil, jakou cestou by bylo možné se vydat v analýzách budoucích. Námi navrhované jednotky při dalších výzkumech tedy jsou: **fón/alofon**, **morf/alomorf**, **slovo** (= lexém, synsémantické slovní druhy přičlenit k plnovýznamovým bez výjimky), **klauze** – část obsahující jedno VF + větné ekvivalenty, hypotaktická souvětí, **sémantický konstrukt** – záleží na konkrétním textu,

potřeba podrobnější analýzy (určující pro nás bude nejenom lex. jednotka, ale také jakýkoli deiktický prostředek apod.).

Považujeme za relevantní se Menzerath-Altmanovým zákonem zabývat (nejenom na žánrech umělecké literatury). V současné době ho aplikujeme na psaný a mluvený text totožného obsahu, abychom zjistili případné shody a rozdílnosti obou forem. Mandelbrot (1982) je považován za „otce fraktální geometrie“, kterou Hřebíček (2002, s. 104) chápe jako důsledek systematického chování přírody, je to nová geometrie přírody. Fraktály úzce souvisí s teorií chaosu. „*An apparent paradox is that chaos is deterministic, generated by fixed rules which do not themselves involve any element of change.*“ (Peitgen, Jurgens, Saupe, 1992, s. 3) Tak jako v přírodě, má i v jazyce náhoda důležitou roli. Statistické pravidelnosti i nepravidelnosti jsou vlastnostmi fraktálů, jež jsou relevantní právě pro jazyk. Pro naše účely postačí tato zjednodušená definice fraktálu: útvar s dostatečně jemnou strukturou založený na soběpodobnosti – každá jejich část je odkazem na celek právě díky podobnosti. Fraktál nalezneme i v přírodě, je jím např. kapradina, květák, šnečí ulita, sněhová vločka apod. Někteří odborníci trvají při definování fraktálu na stoprocentní soběpodobnosti, v takovém pojetí by jazyk nevykazoval rysy fraktální množiny, od tohoto pojetí se distancujeme. Fraktály jsou příliš nepravidelné na to, aby mohly být popsány nějakým tradičním způsobem spadajícím do eukleidovské teorie. Mandelbrot (2003, s. 11) uvádí, že termín fraktál vznikl z lat. frangere „lámat“, fraktus „rozlámaný, složený z nepravidelných fragmentů“. To, že jazykové konstrukty jsou částmi něčeho, je v jazykovědě považováno za samozřejmé, ale až při podrobném popisu na různých gramatických úrovních vyvstává vztah podřízenosti. Hřebíček (2002, s. 116) poukazuje na fraktální povahu jazyka a dokládá to tím, že jakýkoli řečový útvar může mít povahu textu. Naším úkolem je tedy zjistit, zda jsou dva námi vybrané texty fraktální množinou.

Jeden z prvních podnětů k zamyšlení se nad vztahy jazykových úrovní dal Paul Menzerath (1928), německý lingvista, který upozornil na skutečnost, že (velmi zjednodušeně parafrázováno) čím delší je slovo, tím kratší jsou jeho slabiky. Ale teprve až Altmann (1980) zavedl pojmy konstrukt a konstituentu a definoval jejich vztah:

„*The longer a language construct the shorter its components (constituents).*“⁵
(citováno dle Hřebíček, 2000, s. 11)

Ověření hypotéz budeme provádět na textech v užším slova smyslu⁶, tj. v tomto případě pouze celistvý útvar v přirozeném jazyce, nikoli pouze jeho část (psaný i mluvený, ovšem z důvodu přístupnosti zaznamenaný v psané podobě). K textu přistupuji jako ke struktuře (a to jednak gramatické, ale taktéž lexikální a v neposlední řadě nadvětné). Při segmentaci vycházíme z mnohovrstevnatosti textu a následujících tří binarismů:

slova (slabiky) → slabiky (fonémy)

klauze (slova) → slova (slabiky)

sémantické konstrukty (klauze) → klauze (slova)

Akceptuji praxi kvantitativní lingvistiky (inspirace v přírodních vědách), totiž opření se o pojem veličina. Veličiny existují trojího druhu: proměnné, konstanty a parametry. Vlastní analýza spočívala ve výběru textu, v jeho segmentaci a následném přepsání do Excelu. Dalším krokem bylo počítání jednotek dvou po sobě následujících úrovní, vypočítané hodnoty byly dosazeny do tabulek (viz Příloha 1) a vyhodnoceny programem (viz Příloha 2). Nejobtížnějším krokem (ponecháváme stranou náročné mechanické počítání fonémů, slabik atd.⁷, také vyhodnocování tabulek odborníkem) bylo stanovení jednotek. Vyvstala na povrch problematika definic jazykovědných termínů. Setkali jsme se tedy s různými pojetími několika lingvistických autorit, případně mluvnic. Nabídka několikeroho pojetí námi užitého termínu nám komplikovala výzkum na všech zkoumaných úrovních. Analýzu jsme provedli na dvou textech. Co se týká stanovování jednotek na všech úrovních, ponechali jsme kritéria stejná v obou verzích.

⁵ Vlastní překlad: Čím delší je v jazyce nějaký konstrukt, tím kratší jsou jeho konstituenty.

⁶ Srov. pojetí textu např. Hirschová, M. Úvod do teorie textu. Olomouc: FFUP, 1999. , popř. Mluvnice češtiny 3.

⁷ Dovolujeme si upozornit, že předkládané hodnoty v tabulkách jsou až třetím pokusem, v předchozích dvou došlo k velkému počtu chyb, popř. nedodržení jednotných kritérií při počítání.

VÁGNOST LINGVISTICKÉ TERMINOLOGIE A NESNÁZE PŘI STANOVENÍ JEDNOTEK

Nejzajímavější a nejpřínosnější z celého výzkumu se jeví právě problematika stanovení jednotek, neboť zde narážíme na několik různých variant a je potřeba zvážit vhodnost každé z nich. Na nejnižší úrovni se nabízí několik možností: **FONÉM / FÓN/ ALOFON/ HLÁSKA / GRAFÉM**. V odborné literatuře se dočteme, že „*Foném nenesé význam, ale umožňuje odlišit jednu významovou jednotku od druhé.*“ (ESČ, s. 135) Dále také „*Fonémy (a jejich hláskové konkretizace) se mohou stát nositeli významu.*“ (AMČ 1, s. 109) Proto se nyní jeví nejvhodnější na této úrovni pracovat s touto jednotkou. Jako druhou nejmenší jednotku jsme si zvolili slabiku, naším argumentem je tentokrát relativní jednoduchost určení hranice (ve srovnání s morfy). **SLABIKA** je nejmenší reálně existující artikulačně-akustická jednotka, kdežto o **MORFÉMU** se převážně dočteme, že je nejmenší na sémantické úrovni dále nedělitelná jednotka. Pro další výzkum navrhuje počítání morfů/alomorfů, které jsou realizacemi morfémů.

S problematikou definování slova jsme se setkali hned na úrovni nadcházející. Slovem může být myšlena každá jeho **SLOVOFORMA**, popř. pouze **LEXÉM** ve všech tvarech. V Encyklopedickém slovníku češtiny (2002, s. 424) se dočteme, že **SLOVO** je „*intuitivně vymezená základní jazyková jednotka, vzhledem k formální a funkční různorodosti obtížně definovatelná.*“ Tato vágní definice odkazující na intuici a obtížnou definovatelnost nám opravdu moc nepomůže. Dále je zde (ESČ, 2002, s. 424) uvedeno 6 základních kritérií pro vymezení slova: fonetická a fonologická utvářenost, grafická podoba, významovost, přemístitelnost, oddělitelnost, společenská ustálenost. Pro přesné vymezení tato kritéria však nestačí. Pro naši analýzu jsme slovo definovali jako lexém a brali jsme tedy na vědomí všechny jeho slovoformy. Analytické tvary sloves (pomocný morf slovesa být, reflexivní morf se apod.) jsme považovali za jednu jednotku, tedy slovo. Přihlíželi jsme k sémantickému hledisku, kdy jsme neplnovýznamová slova řadili k plnovýznamovým. Postupovali jsme tak i v případě předložek, které jsme řadili k substantivům, jejichž pád určovaly. Obsahově-sémantické hledisko jsme se snažili dodržet důsledně do detailů, neboť jsme spojky a částice neponechali samostatně, byly teda brány v textu jako součásti následujícího slova. I pro příští

experimenty navrhujeme veškeré synsémantické slovní druhy (beze zbytku) přiřazovat jednotně k následující lexikální jednotce. Ještě stojí za zmínku upozornit na dvojí provedení experimentu, kdy jsme se dozvěděli, že..... Slova jsou usouvztažňována do vyšších celků a nás zajímala jednotka nazvaná **KLAUZE**. Našemu kritériu nejvíce odpovídalo pojetí jedné věty jako jedné klauze (další možné postupy viz následující kapitola). Vzhledem k tomu, že tyto klauze byly usouvztažňovány do grafických (a zároveň i sémantických) celků vyšších, považovali jsme za **SÉMANTICKÝ KONSTRUKT** jednu část spoje- nou jednou lexikální jednotkou, nebrali jsme však v úvahu deiktické prvky.

Tato kapitola poukázala na to, jak důležité je správné stanovení jednotek a také nastínila, jakou cestou by bylo možné se vydat v analýzách budoucích. Námi navrhované jednotky při dalších výzkumech tedy jsou: **fón/alofon, morf/alomorf, slovo** (= lexém, synsémantické slovní druhy přiřčenit k plnovýznamovým bez výjimky), **klauze** – část obsahující jedno VF + větné ekvivalenty, hypotaktická souvětí, **sémantický konstrukt** – záleží na konkrétním textu, potřeba podrobnější analýzy (určující pro nás bude nejenom lex. jednotka, ale také jakýkoli deiktický prostředek apod.).

Témata v dialozích

Od padesátých let se začala ve světě a posléze i u nás pozornost lingvistů ve velké míře obracet k jazykovým prostředkům významové výstavby vyšších promluvových celků. Jazykovědci zpracovávali tuto problematiku překročení hranice věty různými metodami a používali odlišné termíny (často pro stejný denotát). A právě dlouholetá tradice bádání v oblasti nadvětných celků se formovala i v Pražském lingvistickém kroužku. Předmětem jejich zájmu se stala teorie aktuálního členění větného v různých perspektivách. Za zakladatele novodobého pojetí aktuálního členění větného (AČV) je považován Vilém Mathesius, který z hlediska aktuální komunikační situace segmentoval výpověď na jádro a východisko. V. Mathesius vědomě navazuje na Weilovo pojetí psychologického (nikoli gramatického) podmětu a predikátu a později upozorňuje nejen na bipartitivní členění na východisko a jádro, ale také na možnost jemnějšího dělení a navrhuje rozlišovat vlastní centrum východiska, průvodní elementy,

vlastní jádro a také přechodové složky od východiska k centru jádra výpovědi. Při porovnání anglického a českého jazyka, došel V. Mathesius k závěru, že je čeština k AČV více citlivá než angličtina, která preferuje spíše gramatický princip. Právě konfrontační studie z oblasti AČV byly inspirací pro řešitele předkládaného projektu, proto problémy takového charakteru v komparaci různých jazyků budou tvořit hlavní náplň zkoumání v rámci předkládaného projektu.

Již dříve byly některé příspěvky věnovány tomu, jak V. Mathesius rozvíjí myšlenky H. Weila, další práce psaly o tom, jak F. Daneš rozvíjí myšlenky V. Mathesia, a výzkumný tým tohoto projektu se zaměří na to, jak současní lingvisté rozvíjejí myšlenky F. Daneše v celosvětovém měřítku. Hlavní zájem projektu se bude orientovat zejména na komunikačně-artikulační vrstvu AČV. V souvislosti s touto vrstvou F. Daneš zachází s termíny téma a réma značně „hrubě“ a pro segmentaci textu z hlediska tematicko-rematické výstavby nepotřebuje termíny jako např. rematicizátor (nezbytný v malostranském pojetí) či tranzit (nezbytný v brněnském pojetí).

Detekce tématu a rématu v psaných textech většinou nebývá problematické. Ovšem v mluvených komunikátech se nejedná o nic jednoduchého. O složitosti tematické výstavby se můžete přesvědčit v přiložených diagramech. Z malé sondy do dialogů vyplynulo, že realizace témat a rémat může být i neverbální.

Seznam použité literatury

Almaden, Daisy O. *An Analysis of the Topical Structure of Paragraphs written by Filipino Students*. In: *The Asia-Pacific Education Research*, December 2006, 15(1), 127-153.

15 Jul 2009

Abadi, Adina. Aspects of Dialogic Syntax: Examples from Yehoshua and Grossman. In: *Hebrew Studies*. č. 49, ProQuest Central, 2008. s. 235–257.

Abed, Ahmed Qadoury. *Patterns of Thematic Progression in Charles Dickens' A Tale of Two Cities*. 2009, 101 s. Nepublikovaná studentská práce.

Alexová, J. *Syntax psané a mluvené češtiny ve vzájemné konfrontaci*. Praha: ÚJČ AVČR, 2000. Nepublikovaná disertační práce.

Alonso, Isabel. McCabeová, Anne. Improving Text Flow in ESL Learner Compositions. In: *The Internet TESL Journal*, roč. 9, č. 2, 2003.

Auer, Anna. Werbung im Kontext der Portugiesischen Kultur. Eine semiotische Analyse am Beispiel der Launch- Kampagne Vodafone 2001/2002. Universität Wien, 2008. (v el. podobě)

Bäcklund, Ingegerd. Theme in English Telephone Conversation. In: *Language Sciences*, 1992, roč. 14, č. 4, s. 545–564.

Barcellini, Flore. Détienne, Françoise. Burkhardt, Jean-Marie. Sack, Warren. Thematic Coherence and Quotation Practices in OSS Design-Oriented Online Discussions. published in "International ACM SIGGROUP conference on Supporting group work - GROUP 2005 Conference,

Bateman, John, A. Rondhuis, Klaas, Jan. *Coherence relations': towards a general specification*.

Berman, A. Ruth. Slobin, Dan Isaac. *Relating Events in Narrative. A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale, New Jersey: LEA Publishers, 1994.

Berry, Margareth. What is theme? – A (nother) Personal View. In: *Meaning and Form*. New Yersey, 1996. s. 1–64.

Bloor, Thomas. Bloor, Meriel. *The Functional Analysis of English. A Hallidayan Approach*. London, New York: Arnold, 1995.

Braun, Virginia. Clarke, Victoria. Using thematic analysis in psychology. In: *Qualitative Research in Psychology* 2006; 3: 77 – 101

Brown, Keith. Miller, Jim. *Concise Encyclopedia of Syntactic Theories*.

Cambridge University Press, 1996.

Bussmann, Hadumod. Trauth, Gregory P. Kazzazi, Kerstin. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London: Routledge: 1996.

Caffarel, Alice. Approaching the French Clause as a Move in Dialogue: Interpersonal Organisation. s. 1-50.

Carter-Thomas, Shirley. Rowley-Jolivet, Elizabeth. *Syntactic differences in oral and written scientific discourse: the role of information structure*, p. 19-37. – nic použitelného

Carter-Thomas, Shirley. Teaching coherence through genre. In: *De la France au Québec – l'Écriture dans tous ces états*. IUFM Poitou-Charentes: France, 2008.

Cloran, Carmel. Context, material situation and text. In: Ghadessy, M. (ed.) *Text and Context in Functional Linguistics*. Amsterdam/Philadelphía: John Benjamin PC, 177-218. – nic použitelného

Cloran, Carmel. Defining and relating Text Segments: Subject and Theme in Discourse. In: *On Subject and Theme*. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 1998. s. 361–404.

coherence with Latent Semantic Analysis. *Discourse Processes*, , 25, 2&3, 285-307.

Crompton, P. Theme in Discourse. Thematic progressions and method of development re-evaluated. In: *Functions of language*, roč. 11, č. 2, 2004. s. 213–249.

Červenka, Miroslav. Tematické posloupnosti v Březinově próze. In: *Česká literatura*, č. 17, 1969, s. 141–158.

Čmejková, S. Daneš, F. Světlá, J. *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda, 1999.

ČMEJKOVÁ, S.: Slovo psané a mluvené. In: *Slovo a Slovesnost*, 54, 1993, s. 51-57.

Dahl, Östen. Topic-comment structure in a generative grammar with a semantic base. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, 1974. s. 74-80.

Daneš, František. Functional sentence perspective and the organization of the text. In: Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Academia, Praha, 1974. s. 106–128.

Daneš, František. Hlavsa, Zdeněk a kol. *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia, 1981.

Daneš, František. O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. In: *Slovo a Slovesnost*, 1979, s. 257 n.

Daneš, František. Téma – základ – východisko výpovědi. *Slovo a Slovesnost*, 25, 1964, s. 148-149.

Daneš, František. Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a Slovesnost*, 1968, s. 125n.

Daneš, František. Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a Slovesnost*, 1968, s. 125n.

Daneš, František. *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny.* Praha: Academia, 1985.

Daneš, František. *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny.* Praha: Academia, 1985.

Dezsö, Lázsló. Szépe, Györgye. Two problems of topic comment. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective.* Praha: Academia, 1974. s. 81-86.

Dita, Shirley. *Physical and Topical Structure Analysis of Professional Writing in Inner, Outer, and Expanding Circles of English.* In: *TESOL Journal*, Vol. 1, pp. 95-118, 2009

Downing, Angela. An alternative approach to theme: a systemic functional perspective. In: *Word*, roč. 42, 1991. s. 119-143.

Downing, Angela. An alternative approach to theme: a systemic functional perspective. In: *Word*, Vol. 42, 1991. s. 119-143.

Downing, Angela. Thematic layering and focus assignment in Chaucer's General Prologue to *The Canterbury Tales*. In: *Thematic Development in English Texts.* Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 147-163.

Downing, Angela. Thematic Progression as a Functional Resource in Analysing Texts. In: *Círculo de lingüística aplicada a la comunicación.* č. 5, 2001.

Downing, Angela. Thematic Progression as a Functional Resource in Analysing Texts. In: *Círculo de lingüística aplicada a la comunicación.* 2001, no. 5.

Drápela, Martin. *Aspects of Functional Sentence Perspective in Contemporary English News and Academic Prose.* Brno: Masarykova univerzita, 2008. 111 s. Nепublikovaná disertační práce.

Drápela, Martin. *Aspects of Functional Sentence Perspective in Contemporary English News and Academic Prose.* Nепublikovaná

disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 111 s.

Dresler, Wolfgang. Funktionelle Satzperspektive und Texttheorie. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective.* Praha: Academia, 1974. s. 87-105.

Dubois, Betty Lou. A reformulation of thematic progression typology. In: *Text*, roč. 7, č. 2, 1987, s. 89-116.

Dumanig, Francisco Perlas. Esteban, Ivie Carbon. Lee, Yeoh Pei. Gan, Aries Dahan. *Topical Structure Analysis of American and Philippine Editorials.* JOURNAL FOR THE ADVANCEMENT OF SCIENCE & ARTS, VOL. 1, NO. 1, JANUARY – JUNE 2009, s. 63-72.

Dumanig, Francisco Perlas a kol. Topical Structure Analysis of American and Philippine Editorials. In: *Journal for the Advancement of Science & Arts*, roč. 1, č. 1, 2009, s. 63-72.

Duškova, Libuše. Rozvíjení tématu v akademickém a narativním textu. In: Čmejrková, S. Hoffmannová, J. Havlová, E. *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše.* Praha: Karolinum, 2010. s. 253-260.

Ebrahimi, Seyed Foad. Ebrahimi, Seyed Jamal. *Interpersonal Theme in EFL Students Composition Writings.* *Advances in Asian Social Science* 232, Vol. 1, No. 2, June 2012

Ebrahimi, Seyed Foad. Khedri, Mohsen. *Thematicity in research article abstracts: A cross-disciplinary study.*

Eggin, Suzanne. The grammar of Textual Meaning: Theme. In: *An Introduction to Systemic Functional Linguistics.* London: Pinter Publishers, 1994. s. 271-304. – nic použitelného

Erickson, Frederik. The Social Construction of Discourse Coherence in a Family Dinner Table Conversation. In: Dorval, Bruce (ed.) *Conversational organizational and int's development.* New Jersey: Ablex, 1990. s– nic použitelného

Ermawati, Emi. *MACRO-STRUCTURE OF THE AMERICAN SHORT STORIES FOR THE EFL CLASSROOM,* THE STATE ISLAMIC UNIVERSITY OF MAULANA MALIK IBRAHIM, Malang 2009. 241 s. (v el. podobě)

Fang Yang, Edward McDonald, Cheng Musheng. On Theme in Chinese: From Clause to Discourse. S. 235-274.

Fang, Zhihui. *Thematic Analysis as a New Tool for Genre Assessment in Early Literacy Research.* University of Florida, 2005. s. 161-181.

Filipec, Josef. Zur Frage der funktionalen Satzperspektive im dramatischen Text. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective.* Praha:

Academia, 1974. s. 129–141.

Firbas, Jan. Some aspects of the Czechoslovak approach to problems of functional sentence perspective. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, 1974. s. 11–37.

Firbas, Jan. to A Contribution on panel discussion on Rheme. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 213–258.

Foltz, P. W., Kintsch, W. & Landauer, T. K. (1998). The measurement of textual

Fontaine, Lise. Kodratoff, Yves. *The role of thematic and concept texture in scientific text: comparing native and non-native writers of English*. English version of the paper from 2003: Special Issue Asp, la revue du GERAS.

Francis, Gill. Theme in Daily Press. In: *Occasional Papers in Systemic Linguistics*. 1990, s. 51–87.

Fries, P. Francis, G. Exploring Theme: Problems for Research. In: *Occasional Papers in Systemic Linguistics* 6, 1992. s. 45–60.

Fries, Peter H. 1995. Themes, Methods of Development and Texts. In: *On Subject and Theme*. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company. s. 316–360.

Fries, Peter H. A personal view of Theme. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 1–19.

Fries, Peter H. Themes, Methods of Development and Texts. In: *On Subject and Theme*. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 1998. s. 316–360.

Fries, Peter. On Theme, Rheme and discourse goals. In: Bloor, Thomas. Bloor, Meriel. *The Functional Analysis of English. A Hallidayan Approach*. London, New York: Arnold, 1995. s. 228–248.

Fritz, Gerd. Coherence in Hypertext. In: Wolfram Bublitz, Uta Lenk and Eija Vcntola (eds). *Coherence in Spoken and Written Discourse*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. 1999.

Gelbukh, Alexander. Sidorov, Grigori. Boshakov, Igor, A. On Coherence Maintenance in Human-Machine Dialogue with Contextual Ellipses. In: *Computación y Sistemás*. 2002, Vol. 5, No. 3, pp. 204–214.

Ghabanchi, Zargham. Alavi, Sahar Zahed. The Relation between Paragraph Organization and The Topic Progression Used in English Paragraphs Selected from Native Books on Teaching Writing. In: *The Iranian EFL Journal*, 2011, roč. 7, č. 3, 243–253.

Ghadessy, Mohsen. Thematic development and its relationship

to registers and genres. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 129–146.

Ghadessy, Mohsen. Thematic development and its relationship to registers and genres. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 129–146.

Giora, Rachel. *Segmentation and segment cohesion: On the thematic organization of the text*. Mouton Publishers, Amsterdam. In: *Text* 3 (2), 1983. s. 155–181.

Goatly, Andrew. Marked Theme and its interpretation in A.E. Housman's A Shropshire Lad. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 164–197.

Goméz-González, María Ángeles. *The Theme-Topic Interface. Evidence from English*. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamin Publishing, 2001.

Gruber, Helmut. Huemer, Brigit. *Two Views on Text Structure: Using Rhetorical Structure Theory and Register & Genre Theory in Improving Students' Academic Writing*. In

Gruber, Helmut. WirtschaftswissenschaftlerInnen und JuristInnen lernen schreiben:

Gumperz, John J. G Aulakh, Gurinder. Kaltman, Hannah. Thematic structure and progression in discourse. In: *Language and social identity*. 1982, Cambridge: Cambridge University Press, s. 22–56.

Hahn, Udo. Reimer, Ulrich. *TOPIC Essentials**In: *Proceeding COLING '86 Proceedings of the 11th conference on Computational linguistics*, 1986. s. 497–503.

Hajičová, Eva. Aktuální členění věty, rematizátory a kontrastivní základ. In: Čmejrková, S. Hoffmannová, J. Havlová, E. *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, 2010. s. 247–251.

Hajičová, Eva. Prague School Syntax and Semantics. In: Brown, Keith. Miller, Jim. (ed.) *Concise Encyclopedia on Syntactic Theories*. Oxford, New York: Pergamon, 1996, p. 265–273.

Hajičová, Eva. Vrbová, Jarka. On the Role of the Hierarchy of Activation in the Process of Natural Language Understanding. In: Horecký, J. (ed.) *COLING 82*. Academia 1982

Halliday M.A.K. *Learning how to mean*, London: Edward Arnold, 1975.

Halliday, M. A. K. Notes on transitivity and theme in English. In: *Journal of Linguistics*, Vol. 3, No. 2, 1967, s. 199–244.

HALLIDAY, M.A.K.; HASAN, R. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976.

Halliday, Michael A. K. The place of 'functional sentence perspective' in the system of linguistics description. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, 1974. s. 43-53.

Hartnett, Carolyn G. The Pit after the Theme. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 198-212.

Hasan, R. Fries. P. H. On Subject and Theme. Benjamin Publishing company. Vol. 118

Hašová, L. O posloupnostech témat a kategorizování v běžném rozhovoru. In: *Zborník zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov*, prosinec 1997, s. 236-250.

Hawes, Thomas Peter. *Breaks in Thematic Progressions*. In: *Philologia*, 8, 2010. s. 31-45. (b)

Hawes, Thomas Peter. *Breaks in Thematic Progressions*. In: *Philologia*, 2010, 8, s. 31-45.

Hawes, Thomas Peter. Thematic progression and rhetoric in Sun and Times editorials: 1991-2008, *Rice Working Papers in Linguistics*, vol. 39, no. 2, 2010. s. 39-51. (a)

Hawes, Thomas. Thomas, Sarah. Rhetorical uses of Theme in newspaper editorials.

Hellwig, Peter. GRUNDZÜGE EINER THEORIE DES TEXTZUSAMMENHANGES. In: *Text - Textsorten - Semantik Linguistische Modelle und maschinelle Verfahren* Herausgegeben. Annely Rothkegel und Barbara Sandig (ed.) Hamburg: VERLAG, 1984. s. 51-79.

Herriman, Jennifer. Themes and theme progression in Swedish advanced learners' writing in English. University of Gothenburg. In: *Nordic Journal of English Studies*, roč. 10, č. 1. 2011. s. 1-28.

Hesse, Kathrin. Zum Problem der Thema-Rhema-Gliederung beim Simultandolmetschen. Universität des Saarlandes. 2008. (v el. podobě)

Hewings, Ann. Developing discipline-specific writing: an analysis of undergraduate geography essays. In: Ravelli, Louise, J. Ellis, Robert A. *Analysing Academic Writing*. New York: Continuum, 2004. 131-152.

Hirschová, Milada. Úvod do teorie textu. Olomouc: FF UP, 1989.

Ho-Dac, Lydia-May. Laignelet, Marion. *Temporal Structure and Thematic Progression: a Case Study on French Corpora*. Toulouse, 2005.

Hoffmannová, Jana. Koherence, koheze, koneze...? In: *Slovo a Slovesnost*,

54, 1993, s. 58-64.

Hoffmannová, Jana. Telefonické rozhovory občanů s ohlašovací požáru. In: *Jak komunikujeme s institucemi*. Praha: Academia, s. 117-154.

Hoffmannová, Jana. Teorie dialogu a výzkum nepřipravených mluvených projevů.

Hutchins, John. *From text linguistics to a human linguistics of texts: the scientific paper as a case study*.

Hutchins, John. Summarization: Some Problems and Methods. In: *Meaning: the frontier of informatics. Informatics 9*. King's College Cambridge, 26-27 March 1987; p. 151-173.

Hutchins, W. J. The concept of 'aboutness' in subject indexing. In: *Aslib Proceedings 30* (5), May 1978, p.172-181

Hutchins, W. John. On the problems of aboutness in document analysis. In: *Journal of Informatics*, roč.1, č.1, April 1977. s.17-35.

Hutchins, W. John. On the structure of scientific texts. In: *UEA Papers in Linguistics 5*, September 1977, s. 18-39.

Hyun-Sook, Jung. Grammatikarbeit am Text. In: *æ o æ*, 8. Sudrow, 2001. s. 154-171.

Cha, Jin Soon. *Linguistic cohesion in texts theory and description*. McGill University Department of Linguistics, 1982.

Chafe, Wallace. Polyphonic Topic Development. In: Givón, T. (ed.) *Conversation. Cognitive, Communicative and Social Perspectives*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1997, s. 41-55.

Chang, Mauh Tsun. *EL CONCEPTO DE «CADENA DEL TEMA»* Universidad de Tamkang (Taiwán).

Jaszczoli, K. M. *Semantics and Pragmatics. Meaning in Language and Discourse*. London: Longman, 2002.

KAIS A. KADHIMI AND MASHUDI KADER, THE TRANSLATION OF ENGLISH BBC POLITICAL NEWS INTO ARABIC: THEMATIC ANALYSIS. In: *International Journal of Humanity and Social Sciences*, ISSN: 2231-3532 & E-ISSN: 2231-3540, Volume 1, Issue 1, 2011, pp-06-14

Kegel, Jens. Zur Analyse der Architektur von Redetexten. 2009.

Kegel, Jens. *Zur Analyse der Architektur von Redetexten*. Berlín: 2009. (interní materiál)

Kim, Wong Hoi-ki. *Systemic Functional Linguistics on Bible Translation*. University of Hong Kong: Run Run Shaw Library, 2010. 42 s.

Kirf, Natalie. *Zur Informationsgliederung im Rahmen der Audiodeskription*. Universität des Saarlandes

Klein, Wolfgang, *Textstruktur und referentielle Bewegung / Text Structure and*

Kořenský, Jan. Co můžeme/máme/musíme zkoumat – jazyk nebo komunikaci? In: *Jazyková komunikácia a jej výskumy*. S. 21-24.

Kořenský, Jan. Paradigmata zkoumání řečové činnosti. In: *SaS*, 3, 2007, s. 163-169.

Kurzton, D. Themes, Hyperthemes and the Discourse Structure of British Legal Texts. *Text* 4: 1-3, 1984, s. 31–56.

Lautamatti, L. Observations on the development of the topic of simplified discourse. In: Connor, U. Kaplan, R. B. (Ed.), *Writing across languages: Analysis of L2 texts*, 1987, s. 87–114.

Leckie-Tarry, Helen. Theme and information structure. In: *Language and context. A functional linguistic theory of register*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 132–157.

Lim, Seon Woo. Kohäsion und Kohärenz: Eine Untersuchung zur Textsyntax am Beispiel schriftlicher und mündlicher Texte. In: Julius-Maximilians-Universität Würzburg, 2004. (v el. podobě)

Linell, Per. Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins PC.

Logic, Language and Information, 16(4), pp. 403–421.

Lohman, Katharina. Grundlegende Fragestellungen der Dolmetschwissenschaft II: Produktorientierte Ansätze.

Martin, R. J. More than what the message is about: English Theme. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 223-258.

Mathesius, V. O takzvaném aktuálním členění věty. In: *Slovo a slovesnost*, 5. s. 171-174.

Mathesius, V. Ze srovnávacích studií slovosledných. In: *Časopis pro moderní filologii*, 1942, roč. 28, s. 181–190, 302–307.

Matthiessen, Christian. Theme as an enabling resource in ideational ‚knowledge‘ construction. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 20–54.

Matthiessen, Christian. Theme as an enabling resource in ideational ‚knowledge‘ construction. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 20-54.

Maynard, S. K. Interactional Aspects of Thematic Progression in English Casual Conversation. In: *Text*, vol. 6, issue 1. 1986, 73-105.

Maynard, S. K. Interactional Aspects of Thematic Progression in English Casual Conversation. In: *Text*, vol. 6, issue 1. 1986, 73-105.

McCabe, Anne M. *Theme and Thematic Patterns in Spanish and English History Texts*. Nepublikovaná habilitační práce. Aston University. 1999, 305 s. (v el. podobě)

Mills, Gregory. Gregoromichelaki, Eleni. Establishing coherence in dialogue: sequentiality, intentions and negotiation. In: *Aspects of Semantics and Pragmatics of Dialogue. SemDial 2010, 14th Workshop on the Semantics and Pragmatics of Dialogue*. 8 s.

Mluvnice češtiny 3. Praha: Academia, 1987.

Moens, Marie-Francine. *Using Patterns of Thematic Progression for Building a Table of Contents of a Text*. *Natural Language Engineering* 14 (2): 145–172. 2007 Cambridge University Press

Mulatsih, Sri. The use of thematic progression to improve the coherence of the students' writings. In: *Agustus*, roč. 1, č. 2, 2012.

Mulatsich, Sri. The use of thematic progression to improve the coherence of the students' writings. In: *Agustus, Vol 1, No 2*, 2012.

Müllerová, O. – Hoffmannová, J. *Kapitoly o dialogu*. Praha: Pansofia, 1994.

Müllerová, Olga. K syntaxi nepřipravených souvislých mluvených projevů. In: *SaS* 1966.

Müllerová, Olga. K výstavbě dialogického textu. In: *SaS* 42, 1981, 282-290.

Müllerová, Olga. K tematické výstavbě nepřipravených mluvených dialogických projevů. In: *SaS*, 37, 1976, s 308–317.

Müllerová, Olga. Komunikace v lékařské ordinaci. In: *Jak komunikujeme s institucemi*. Praha: Academia, 2000. s. 21–92.

Müllerová, Olga. Principy strukturace dialogu. In: *SaS* 48, 1987, s. 98-

Newmeyer, F. J. *The Prague School and North American functionalist approaches to syntax*. In: *J. Linguistics* 37 (2001), 101-126.

Nichols, Johanna. *Functional Theories of Grammar*. In: *Anthropol.* 1984. 13, s. 97-117.

Nwogu, Kevin Ngozi. Discourse variation in medical texts: schema, theme and cohesion in professional and journalistic accounts. In: *Monographs in Systemic Linguistics*, roč. 2, University of Nottingham, 1990.

Nwogu, Kevin Ngozi. *Structuring Scientific Discourse: Using the "Given-New" Perspective*. 11 s. In: FORUM 33, 4, 1995. s. 22–28.

Nwogu, Kevin. Bloor, Thomas. Thematic progression in professional and popular medical texts. In: Ventola, Eija (ed.): *Functional and Systemic Linguistics: Approaches and Uses*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991. 369–384.

Pearce, W. Barnett. Pearce, Kimberly A. Taking a Communication Perspective On Dialogue. In Anderson, R., Baxter, L. A., & Cissna, K. N., Eds. *Dialogue: Theorizing Difference in Communication Studies*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 39–56.

Perrault, Raymond, C. Allen, James, F. Cohen, Phillip, R. Speech Acts as a Basis for Understanding Dialogue Coherence. s. 125–132.

Ping, Alvin Leong. *Talking themes: the thematic structure of talk*. In: *Discourse Studies* December 2005 vol. 7 no. 6. s. 701–732.

Pípalová, Renata. Anglické odstavcové skupiny s úzkým tématem. In: Čmejrková, S. Hoffmannová, J. Havlová, E. *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, 2010.

Pípalová, Renata. *On Narrow and Broad P-Theme Paragraphs*. s. 37–51

Pípalová, Renata. *On the Global Textual Theme and Other Hyperthemes*. s. 57–86

Pípalová, Renata. On the Structural Aspect of Textual Hyperthemes. *Theory and Practice in English Studies 3: Proceedings from the Eighth Conference of British, American and Canadian Studies*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

Pípalová, Renata. *Towards Paragraph typology*. s. 93–102.

Piwiek, Paul (2007). Meaning and Dialogue Coherence: A Proof-theoretic Investigation. *Journal of*

Prouzová, Romana. SPECIFIKA MLUVENÉHO PROJEVU ŽÁKŮ TŘETÍ TŘÍDY. 17 s.

prozeduralen Thema-Rhema-Analyse. Jena

Příruční mluvnice češtiny. Praha: NLN, 1996.

Ravelli, L. V. A Dynamic Perspective: Implications for Metafunctional Interaction and an Understanding of Theme. s. 187–234.

Ravelli, Louise, J. Signalling the organization of written texts: hyper-

Themes in management and history essays. In: Ravelli, Louise, J. Ellis, Robert A. *Analysing Academic Writing*. New York: Continuum, 2004. 104–130.

Redeker, Gisella. Coherence and Structure in Text and Discourse. 28 s.

Referential Movement, Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, 22:86 (1992) p.67–92.

RØrvik, Silvi. Thematic Progression in Translation from English into Norwegian. In: *Nordic Journal of English Studies*. 2003. Vol. 2 No. 2 s. 245–264.

Sedlářová, Lenka. *Observing gestures*. 2008–10–13

Sgall, Petr. Hajičová, Eva. Buráňová, Eva. *Aktuální členění v češtině*. Praha: Academia, 1980.

Sgall, Petr. Moravská a pražská (malostranská) koncepce aktuálního členění. In *Čeština – univerzáli a a specifika 4*, Praha, 2002. s. 51–59.

Sgall, Petr. Moravská a pražská (malostranská) koncepce aktuálního členění. In *Čeština – univerzáli a a specifika 4*, Praha, 2002. s. 51–59.

Sgall, Petr. Vlastní téma, diatéma a stupně dynamičnosti. 1986, *Slovo a Slovesnost*, s. 193 n.

Sgall, Petr. Zur Stellung der Thema-Rhema-Gliederung in der Sprachbeschreibung. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, 1974. s. 54–74.

Shirley, Dita. Physical and Topical Structure Analysis of Professional Writing in Inner, Outer, and Expanding Circles of English. In: *TESOL Journal*, Vol. 1, 2009. s. 95–118.

Schiewe, Jürgen. Satz – text – Diskurz. Überlegungen zum status und zu den aufgaben der Textlinguistik. In: KALBOTYRA. 2009. 60(3)

Schlagen, David. *A Coherence-Based Approach to the Interpretation of Non-Sentential Utterances in Dialogue*. University of Edinburgh, 2003. 305 s. (v el. podobě)

Schlegloff, Emanuel A. On the Organization of Sequences as a Source of „Coherence“ in Talk-in-Interaction. In: Dorval, Bruce (ed.) *Conversational organizational and ints development*. New Jersey: Ablex, 1990. s. 51–77.

Schwarz, Monika. Textuelle Progression durch Anaphern - Aspekte einer

Simpson, Joellen, M. *Topical Structure Analysis of Academic Paragraphs in English and Spanish*. In: *Journal of Second Language Writing*, roč. 9, č. 3,

2000. s. 293–309.

Sladovníková, Šárka. Thema und Thematische Progression. In: *Textverstehen. Analysen zu Kohärenz am Beispiel journalistischer Texte*. Ostrava: FF OU, 2010. s. 183–215.

Soepriatmadji, Liliek. Thematic progression in thesis abstracts written by English students of FBIB Unisbank Semarang. In: *Jurnal Ilmiah Dinamika Bahasa Dan Budaya*, roč. 3, č. 1, 2009.

Stein, Adelheit. Thiel, Ulrich. *A Conversational Model of Multimodal Interaction*. In:

Strömberg, Minna. *Der Gebrauch von Konnektoren in deutschsprachigen Abituraufsätzen. Eine textlinguistische Fallstudie*. Universität Tampere, 2005. (v el. podobě)

Suzhen Ren, Yongjing Cao, Yuanyuan Gao & Qing Li. Thematic Operational Approach and the Writing Teaching of College English. In: *Asian Social Science*. Vol. 5, No. 11, November 2009. s. 141-146.

Svoboda, Aleš. *An ABC of Functional Sentence Perspective*, 2005.

Svoboda, Aleš. *Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech*. Ostravská univerzita v Ostravě: Katedra anglistiky a amerikanistiky, 2007. 43 s.

Svoboda, Aleš. *Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech*. Ostravská univerzita v Ostravě, Katedra anglistiky a amerikanistiky, 2007. 43 s.

Svoboda, Aleš. On two communicative dynamisms. In: s. Daneš, F. (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, 1974. s. 38-42.

Taboada, Maite. Mann, William, C. Applications of Rhetorical Structure Theory. In: *Discourse Studies*, 2006, Vol 8(4): 567–588.

Taboada, María Teresa. *Building Coherence and Cohesion: Task-oriented Dialogue in English and in Spanish*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins (Pragmatics and beyond, new series, edited by Andreas Zuker, volume 129), 2004, xvii+261 pp;

Tao, Yuan. Translation of Constant Rheme Progression in Mencius. In: *Theory and Practice in Language Studies*, Vol 1, No. 10, 2011, s. 1400–1403.

Thirrumurthy, Maruthai. *An investigation into thematic progression in upper secondary EST texts: a systemic perspective*. Kuala Lumpur: University Malaya, 2007. 110 s. Nepublikovaná magisterská práce.

Thirrumurthy, Maruthai. *An investigation into thematic progression in upper secondary EST texts: a systemic perspective*. Kuala Lumpur: University Malaya, 2007. 110 s. nepublikovaná magisterská práce

Thomas, Shirley. Thematic networks and text types. *Asp*, 23-26, 2008, p. 139–147.

Thompson, Susan. Thompson, Geoff. Patterns of Cohesion in Spoken Text. In: Scott, Mike. Thompson, Geoff (ed.) *Patterns of Text*. In honour of Michael Hoey. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin PC, 2001. 55-84.

van Dijk, Teun A. *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. Longman.

Vande Kopple, William J. Themes, thematic progressions, and some implications for understanding discourse. In: *Written Communication* 8, 1990. Vol. I, p. 311–347.

Ventola, Eija. Thematic Development and Translation. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 85-104.

Webster, Jonathan. Studying thematic development in online help documentation using the Functional Semantics Processor. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 259-271.

Wenyan, Gao. Nominalization in Medical Papers: A Comparative Study. In: *Studies in Literature and Language*. Vol. 4, No. 1, 2012, pp. 86–93.

Whittaker, Rachel. Theme, processes and the realization of meanings in academic articles. In: *Thematic Development in English Texts*. Londýn a New York: Pinter, 1995. s. 105-128.

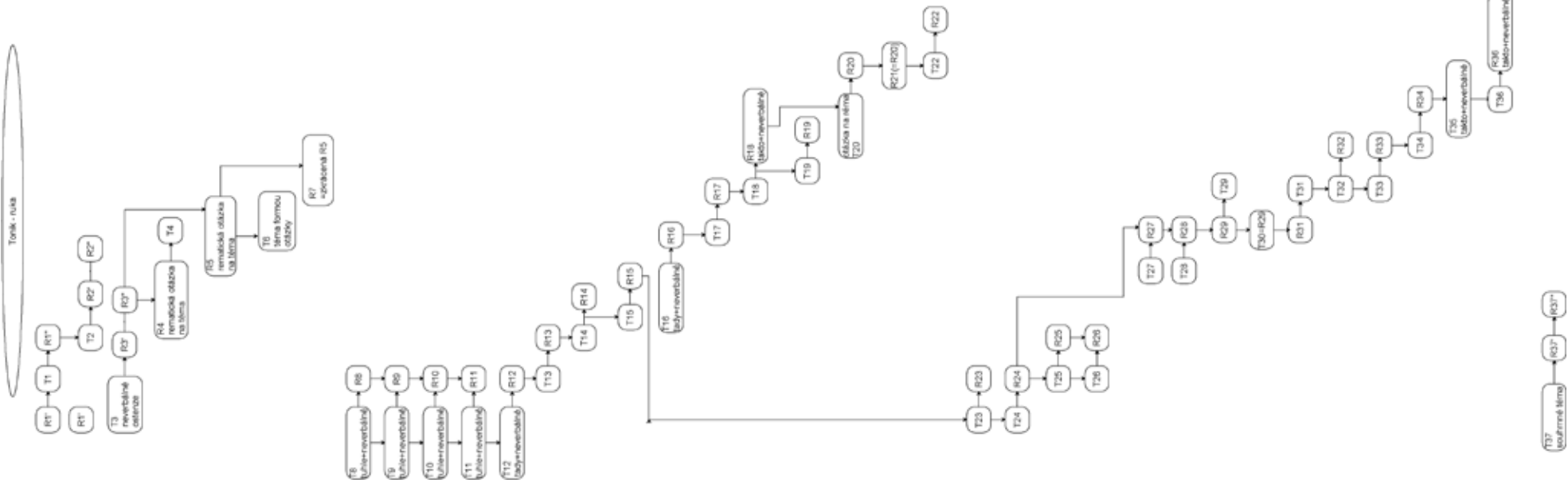
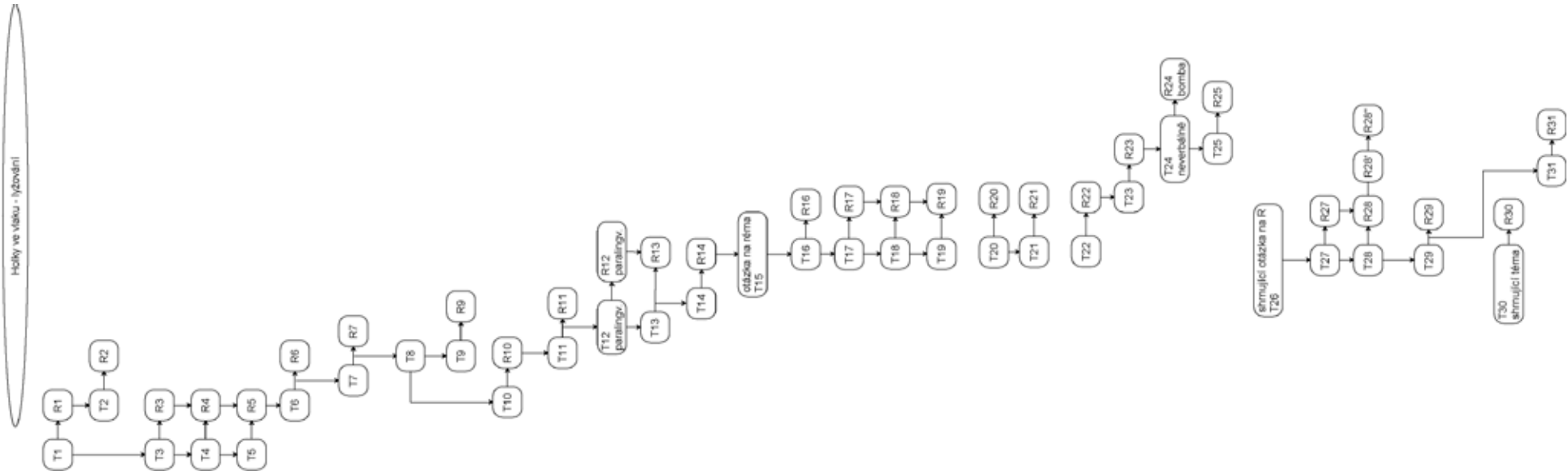
Wissenstransfer zwischen Sprachwissenschaft und JungassistentInnen der Wiener Wirtschaftsuniversität am Beispiel eines Schreibtrainings. Wien: *Angewandte Sprachwissenschaft (Sprach- und Literaturwissenschaften)*, 2005, s. 91-103.

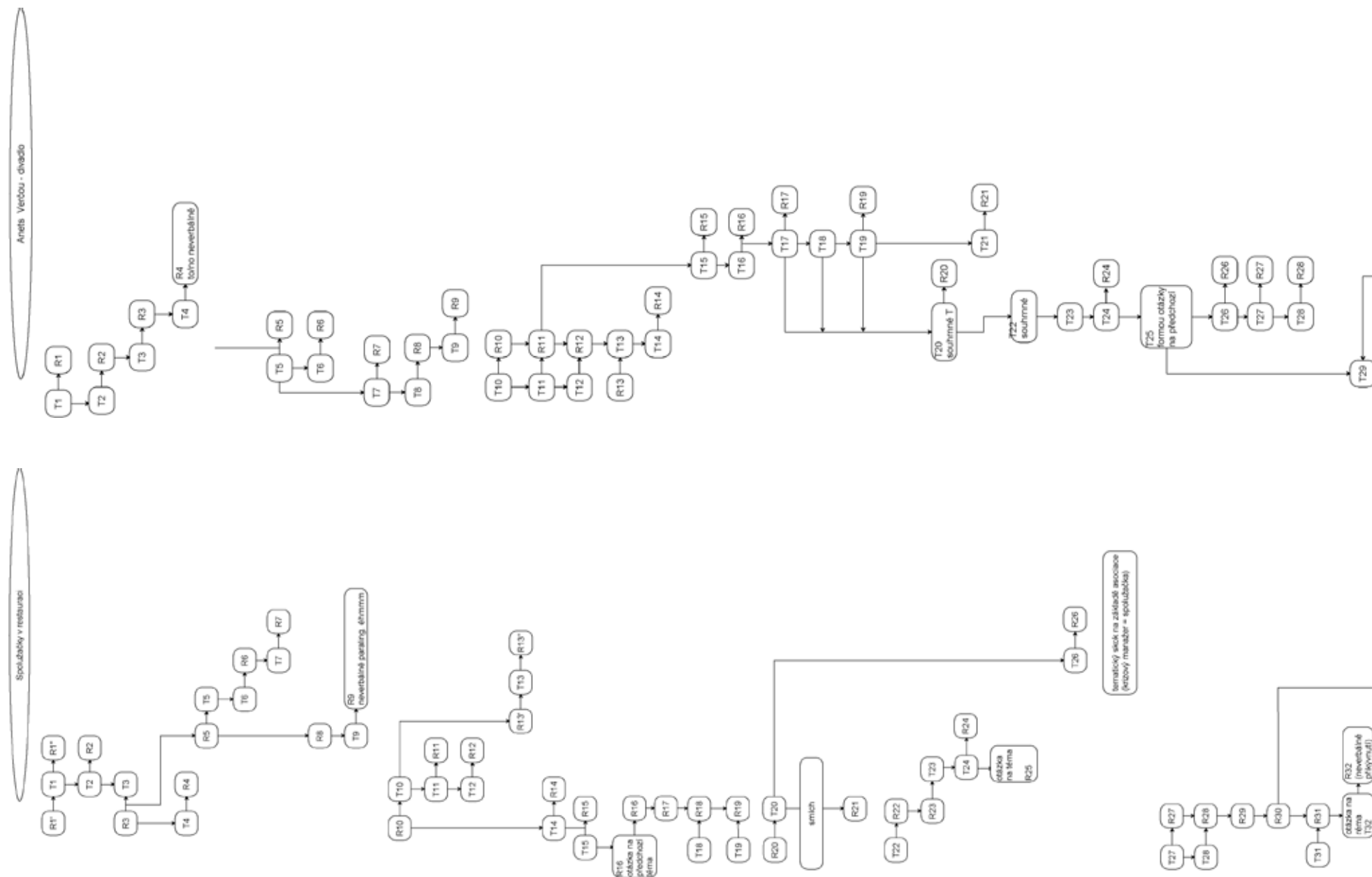
World Englishes 15 (2), 1996. s. 159–170.

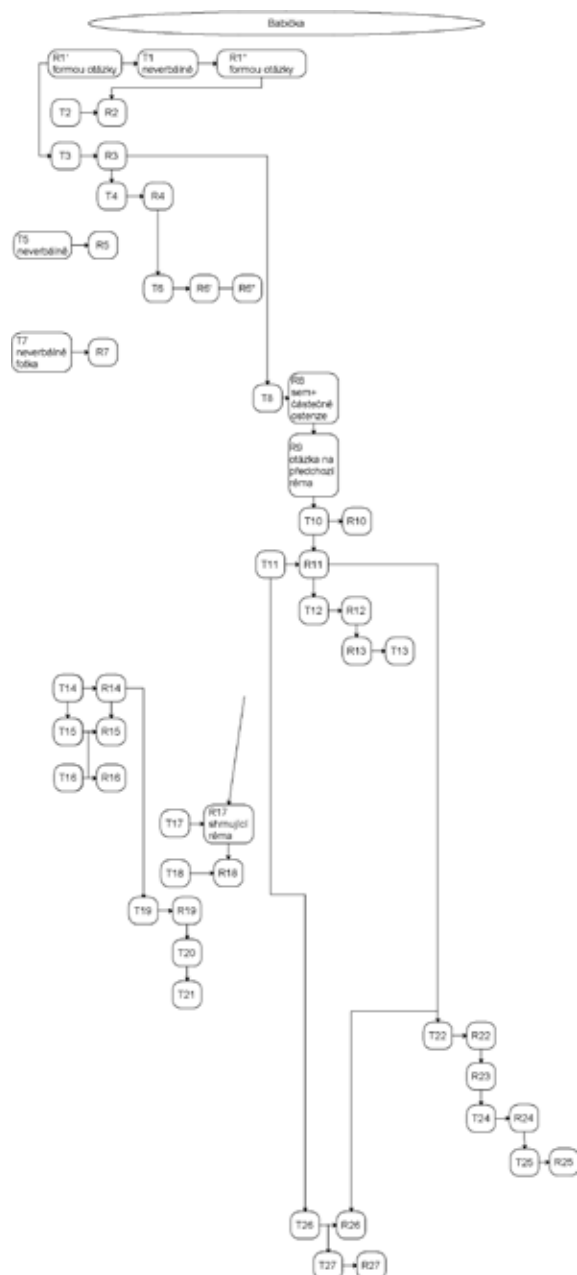
Yan, Fang. McDonald, Edward. Musheng, Cheng. On Theme in Chinese: From Clause to Discourse. In: *On Subject and Theme*. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 1998. s. 235–274.

Yan, Fang. McDonald, Edward. Musheng, Cheng. On Theme in Chinese: From Clause to Discourse. In: *On Subject and Theme*. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company. s. 235-274.

Přílohy

Fraktální analýza

MLUVENÉ SLOVO

slova ve slabikách			slova ve slabikách			sémantický agregát v klauzích		
x	z	y	x	z	y	x	z	y
1	110	2.672727	2	6	2.833333333	1	124	9.548387
2	110	5.327273	3	6	3.833333333	2	56	10.58929
3	80	7.4625	4	16	3	3	45	10.35556
4	53	10.50943	5	5	1.8	4	23	11.3913
5	28	15	6	36	3.277777778	5	25	10.96
6	11	15.90909	7	28	2.464285714	6	6	9.833333
7	5	20.2	8	15	2.733333333	8	8	11.125
8	2	23	9	46	2.717391304	9	9	10.77778
9	1	20	10	50	2.3	10	10	10.5
10	1	26	11	22	2.863636364	11	11	10.81818
			12	47	2.638297872	15	15	8.133333
			13	39	2.487179487	27	27	10.92593
			14	69	2.492753623	41	41	10.58537
			16	16	2.3125			

Psaný text

slova ve slabikách			slova ve slovech			slova ve slabikách		
x	z	y	x	z	y	x	z	y
1	35	2.571428571	3	6	2.714285714	1	7	10.69565217
2	39	5.128205128	4	5	3.25	2	26	8.653846154
3	28	7.357142857	5	5	2.2	3	6	12
4	19	10.52631579	6	22	2.454545455	4	8	11.5
5	5	11.2	7	7	2.142857143	5	5	10
6	2	18	8	4	2.25	6	6	11.16666667
7	2	20	10	10	2.6	10	10	10.2
			12	24	2.5			
			13	13	2.923076923			
			14	14	2.214285714			
			17	17	2.294117647			

Věcný rejstřík

- A**
- ablace 64
 - adjektivum verbální 31–32, 36, 58–59
 - adverbiále časové 70
 - adverbiále durativní 37, 61, 85
 - afektivum 80
 - afix 74
 - aktionsart 5–6, 28, 65, 101
 - alomorf 19, 21
 - alternace 13, 21–22, 81, 89
- B**
- báze morfologická 20–21
 - bezpříznakovost 7–9, 23, 32, 44, 51, 57
- C**
- celek větný 35
 - centrum vidové soustavy 7, 11
- Č**
- člen bezpříznakový 8–9
 - člen příznakový 7–9
- D**
- deadjektivum 19, 50
 - denotát 25
 - deperfektivizace 12
 - derivát 17, 28, 50, 69, 74, 80, 88
 - derivát neaktuálně násobený 80
 - derivát předponový 28, 88
 - derivát příponový 28
 - desubstantivum 34, 49–50
 - determinativum 64
 - deverbativnost 19, 81
 - deverbativum 80–82
 - děj 6, 9, 11–12, 16, 23, 27, 29–30, 35–38, 40, 47, 55–56, 59–65, 67–75, 77, 92–93, 98–100
 - děj aktuální 23, 37
 - děj konkrétní 6, 37–38, 40, 56, 60–63, 77, 93
 - děj momentánní 75, 101
 - děj mutační 9, 11–12, 16, 60–61, 73
 - děj neaktuální 6, 60, 92
 - děj okamžitý 75, 77
 - děj opakovaný 29, 93
 - děj (velmi) krátkého trvání 71–75, 77
 - diftong 81, 83
 - dokonavost 5, 7–11, 16–20, 23, 30, 44, 46, 49–53, 59–60, 72–73, 75, 81–83, 92
 - doplnění slovesa pravovalenční 64
 - dosažení závěrové situace 8–12, 16, 23, 60, 71–72, 75
 - dvojice vidová 5, 7, 12–13, 15, 17–19, 22, 24, 29–31, 33, 44
 - dvojice vidová homonymní 22, 26–27, 33
 - dvojice vidová nepravá 12
 - dvojice vidová pravá 12
 - dvojice vidová supletivní 12
- E**
- elipsa systémová 55
 - exhaustivum 58, 89
- F**
- foném 13, 21
 - forma slovnědruhová 31–32, 36, 56–59
 - frekventativum 19, 28, 79, 82, 86, 88, 90–95

- fundace 22, 77
 futurum opisné 32–33, 35, 38–39, 41, 43, 91
 futurum perifrastické 22–23, 33–34, 38, 41, 46–48, 51–52, 56, 84
 futurum syntetické 32
- H**
 hodnota vidová 5–6, 19–20, 31–32, 50, 53, 79, 81–82, 84–85, 90–91, 100
 homonymie 23, 27–28, 33
 homonymnost 22
- CH**
 chyba jazyková 45, 97
- I**
 idiolekt 46, 48, 52
 imperativ 21, 31, 70, 72
 imperfektivnost 7
 imperfektivum 7–10, 12–13, 19, 27–29, 34, 42, 44, 46, 48, 51–53, 68, 77, 83, 86–87, 95
 imperfektivum sekundární 14, 18–19, 21, 27–29, 77, 86–90, 92, 94–95
 imperfektivum tantum 29, 34, 42
 implikace 81–82
 incipientnost 72–73
 indikátor slovesného vidu 5, 31, 100
 infinitiv 7, 13, 21–22, 31–34, 40–41, 43, 53, 55–56, 62, 81, 84
 interference významů 65
 introspekce 79
 iterace 77, 97
- J**
 jazyk mateřský 52
 jednotka lexikální 12
- K**
 kandidát na obouvidovost 34, 39
 kategorie času 36, 39
 kategorie grama-
 tická 7–9, 11, 31, 36
 kategorie vidu 5, 7–9, 36, 39
 kapacitivum 6, 55–57, 59–65, 83, 100
 kmen infinitivní 13, 21
 kmen minulý 13
 kmen přítomný 13, 21
 koncovka číselná 13
 koncovka osobní 13
 koncovka slovesná 29
 konekt 21
 konektém 20–21
 konkurence 12, 23–24, 69, 71, 73–74, 80
 konverze 19, 53
 korelace vidová 6–7, 29, 44, 67–69, 76, 78, 92
 kořen 12, 19, 21–22, 81, 90
 kvantovanost 73
- L**
 lexém 11–12, 14, 18, 22, 29, 31–32, 67
 lexém slovesný 18, 29, 32, 67
 lexikum 83
 locatum 10, 74
 locus 10, 74
- M**
 mluvčí rodilý 52
 morfém 14, 16–18, 20, 52–53, 81, 89
 morfém distantní 81
 morfém gramatický 14
 morfém kořený 89
 morfém perfektivizační 52
 morfém předponový 16–17
 morfém slovtvorný 16
 morfém tvarotvorný 14, 16
 mutace 6, 11, 29, 60, 68–76, 85, 92, 101
 mutace kombinovaná 68–69, 73, 75
 mutace rezultativní 73–76
 mutace vzniková 68, 70–72, 74–75
 mutace zániková 68–73, 75
- N**
 nastání závěrové situace 37, 61, 71
 nastolení závěrové si-
 tuace 37, 61, 71
 neaktuálnost 94
 neděj 68, 70, 75, 35–37, 59
 nedokonavost 5, 7–11, 18–20, 29–30, 46, 51, 53, 56, 81–83
 nekonkrétnost 40
 nepárovost vidová 5–6, 30, 89–90
 nominalizace 59
- O**
 obouvidovost 22–23
 odluka 13, 64–65
 odvozenina 23, 33, 53, 79–80, 84, 86–90, 94
 odvozenina prefixální 53
 odvozenina předponová 22–23, 33, 79, 84, 86, 88–90, 94
 ohraničenost 73
 okamžitost 69, 73, 75
 omezenost 73
 opakovanost 40
 opozice privativní 7–8
 osvojování jazyka 52
 označované 17–18
- P**
 paradigma 5, 7, 18, 22–23, 31–36, 39, 41–44, 56, 59–60, 84, 100, 101
 paradigma dokonavé 5, 22–23, 31–36, 41–44, 84
 paradigma homonymní 22–23, 31–33, 41, 42
 paradigma nedokonavé 5, 22, 31–36, 41–44, 84
 paradigma vidové 5
 paradigmaticnost 84
 parole 57–58
 participant levointenční 6, 55, 63
 patiens 60, 73
 pár vidově homo-
 nymní falešný 20, 27
 pár vidový 67, 69
 párovost vidová 30, 67–68, 76, 78, 92
 perfektivnost 7, 85, 92
 perfektivum 29, 34, 36–38, 40–41, 44, 46, 48–49, 51–54, 56, 59, 61, 63–69, 72–73, 75–77, 81, 85, 90
 perfektivum momentánní 68, 75
 perfektivum neaktuální 56, 85
 perfektivum tantum 29, 67, 90
 periferie vidové soustavy/vidového systému 10, 22
 počínavost 73
 podmínka nutná 8, 11, 30, 44, 50, 63, 65, 68, 92
 podmínka postačující 50, 92
 postup derivační 21–22
 postup odvozovací 21
 povědomí jazykové 51, 79
 prefigát 19, 24, 53, 80, 82–83, 86–90
 prefigovanost 51
 prefix akcionářský 28
 prefix dlouhý 81
 prefix nedlouhý 50, 60
 prefix slovesný nedlouhý 50
 prefix subsumpční 23–24
 prefixace 5, 12, 17–19, 21, 28, 33, 50, 60, 73, 81–83, 98
 préteritum 37, 39, 42, 60–61, 70, 93
 préteritum dokonavé 37, 39, 42, 60
 préteritum nedokonavé 37

prézens 23, 24, 38–39, 41, 43, 62, 70
 prézens dokonavý 23, 24, 38–39, 41
 prézens imperfektivní 38
 prézens nedokonavý 23
 prostředek gramatický 14
 prostředek slovotvorný 14, 17–18
 protějšek vidový 27, 29–30, 77, 94
 protiklad vidový 11
 předložka 15–16, 39, 43, 64–65
 předpona 5, 12–23, 25, 30, 48, 51–53, 64–65, 80–83, 99
 předpona cizí 83
 předpona cizího původu 52, 80
 předpona čistě vidová 14
 předpona (lexikálně) prázdná 14
 předpona prostě vidová 14–17,
 předpona slovesná 5, 13, 52
 předpona sub-
 sumpční 15, 17, 22–23
 přechod ze situace výchozí do
 situace závěrové 11
 přechodník 31–32, 36, 43, 56, 59
 přechodník minulý 36
 přechodník přítomný 43, 56, 59
 přechodník zpřídavnělý 32, 36, 59
 přechodník zpřídavnělý minulý 36
 přechodník zpřídavnělý přítomný
 36, 43
 přejímka 16, 24, 34, 43–44, 83
 příčestí 31–32, 36, 59, 84
 příčestí činné 36, 84
 příčestí zpřídavnělé 32, 36
 příčestí zpřídavnělé činné 36
 přípona 12–13, 18–19, 21, 67–68, 81,
 86, 89–90
 přípona kmenotvorná 12–13,
 18–19,
 68, 81, 89–90
 přípona tvarotvorná 21
 příznakovost 8–9, 51

R

relátor lokace 10, 74
 resufigát 82
 resufixace 12, 19, 21, 28, 68, 81–83, 86
 rys konstitutivní 8, 57
 rys významový 15–17, 48, 75

Ř

řada korelační 7, 11, 22

S

samohláska dlouhá 83
 saturativum 6, 28, 58, 79–80, 82,
 84–88, 89–95
 saturativum „klasické“ 80, 82,
 84–85, 94–95
 saturativum „tradiční“ 82, 84, 85–92,
 94–95
 sém 32
 simplex, simplicium 19, 88, 90
 situace výchozí 11, 68, 71
 situace závěrová 11, 60, 68
 sloveso bezpředponové 14, 19, 90
 sloveso biaspekтуální 10–11, 83
 sloveso cizího původu 35
 sloveso dějové 11, 30
 sloveso determinované 32
 sloveso deverbativní 80–82
 sloveso dokonavé 5, 13–14, 17,
 19–20, 28, 31, 46, 48–49, 51–53, 61,
 68, 76, 80–81, 83, 85, 92, 99
 sloveso fázové 22, 32–34, 41, 43, 51,
 53, 56, 84
 sloveso fundující 6, 12, 14–15, 18–19,
 27, 55, 67, 69, 71–73, 81, 83, 91
 sloveso intransitivní 36
 sloveso jednorázové 67
 sloveso jednovidové 10
 sloveso kapacitivní 6, 55, 60, 62, 64
 sloveso končící 12

sloveso kvantovací 6, 67–69, 71–72,
 74–75, 100
 sloveso momentánní 67, 71, 73, 76–77
 sloveso mutační 44, 60, 68, 74–76,
 92
 sloveso násobené 93–95
 sloveso násobené neaktuální 82
 sloveso neaktuálně násobené 95
 sloveso nemutační 92
 sloveso obouvidé 5, 31–36, 43–44
 sloveso obouvidové 5, 11, 22–24,
 29–30, 41, 44, 56, 83–84
 sloveso okamžité 6, 67–69, 73–75,
 78, 81, 98–100
 sloveso omezovací 6, 11, 40, 67–72,
 75, 100
 sloveso prefigované 5, 12–13, 17,
 19, 48, 50, 52
 sloveso prefixální 19, 98
 sloveso příznakově ná-
 sobené 80, 95
 sloveso schopnostní 6, 55, 59, 61,
 64–65
 sloveso stavové 11
 sloveso událostní 11
 sloveso vidově defektivní 10
 sloveso vidově homonymní 10–11,
 32–33
 sloveso vidově nepárové 11, 22,
 29–30, 82
 sloveso vidově párové 6, 11
 sloveso základové 12–13, 60
 slovoforma 12
 slovotvorba 21, 99
 složenina 79–80
 složka bezprostřední 20
 směřování k závěrové situaci 11,
 23, 77
 souslednost časová 35–36, 42, 61
 soustava vidová 10–11, 13, 56, 69

souvětí 35–37, 39, 41–42, 44, 60–62,
 72, 77, 84, 87, 97
 spění k závěrové situaci 8–9, 11, 23,
 29, 77
 spojka 36–39, 41–43, 59–60, 62
 správnost jazyková 5, 45, 84, 100
 stav 10, 16, 23, 29–30, 37, 60, 65,
 69–71, 73, 92–93
 stochastičnost 92
 subparadigma 31
 substantivum činitelské 19
 substantivum dějové 53
 substantivum konatelské 19
 substantivum verbální 32, 39, 43
 subsumpce 12, 98
 sufix 28, 49, 51, 53, 67, 82
 synonymie 14
 synonymum 24, 44
 systém jazykový 24, 46, 58
 systémovost 57–58, 100

Š

šev 20–21

T

téma 5–6, 19–22, 67
 tranzice 60
 tvar gramatický 12, 14, 22, 31, 34
 tvarosloví 21
 typ konjugační 13, 21, 88, 90

U

určení času příslo-
 večné durativní 71
 uzuálnost 57, 84, 94, 100
 užití konkrétní 61–62
 užití nekonkrétní 62–63, 65

Ú

účastník děje 16, 92
 úzus 57–58

V

verbum 13, 32, 35–39, 55, 59, 64, 69–70, 75, 84, 97–98, 101
 verbum finitum 13, 32, 35–39, 59, 64, 70
 verbum infinitum 32, 36
 věta hlavní 36–39, 41–42, 60–61
 věta vedlejší 36
 věta vedlejší časová 37–38, 41–43, 59–60
 věta vedlejší vztážná 58
 vid slovesný 5–7, 20, 31, 35, 46–47, 67, 79–80, 97–100
 vícenásobnost 93–94
 vyprázdnění předpony významové 15
 výpůjčka 83
 výraz spojovací 38
 význam gramatický 17
 význam incipientní 72
 význam iterační 77

význam lexikální 6–7, 11, 13–17, 31, 62, 68
 význam mutační 30, 64, 68
 význam obecný 68–69, 72, 74–75, 91
 význam opěťovací 77
 význam opoziční 8
 význam počínavý 72
 význam slootovorný 16
 význam vzdálené/vzdálenější minulosti 93

Z

základ slootovorný 19, 50, 73
 zásoba slovní aktivní 79
 zásoba slovní pasivní 79
 změna stavu 16
 znak 18
 způsob prefixálně-suffixální 50, 80
 způsob slovesného děje 6, 55, 65, 67–69, 98–100

RESUMÉ

Monografie pojednává o dosavadních výzkumech z oblasti aktuálního členění větneho a zabývá se zejména jeho jedním aspektem, a to komunikačně-artikulační vrstvou textů – jejich tematicko-rematickou výstavbou. Těžiště této knihy spočívá v historicko-metodologickém přehledu příspěvků zabývajících se problematikou tématu a rématu. Jsou zde reflektovány práce časopisecké, sborníkové i monografické, které byly vydány u nás i v zahraničí. Jedná se o komplexní sondu do této problematiky, jejíž úkolem je přiblížit vliv a ustálenost (nejen) českých konceptů tématu a rématu v domácí i zahraniční lingvistice. V knize jsou také představeny některé dílčí výzkumy, které byly ze základních konceptů odvozeny a které mohou být v modifikované podobě užity např. k odhalení persvazivní linie textů. Kromě reklamního komunikátu je analyzován také publicistický text a spontánní dialogický text.

The monograph discusses the current research in the area of the functional sentence perspective in its one aspect, namely communication-articular layer texts - their thematic-rematic construction. The focus of this book lies in the historical and methodological review of contributions dealing with the theme and rheme. There are reflected journal works, and monographs, which were issued both at home and abroad. It is a comprehensive probe into the matter, whose mission is to bring influence and consistency of the (only) Czech concepts of themes and rhemes in Czech and foreign linguistics. The book also introduces some partial surveys, which were derived from the basic concepts and can be used in a modified form, eg. To reveal persuasive line of text. In addition to the advertising communication are also analyzed the journalistic text and spontaneous dialogic text.

Není téma jako téma, aneb téma, jak ho znáte a neznáte

Petra Martinková

19. svazek Edice Qfwfq

Výkonný redaktor: Agnes Hausknotzová

Odpovědná redaktorka VUP: Jana Kreiselová

Jazyková redakce: Anna Sotolářová

Sazba: Jana Hajdová

Obálka: Martina Šviráková

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

e-mail: vup@upol.cz

Olomouc, 2014

1. vydání, 142 stran

č.z. 2014/934

Publikace je neprodejná